

Kazasker Mehmed Hafid

SEFİNETÜ'L-VÜZERA

Neşreden

İsmet Parmaksızoğlu

Ragıp Paşa kütüphanesi müdürü

İSTANBUL

Şirket-i Mürettebiye Basımevi

1952

Başlangıç

Osmanlı imparatorluğu'nun tarihî hakkında mevcut olan kaynak ve vesikaların mühim bir kısmı yazma halinde bulunduğundan bu mevzu üzerinde çalışanlar için kaynaklardan istifade etmek ancak şahsın haiz olduğu imkânlar ile mümkündür. Dünya tarihî bakımından çok mühim bir safha arz eden bu büyük imparatorluğun vesika ve kaynaklarının kısmı küllisinin yazma oluşu bu mevzu'yu tetkik edenleri çok kerre mesailerinde akim bıraktığı kadar her ne şekilde olursa olsun yapılan tetkiklerin dahi natamam ve nakıs olmasında başlıca amil olmaktadır.

İşte bu noktadan hareket ile bizim dahi kabiliyet ve imkânlarımız derecesinde Osmanlı tarihinin yazma kaynaklarından biri olan Kazasker Mehmed Hafid Efendi'nin *Sefinetü'l-vüzero* adlı eserini hem bir tecrübe mahiyetinde ve hem de imparatorluğun tarihine dair matbu bir eser, daha ilâve fikriyle neşre niyyet ettik. Neşirleri daha fazla alâka çekecek veya neşirlerine daha fazla ihtiyac his olunan eserlerden biri yerine *Sefinetü'l vüzero*'nın intihabı yukarıda da söylediğimiz gibi nihayet bu yolda yapacağımız ilk tecrübe olduğu kadar mezkûr eserin kendi vadisinde hususî bir kıymet taşıması ve Osmanlı denizcilik tarihine aid biyografik eserlerden yalnız onun yazma halinde kalmış olması itibariyle bu tipteki koleksiyonu tam olarak matbu şekle ifrağ düşüncesinden ileri gelmiştir diyebiliriz.

Bilindiği gibi Osmanlı denizcilik tarihine dair yazılan ilk ve mühim biyografik eserlerden biri Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibar fi esfari'l-bihar* adlı eseri muhtelif def'alar tab' ve neşr olunmuştur bunu takiben biyografik mahiyette yazılan ikinci eser neşrine niyyet ettiğimiz *Sefinetü'l-vüzero*'dır. Bu eseri takib eden senelerde ise Ramiz Paşa zade Mehmed İzzet Bey'in *Harita-i Kapudananı Derya* isimli eseriyle çok muhtasar bir liste olan Kurdoğlu Fevzi Bey'in *Osmanlı İmparatorluğunda Kapudan paşalar* adlı risalesi gelmektedir.

Takvimî mahiyette ve nekrolojik bir eser olan *Sefinetü'l-vüzero*'nın neşri esnasında göz önünde tutulan usul ve tarza gelince esas itibariyle gaye *Sefinetü'l-vüzero*'yı metn olarak neşr eder-

ken onu takviye etmek suretiyle müraca'at erbabını mümkün mertebe tatmin etmek fikrini ele aldık böylece eserin biyografik tarafını kuvvetlendirirken diğer taraftan müellifin bize verdiği haberleri Osmanlı tarihinin mevcut vekayi'nameleri ile karşılaştırarak tahkik ve vuku bulan bütün fark ve fazlalıkları küçük notlar halinde metne ilâve ettik. *Sefinetü'l-vüzerâ*'nın metninin yakın bir maziye aid olması bizi imlâ ve metn farkları üzerinde uzun boylu durmaktan alıkoymuştur ancak elde mevcut iki nüsha arasında pek bariz bir iki farkı işaretle iktifa ederek metni bu günki imlâmız çerçevesinde neşr etmeyi de kullanmak bakımından daha faydeli gördük.

Eserin, müellifinin zamanına kadar gelmesi ve bundan sonra Kapudan-ı deryalık mansabının Bahriye nezaretine tahvili tarihine kadar bu mevki'i ihraz eden Derya kapudanlarını almaması bize eseri zeyl şeklinde tamamlamak fikrini verdi. Bu suretle *Sefinetü'l-vüzerâ*'nın takib ettiği siyakta bir zeyl ilâvesiyle Kapudan-ı deryalığın resmen teşekkülü tarihinden Bahriye nezaretine tahavvülü tarihine kadar bütün deniz kumandanlarının bir listesi yapılmış oldu.

Nihayet eserin, müellifinin hayatından ve diğer eserlerinden muhtasar bir şekilde bahs etmekle *Sefinetü'l-vüzerâ*'yı okuyucuyu her cihetiyle tatmin edebilecek bir hale koymaya çalıştık. Bütün bu gayretlerimiz arasında yine de tesadüf olunacak hata ve nakiselerden dolayı okuyucuların bizi ma'zur görmelerini reca ederken bu neşrin bir tecrübe olduğunu hatırlatmayı vazife ad ederiz.

Mevlâ hemen cümlemizin sa'yini meşkûr buyursun..

Mehmed Hafid Efendi: Kastamonu vilâyetinin Gürle köyünden neş'et eden Hafid Efendi'nin ailesi Kastamonu'da Amar zâdeler ismiyle tanınmaktadır. Hafid Efendi'nin dedesi olan Re'isü'l-küttâb Mustafa Efendi (Ölm. 1162 h. - 1748) babası Amar zâde Mehmed Âğa'nın vefatı üzerine İstanbul'a gelerek Tavukçu başı Ali Âğaya damad olduğundan Tavukçu veya Tavukçu zâde namıyla ma'ruf olmuştur. Babası Mustafa Aşir Efendi ise (1142—1219, 1729—1804) İstanbul'da yetişerek ilmiye mesleğine intisap etmiş ve zamanla terakki ederek Şeyhü'l-islâm olmuştur. (1213—1215)

Hafid Efendi eski bir aileye mensubiyet ve bilhassa dede ve babasının ilim ve irfan sahibi şahıslar olmaları hasebiyle zamanının kıymetli muallimlerinden iyi bir tahsil gördü normal medrese tahsilini ikmal ettikten sonra rû'us oldu ve bazı medreselerde tedriste bulundu. Zi'l-ka'de 1203 (Temmuz-Ağustos 1789) tarihinde mevleviyet rütbesini ihraz ederek evvelâ Eyüb kazası mollahlığına getirildi. Babasının bu sıralarda Anadolu ve Rumeli sadırlarını işgal etmesi sebebiyle sür'atle yükselerek 'Rebiü'l ahir 1212 (Eylül/Tişrin 1. 1797) de Bursa ve Muharrem 1213 (Haziran/Temmuz 1798) tarihinde Mekke payeleri ile taltif edildi. Bu esnada babası Mustafa Aşir Efendi'nin Şeyhü'l-islâm olması üzerine az zaman sonra Zi'l-kade 1213 (Nisan 1799) tarihinde İstanbul kadılığına getirildi.

Hafid Efendi'nin resmi hayatı yanında daha pek erken senelerden başlayan bir tetkik ve telif fa'aliyeti vardır. Nitekim hayatının ilk çağlarında kaleme aldığı hilafet hakkındaki risalesini Mustafa III, e takdim edişi onun çok küçük yaşlardan beri kitap tetkiki ve telifi ile meşgul olduğunu bize göstermektedir. Binaenaleyh onun emsaline nazaran sür'atle terfi etmesini biraz da bu mesa'isine haml edebiliriz. Hafid Efendi'nin ikinci eseri 1212 telif tarihini taşımakta olan Mihâhî'l miyâh adlı İstanbul'un sularının hasiyet ve mahiyetlerine müte'allik risalesidir. Bundan sonra ise telif tarihi bilinmeyen fakat Küçük Hüseyin Paşa'ya ithaf olunduğuna nazaran onun Kapudan-ı deryahı esnasında kaleme alınmış olduğu tahmin olunan Sefinetü'l-vüzera

adlı tarihçesi gelmektedir. Nihayet *Ed-Düreri'l-müntehabatü'l-men-sure fi İslahil-galatati'l-meşhure* adlı eseri ise Muharrem 1219 telif tarihini taşımaktadır. Bunlardan başka telif tarihleri bilinmi-yen *Şerh-i hadis-i erba'in* ve *Terceme-i Si fasl* adlı diğer iki eserinde her halde 1220 tarihinden önce yazılmış olmaları lâzım-dır çünkü Hafid Efendi'nin bu tarihten sonraki hayatı pek gaili geçmiş olduğundan bu tahminimize hakikat nazarıyla ba-kabiliriz. Hafid Efendi'nin bu ilmi fa'aliyetini 1221 tarihinde ailesi tarafından iki nesilden beri hemen hemen anane haline ge-tirilmiş olan kütüphane tesisi hadisesiyle telvic edebiliriz. Esas itibariyle dedesi Re'isü'l-küttab Mustafa Efendi tarafından kurulmuş olmakla beraber Babası Mustafa Aşir Efendi ta-rafından tamir ve ihya olunan ve bu sebeble Aşir Efendi kü-tüphanesi ismiyle maruf olan kütüphaneye Hafid Efendi dahi kendi kitaplarından 500 kûsur cildlik bir vakf yapmış bu suretle ecdadının ismini itmam eylemiştir. (1)

Mehmed Hafid Efendi'nin siyasi tarihe intikali ise Selim III'in halve daha sonra şehadetine sebep olan Kabak-çı isyanı vak'ası ile başlar. 1213 tarihinden beri İstan-bul payesiyle ma'zul olan Hafid Efendi Boğaz yamak-larının Nizamı cedit aleyhindeki faaliyetlerinde diğer ilmiye sınıfının yüksek şahsiyetleri gibi onlara müzahir olmuş ve isyanın bütün Yeniçeri ocaklarını sarması üzerine Şeyhül-islam Ebu İshak zade Ata'ullah Efendi ve diğer rüfekası ile bir-likte Ağa kapusuna giderek isyan hareketini doğ-rudan doğruya Nizam-ı cedit aleyhine sevke çalışmıştır. Hafid Efendi'nin Kabakçı isyanında birinci derecede bir rol oynadığı söylenemez ise de onun Şeyhül-islam Topal Ata'-ullah'ın emirlerini tehalükle infaz eden bir şahıs olarak gör-memiz, Hafid Efendi'yi bu kanlı vak'adan beri tutmamıza mani olmaktadır. O, isyan esnasında en fa'al rolleri oynamak is-temiş ve bu arzusu iledir ki Sekban başı ile beraber sara-

(1) Aşir Efendi Kütüphanesinin 1216 tarihli bir vakfiyesi vardır. Bu vakfiyede Hafid Efendi şahid olarak gösterilmektedir. Kü-tüphanenin fehristi ise diğerleri meyanında 1306 tarihinde bastırılmıştır. Ha-fid Efendiye aid kitapları 143—189 sayfeleri arasında olup Hafid efendi kısmının Edebiyat kitapları nazarı dikkati çekmektedir. *Defter-i Kütüphane-i Aşir Efendi*, İstanbul 1306.

ya gönderilerek Selim III.e hal'i keyfiyetini tebliğ eyliyen şahıs derekesine inmiştir (2)

Mustafa IV.nın cülusunu müteakib devlet idaresi Topal Ata'ullah ile Köse Musa Paşa'nın ellerine geçmiş ve bu sırada şeyhül-islamın konağı devletin idare mahalli haline gelmişti şura namı altında yapılan toplantılarda ve nizam-ı cedid aleyhine alınan kararlarda Hafid Efendi'de bulunmakta idi (3) Nihayet vak'adaki fa'aliyeti ve gayretine bir mükafat olmak üzere Şa'ban 1222 (Teşrin 1., 1807) tarihinde Anadolu kazaskerliğine getirilerek (4) tatmin olunan Hafid Efendi'nin ikbal devri uzun sürmedi Selim III.in hal'i tarihinden beri Osmanlı ordusunda fa'aliyette bulunan ve mahlu' hükümdarı tekrar iclas arzusunu güden grup vaziyete hakimolarak İstanbul'a ordu ile beraber dönmüş ve İstanbul'da acıklı vak'alardan sonra bütün bu hadiselerin müsebbiblerini bir bir tecziyeye başladı. Hafid Efendi ise daha önce Topal Ata'ullah Efendi'nin meşihatten düşmesi üzerine vuku' bulan tebeddülatta 11 Rebi'l-evvel 1223 (9 Mayıs 1808) tarihinde kazaskerlikten azl edilmiştir (5). Fakat vak'ada rol alan şahıslardan olduğu için o'nun dahi te'dip olunması lâzımdı. Hafid Efendi'de vaziyetini fena gördüğünden hayatı ve emniyeti için evvelâ Alemdar Mustafa Paşa'nın kethüdası Köse Kethüda'yı para vasıtasıyla kendine bağliyerek Alemdar Mustafa Paşa'nın zevkine göre hediyeeler göndermeye başladı bu suretle ilk anda her hangi şekilde olursa olsun tecziye edilmekten kurtulmuşsa da yeni Kapudan-ı Derya Abdullah Ramiz Paşa'nın ısrarı üzerine vatan-ı aslisi olan Kastamonu'ya nefiy edildi 8 Recep 1223 (30 Ağustos 1808) (6)

Hafid Efendi'nin Kastamonu'daki menfa hayatı pek fazla sürmedi bir müddet sonra Sultan Mahmud II,un Fatma isminde bir kızının doğması üzerine diğer bir çokları

2) Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih*, İstanbul, VIII, 227 V. d.

3) Şeyhül-islamın konağında yapılan toplantılarda Hafid Efendi'nin de bulunduğunu Cevdet Paşa söylemektedir. Hatta vuku bulan isyan hareketinden dolayı Yeniçeri Ocağı'nın mes'ul olamayacağına dair ocak erkânı tarafından istenilen hucceti Hafid Efendi'nin de imzaladığı kayd edilmekte ise der(bk. Cevdet Paşa, *Aynı esr.* VIII, 239) Asım'ın bu mes'eleye dair vermiş olduğu metinde o'nun imzasına tesadüf olunmuyor. (Aynı tabi Asım, *Tarih*, Ceride-i havadis tab'ı. II,49)

4) Asım, *Aynı esr.* II, 71

5) Asım, *Aynı esr.* II, 165

6) Asım, *Aynı esr.* II, 198, Şani zade, *Tarih*, İstanbul, I, 53

gibi o da afv olunarak (?) İstanbul'a avdet etti 18 zi'l-hicce 1223 (5 Şubat 1809).

Bunda sonra Hafid Efendi zamanla tekrar eski itibar ve şerefini kazanarak nihayet 1225 (1810) tarihinde bi'l-fi'il Rum ili kazaskerliğine getirildi ve bu mevki'de iken 5 Zi'l-hicce 1226 (21 Kanun I 1811) Cumartesi günü bir kaç günden beri muztarip olduğu hummadan kurtulamıyarak vefat etti. Cenazesi ecda-dının bulunduğu Aşir Efendi kütüphanesi haziresine defn edilmişti. Bu gün bu hazire eski yerinden Molla Guranî mezarlığına nakl edilmiştir. Onun vefatına aşağıdaki tarih mısraları söylenmiştir.

Kıldı hıldı Hafid efendi Mëkam

Kıldı Hafid Efendi me'vay-i adne rihlet ^{قلدی خلدی حفید افندی مقام} ^{قلدی حفید افندی مأوی عدنر حلت}

Hafid Efendi'nin yukarıda görülen ve takdirden ziyade tenkide müsa'id olan siyasi hayatı yanındaki ilmi ve edebi fa'aliyeti bi'l-hasssa zikre şayandır. Zamanının kıymetli alimlerinden ve babasından feyz alan Hafid Efendi siyasi düşüncelerinin sakameti yanında ilim tarihimize bağışladığı mütenevvi eserleriyle hususî bir mevki' işgal eder. Onun konağının ilim ve siyaset mahfeli olduğuna Şani zade'nin ifadesi bir delildir zan ederiz. (Müşarünileyh evasıtı Selim Hani'den berü tahkik kerde-i müdekkikin-i etvar-ı ebna-i zaman olduğu üzre ekser giceleri müzakere-i umur-ı hariciye ile şöhretnüma ve sonra tahsil-i meleke ile salis-i sülse-i meydan-i füzela olmuşlar.. (8)

Hafid Efendi'nin muhtelif ilim şubelerine aid tesadüf ettiğimiz eserlerinden mümkün mertebe aşağıda bahs edeceğiz burada yalnız onun ifade hususiyetlerini zikr ile iktifa edeceğiz. Kıymetli bir kütüphane sahibi olan ve muhakkak epeyce eser okumuş olan Hafid Efendi ifade ve imlâ nokta-i nazarından Cevdet Paşa'nın tabiriyle kaasır ad olunabilinir. Meselâ

بعدذا یو سوده اشراب مافی الضمیر اولنورکه....

Sefinetü'l-vüzera dibacesi, 1/b

بعدذا یو سوده اشراب مافی الضمیر ایتدار اولنورکه....

Mihahi'l-miyah dibacesi, 2

gibi eserlerinde birbirine yakın ifadeleri klasik bir tarzda kullanmaktan kaçınmamış hatta galat ta'birler üzerindeki mesa'sinden

7) Şani zade, *Ayn. esr.* I, 176, Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* IX, 64

8) Şani zade, *Ayn. esr.* I, 53

olacak en ciddi eserlerinde dahi bazı galat ifade ve ta'birleri kullanmaktan da zevk almıştır diyebiliriz. Onun dikkatı çekecek taraflı ise mevzu'larını hemen hemen çok orijinal tarzda seçmesidir. Eserlerinden kıymet ifade edenleri de bu tarzdaki mevzularıdır, gerek *Galatat'ı* ve gerek *Mihahi'l-miyah'ı* ve *sefinetü'l-vüzerâ'sı* temamiyle bu fikrin mahsulleridir demek caizdir.

Eserleri

— 1 —

Kitabü Cami'u fi Hakk'il-Hilafe ve's-Saltana : Sultan Mustafa III. ya ithaf olunan bu eseri zannımıza göre Hafid efendi pek genç yaşta kaleme almıştır. Hilafet ve saltanat makamının kudsîyet ve uhrevîyetinden bahseden bu eserinde hükümdarın teb'ası üzerinde olan hak ve hukuku ile teb'aya karşı olan vazife ve vecibelerini ve buna mukabil teb'anın hükümdarlarına karşı lazım olan bağlılık sadakat ve inkıyadlarını, ayet-i kerime, hadis-i şerife ve ehl-i sünnet imamlarının sahih kavilleri ile tesbit etmekte ve her meselede ayet hadis ve icma'a dayanmaktadır. Bütün bu şekliyle ümmet devrine mahsus bir ahlak ve siyaset kitabı olan bu risalenin gördüğümüz bir nüshası Topkapu sarayı, Revan kütüphanesi 383 numarada mukayyedir. Eserin üzerinde Mustafa III. zat mührü ile pek silik olan ve zannımıza göre Abdülhamid I. eaid bir diğer mühür daha vardır. 96 yaprak üzerinde 19 satırlı ve Türkçe olan bu eserin istinsah kaydı bulunmayıp adi aharlı kağıt üzerine mihrabiye, cedvel ve fasıl başlıkları zerrindir, cildi kırmızı meşin üzerine zerrin sulu ve mikleplidir. Ölçüsü 14,7 x 7,7 eb'adındadır.

Başlangıç بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي علم الانسان و بده فيقول العبد الفقير
محمد حفيد معلوم اولسونكه بو كتاب يدي فضل اوزرته در
Son سلطان مصطفى بن احمد خان... و عافيت و سلامت و دولته مستدام ايله....
يا كريم آمين الف آمين بحرمته طهوين

— 2 —

Mihahi'l-Miyah : 1212 h. telif tarihini taşıyan bu eserin İstanbul Matba'a-i amire 1271 tarihli bir baskısı dahi vardır. Hafid efendi Çamlıca civarında ikamet ederken bulunduğu mevki'in su cihetinden malik olduğu zenginliklerden ilham alarak

bu eserini yazmıştır. Eser ale'l-umum suları tasvif ettikten sonra İstanbul'un meşhur içme sularına intikalederek (Çamlica suyun-
dan itibaren 17 nevi su hakkında izahat) vermektedir. Eserin mat-
bu nüshasında Raşid, Rıza ve Hafid Efendi'nin to-
runu Mehmed Nebil efendilerin takrizleri vardır. İstanbul
kütüphanelerinde muhtelif yazma nüshaları bulunan bu eserin Re-
bi'l-ahir 1213 istinsah tarihini taşıyan ve Nazif zade Ah-
med Hamid Efendi kaleminden çıkan musanna Üniversite
Kütüphanesi 6650 Nu: da mukayyed nüsha telif tarihine en yakın
mühim bir nüshadır. Bu eserin hususi kütüphanelerde dahi yaz-
ma nüshalarına tesadüf etmek mümkün olup bu hususda Prof.
M. Cavid Baysun nüshasını bir misal olarak gösterebiliriz.

— 3 —

*Ed-Düreril-Müntehabati'l-Mensure Fl, İslahi'l-Galatati'l-Meş-
hure:* 1 Muharrem 1219 h. telif tarihini taşıyan bu eser Hafid
Efendi'nin en mühim eserlerinden biridir. İstanbul Matba'a-i
amire 1221 tarihli bir baskısı olan bu eser arapçayı doğru ve
hakiki telaffuz kasdıyle Türkiye türkleri için kaleme alınmış-
tır. Bu hususu izah eden müellif Kostantiniyye (İstan-
bul) ehalsinin konuşma dilini arapça, farsça, yunanca ve bilhassa
çagatayca (türkçe) den müntakil kelimeler teşkil ettiğini, fakat
ehalinin kelimelerin haklarına ve manalarına riayet etmiyerek çok
kerre başka mana ve mefhumlarda galat olarak kullandıklarını;
hatta bu beldenin halkı nazarında galat ifadenin sahihinden daha
makbul ad olunduğunu ve bu hususda ata sözlerine sahip olduk-
larını, pek kerre aralarında takdir manasına olarak galat evladır
olıcak meşhur meselini dillerine doladıklarını söyliyerek işte İs-
tānbul lehçesinde kullanılan ve zamanla galat mana ve mefhum-
larda ifade olunan kelimelerin hakiki mana ve telâffuzlarını ver-
mek kasdıyle ve bilhassa Ebu'l-Kasımî'l-Hariri, İbni'l-
Birri, Huccetüddini's-Sıkkili, Muhammed b.
Zaferü'l-Mekki, İbn. Haşşabi'n-Nahvi, Şiha-
büddin Hafaci, Ebu Abdullahi'l-Ensari, Ebu
Mansuri'l-Bagdadi, Kemal Paşa zade, Şey-
hü'l-islam Ebu's-su'ud, Hafidi Molla Husrev
v.b. gibi selefde bu mevzu ile uğraşanların eserlerinden faydala-
narak eserini yazmış ve Sultan Selim III. e ithaf etmiştir.
Galatat'ın yazma nüshaları dahi muhtelif kütüphanelerde bulun-

maktadır. Bu eser son zamanlara kadar yani arabçanın ilim dili olarak kullanıldığı son tarihlere kadar itibarını muhafaza ederek medreselerde ve talebe-i ulum nazarında kıymetli bir eser olarak kullanılmıştır. Bu eserin tesadüf ettiğimiz en eski yazma nüshası ay farkı ile Zi'l-kade 1219 istinsah tarihini taşıyan Ma-nisa umumi kütüphanesi 5302 numarada mukayyed nüshadır. Eserin üzerinde zamanının en meşhur ilim adamlarından on ikisinin imzalarını havi bir takriz kısmı vardır.

— 4 —

Serhu Hadisü Erba'in: 1221 h. istinsah tarihini taşıyan Hafid Efendi'nin ufak eb'adda ki bu risalesi bu vadide yazılan diğer hadis-i erba'inlerden bir numunedir. Resul-i ekrem'in sözlerinden intihab olunan kırk kadar hadisin şerh ve izahını yapmaktadır. Gördüğümüz Hafid Efendi kütüphanesi 29 Nu: mukayyed, Hafız Mehmedî'l-Vefa kaleminden çıkma müzehhep ve musanna nüsha 32 yaprak üzerinde 13 satılır $11,3 \times 6,5$ eb'adında kırmızı meşin üzerine zerrin sulu ve miklepli bir cild içindedir.

Başlangıç بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . فِتْحٰحْ كُلِّ كِتَابٍ کَرِیْمٌ وَ بِمَدَدِ مُحَمَّدٍ اَللهِ تَعَالٰی ... الْحَاجَّ

مُحَمَّدٌ حَفِیْدُ بْنُ الْحَاجِّ مُصْطَفٰی عَاشِرٌ

Son الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى التَّمَامِ وَالصَّلٰوةُ عَلَى سَيِّدِ الْاَنَامِ سُوْدَةُ الْفَقِیْرِ

— 5 —

Terceme-i Si Fasl: Hafid Efendi'nin, kozmografya eserleri arasında mühim bir yer işgal eden, bu eserinin, kütüphanesinin fihristinde Mükerrer 170 numarada kayıtlı olduğu gözükmekte ise de, eseri mahallinde aradığınız takdirde size başka vakıf mühürlü bir kelâm mecmu'ası getireceklerdir. Bu vaziyet karşısında *Terceme-i Si fasl* ki Nasirüddin Tusî'nin meşhur eserinin tercemesi olması iktiza ediyor; her nasılsa kütüphaneden kaçırılmış ve akıbetide meçhul kalmıştır.

— 6 —

Sefinetü'l-Vüzerâ: Hafid Efendi'nin tarih sahasında yazdığı bu eserinin telif tarihi her ne kadar bilinmiyorsa da Kapudan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa'ya ithaf olunması ve o'nun Kapudanlığının ilk senelerini ihtiva etmesi nazarı itibara

alınırsa bu eserin 1206 h. tarihini takip eden senelerde yazılmış olduğu kabul edilebilir. İstanbul kütüphanelerinde tesadüf olunan iki nüshası ile *Sefinetü'l-Vüzerâ*'dan ilk def'a Bursalı M. Tahir Bey ⁽⁹⁾ bahs etmiş biz ise eseri ilk def'a kullanmak fırsatına nail olmuştuk⁽¹⁰⁾

Sefinetü'l-vüzerâ'nın aşağıda metnini neşr ederken esas ittihaz ettiğimiz nüshası Hafid Efendi Kütüphanesi 245 numarada kayıtlı ve Hafid Efendi'nin torunu Mehmed Nebil Bey tarafından Çamlıca'da istinsah edilen nüshadır. Kırmızı meşin zencirekli bir cild içinde filigramlı kağıt üzerine nesih ile yazılan ve 10 cemazi'l-ahir 1218 tarihini taşıyan bu nüsha 12 yaprakta 21 satırlı tezhipli bir mihrabiye ile ilk iki sahife cedvelleri zer tamamı kırmızı mürekkepli olup $16,3 \times 8,3$ eb'a-dındadır. eserin üzerinde ki vakıf kayıtları şöyledir.

حداثما وقت و صممت الى كتب حضرت الجيد عليه الرحمة بشروطه و انا اللطيف محمد حفيد الواف

Mühürleri : — 1.

حسان ربي محمد حفيد

2.

باسم الله بالوال محمد افندي حفيد

Görebildiğimiz diğer ikinci nüsha Üniversite Kütüphanesi 40 numarada olupbaşlangıç ve son itibariyle birinci nüshanın ifadelerine tetabuk edip metinde ise pek bariz bir iki fark ile birinci nüshanın aynidir. Bu nüsha dahi nesih ile kopye edilmiş ve çok itinalı bir şekilde tezhiplenmiştir. 19 yaprak üzerinde 17 satırlı ve kağıdı filigramlıdır, nakış ve tezhibi rokoko tarzında, cildi kırmızı meşin üzerine müzehhep şemse, köşebend, kenar sulu ve zencirekli olup miklebi vardır. Eb'adı $16,7 \times 8,8$ dir. Vakıf kaydı Halis Efendi imzasını taşımaktadır. Yazı, tezhip cihetleri nazarı dikkate alınırsa tahminimize nazaran bu nüsha Mehmed Nebil Bey nüshasından sonra istinsah edilmiş olsa gerektir.

Sefinetü'l vüzerâ'nın tarihi kıymeti ve kaynak olarak değer ve derecesine gelince; bilindiği gibi Osmanlı imparatorluğu'nun denizcilik tarihi üzerinde Grid muharebeleri sebebiyle Türk donanmasında hasıl olan fütur ve tevali eden mağlubiyetler sebebiyle Türk denizcilerinin psikolojileri üzerinde bir intibah

9) Bursalı Tahir, *Osmanlı müellifleri*, İstanbul, 1333, I, 283

10) Bu eseri ilk def'a *İslam ansiklopedisi*'nde yazmış olduğumuz Hüseyin Paşa, Deli maddesinde kullanmıştık, Bak, *İsl. an.*, İstanbul. Cüz. 46.

hasıl eder ümidiyle kaleme alınan Katip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibar fi Esfari'l-bihar* isimli eserinden sonra bu tarz ve vadi'de yazılan ikinci eser neşr ettiğimiz *Sefinetü'l-vüzera*'dır. Katip Çelebi'nin eseri daha ziyade Türk deniz muharebelerinin menkibelerine ve zaferlerine tahsis olunduğu halde Hafid Efendi eserini Takvimi mahiyette ve nekrolojik olarak tanzim etmiş ve eserine misal ve numune olarakta Osman zade Ta'ib Efendi'nin *Hadikatü'l-Vüzera*'sını almıştır. Bu suretle plan ve gaye itibariyle Katip Çelebi'den ayrılan Hafid Efendi için *Tuhfetü'l kibar* en esaslı kaynak vazifesini görmüştür. *Sefinetü'l-vüzera* yazılırken gaye o kadar dar ve bu'udsüz anlaşılmışturki ifade ettiği vekayi ancak azl ve nasb tarihleri ile kapudan-ı deryaların pek meşhur sefer ve gazalarının vuku tarihlerine inhisar ettirilmişdir. Bu şeklile dahi *sefinetü'l-vüzera* faydalı olmaktadır. Ancak müellifinin bazı tarih ve isimlerde yanlışlıklar yaptığını bazı atlamalara tesadüf olduğunu söylemek zaruretindeyiz bu gibi noksanları haşiyelerimizde mümkün mertebe gidermiye çalıştık.

Sefinetü'l-vüzera tipinde ikinci eser Abdullah Ramiz Paşa zade Mehmed İzzet Bey'in *Harita-i Kapudanan-ı Derya* isimli eseridir. Kısa bir müddet kapudan-ı derya olan babasının terceme-i halini vermek maksadıyla ve buna binaen Ramiz Paşa'nın ayaktaşı olan diğer kapudanların hayatlarından da kısaca bahs eden bu eser sıklet itibariyle terceme-i hal üzerinde teksif olunmuşsa da yer yer şişkinlikler yapmakta ve bilhassa ale'l-umum kapudanların hayatlarını verirken ölçsüz bir tarzda yazılması itibariyle *Sefinetü'l-vüzera*'nın sahib olduğu sistem ve plan bu eserde görülmemektedir. Gayesi pederinin hayatını ber tafsil yazmak olan müellifinin Ramiz Paşa'ya tahsis ettiği 110-199 sayfeleri yanında diğer bütün kapudanalara ancak 130 küçük sahife bırakılmıştır. Balta oğlu Süleyman Bey'den itibaren Sultan Mecid zamanına yani Sa'id Paşa'nın kapudan-ı deryalığına kadar gelen bu eserin bir İstanbul tab'ı vardır. *Harita-i Kapudanan-ı derya* tarih ve nekroloji üzerinde pek sathi olarak durmuş ve buna mukabil kendi eserini bu vadi'de yazılan ilk eser olarak zikretmiştir, İzzet Bey'e pek az bir zaman farkıyla tekaddüm eden *Sefinetü'l-vüzera*'dan bahs olunmasa dahi Katib Çelebi'den o'nun bahs etmesi iktiza ederdi kana'atindeyiz. Kurdoğlu Fevzi Bey'in *Osmanlı imparatorluğunda Kapudan Paşalar* adlı risalesi ise bu vadide yazılan en muhtasar bir eserdir.

SEFİNETÜ'L - VÜZERA'NIN METNİ

Bi'smillâhi'rrahmâni'rrahîm

Hamd-ü sipas manend-i emvac-i bi-kıyas cenab-ı mürselü'r-rî-yah olan ol Halik-i fevz-ü felaha şayandır ki ruh-i insanı bahr-i zühhar-ı i'nayet ve kulzüm-i lutf-i bi- gayetinde zibaver-i zevrak-çe-i vücud eyledi ve selât-ü selam-i bi payan hemçu hibab-i deryây-i bi-keran menba-i cuy-i lutf-i i'nayet dürr-i giran kadr-i bahr-i nübüvvet habib-i Hüda resul-i kibriya Muhammed ül-Mustafa aleyhi's selevati ve't-tahiyya hazretlerine cesbandır ki ol nahüda fülke i risaletin manend-i Nuh-i neci nesim-i anber-şiyem-i hidayeti tufanزار-i kahr-i Hüda'da karin-i ye's-ü hirman olan cuyay-i selameti sahil res-i maksud eyledi ve dürud-i bi hisâb misli-i katre-i pür baran-ı sihab Al-ü eshab-i sa'adet iktisaba se-zavardır ki ol sena aşınayan-i bahr-i şeriatin kimi gavvasi leali-i ehadis-i peyamberi zişân olup kenare-i islamı lebriz-i cevahir-i bi payan ve kimi tarik-i gazada fi sebil'illah ifnay-i vücud ile kesbi sevab-ı na ma'dud eyledi ba'de za bu sûda igrab-i mafi'z-zamir olunurki padişahan-ı Al-i Osman hazeratının dibace-i sahife-i ünvanları şehinşah-ı bahr-ü ber ünvaniyle zib-ü fer bulduğundan bahren ve berren tertib-i esbab-i gazaya ötedenberü âdet-i seniyeleri cari olmakla e'azim-i esbab-i gaza olan umur-ı Tersane-i âmi-re ihtimamı külli edecek mevaddan iken bir nice zaman iktizay-i rüzgâr ile yelkeni suya bırakmış idi hatta netice-pezir olmıyan umurda tersane umuruna döndü tabiri beyne'n-nâs şöhret-şiar olan durub-i emsalden olmuş idi ta ki tahtı hilâfet-i cihanbani ve erike-i saltanat-ı Osmanî şehinşah-i cihan padişah-i devran el-Gazi Sultan Selim Han⁽¹⁾eyyedullahü hilafetihi ilâ ahir'id-devran

1) Osmanlı padişahlarının 28.si olup Sultan Mustafa III. ile Mihrîşah Sultan'ın oğludur. 28 Cemazi'l-evvel 1175 perşembe günü doğmuş, 11 Receb Salı 1203 tarihinde 28 yaşında iken padişah olmuştur. 19 sene saltanattan sonra Kabakçı vak'ası üzerine saltanattan feragat ederek 21 Rebiyü'l-evvel Cum'a 1222 tarihinden 4 Cemazi'l-ahir Perşembe 1223 tarihine kadar 14 ay mahlû' olarak yaşadıkdan sonra Alemdar vak'asında katl olunmuş ve ertesi 5 Cemazi'l-ahir Cum'a günü Laleli'de babası Sultan Mustafa III.'ın türbesine defn edilmiştir. Osmanlı imparatorluğunda ilk ciddi ve kat'i islahatın mümessili olan Selim III. taşıdığı teceddüd fikri sebebiyle saltanattan feragate mecbur olduğu kadar yine bu

efendimiz hazretleriyle müşerref oldukta ol padişah-ı dil ağâhın tanzimi umur-i Devlet-i aliyye'ye himmet-i şahane ve dikkat-i mü-lukâneleri derkâr olmağın nizam-ı Tersane-i âmire dahi murad-ı humayunları oldukta evvelâ bir zat-i hüceste sıfatı kapudan-ı derya idüb ol vezir-i Aristo-tedbirin sa'y-ü gayretiyle reside-i sahil-i itmam olacağı aks-endaz-i ayine-i zamirleri olup ve bu hususun tanzim ve icrasına ber vefkı dilhah iktidarı kalb-i ilham aşinalarında nümayan olan hizebr-i meydan-i vega garret küni fülk-i vücud-i a'da bahr-i bipayan-i cud-ü(2) kerem kulzüm-i bi kenarı lutf ü himem âbruy-i vüzera Kapudan i derya Huseyin Paşa hazretlerini tayin buyurduklarında fi'l-hakika ol asaf-ı sahib tedbirin sa'y-ü gayret ve himmet-i bi hemtalarıyle az vakit içre umur-ı Tersane-i âmireye ne gûne nizam verdiği müstagni an'il-beyandır ve tarz-ı resm-i süfün-i hümayuna dahi bir surette nizam verilmiştir ki aks endaz-i ruy-i derya oldukça her vechile mir'at-i bahre hayret-efza olmuştur Devlet-i aliyye'de böyle bir asaf-ı cihan bunca hidemat-ı celile ile mürur-ı zamanla bi nam-ü nişan olmayub ilâ intihâ-iddevran nam-ı bülendleri zibâver-i sahife i rüzgar olmak arzusuyle bu da'i-i dirine i devletleri ve müstagrak-i lutf-i bi nimetleri Mehmed Hafid du'acılarının hatırı acizanesine layih oldu ki Devlet-i aliyye'de haiz i rütbe-i kapudani iden vüzeray-i sahibşanı *Hadikat ül-vüzera*(3) tarzında tertip ve imla ve *Sefinet ül-vüzera* ismiyle müsemma kılıb deryadan katre misal olan bu tuhfe-i da'yanem hakpay-i asafanelerine takdime ictira olundu ve işbu dibace-i risale de bu mikdar ile iktifa olunup baki evsaf-ı cemileleri ve gazavat-ı celileleri ale't-tafsil hatime-i risalede tertib üzre nam-ı samileri zikr olunan mahalde ta'dad olunur inşaallahü ta'ala

Faide Der Istılahat-ı Tersane-i Amire: Malum ola ki evvela kapudan lafzı baş ve re'is-i kavm manasına

fıkr sebebiyle ölümü vuku' bulmuştur. Şa'ir, musikîşinas, gayretli ve feragat sahibi bir hükümdar olup Osmanlı padişahları arasında hususi bir mevkî'i vardır.

2) Nüsha /b

3) XII. h. asır Türk şa'irleri arasında Sultan üş-şüera ünvanıyla meşhur olan Osman sade Ta'ib Efendi (Ölm. 2/Ramazan/1136 h.) tarafından yazılan bu eser Osmanlı imparatorluğu sadrazamlarının terceme-i hallerini ihtiva etmektedir. Bu eseri takiben yazılan zeyilleri hakkındaki malûmat almak için bk. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul, 1940..., 1,3

K a p t a n lâfzından muhaffef İtalyan lûgatıdır ve ehl-i islâm diyarı Rûm'u alub derya seferlerine yakınlerde mübaşeret etmekle ekser keşti ve derya ahvaline müteallik ıstılah ve esmanın kimi İspanyol ve kimi İtalyan ve kimi Rumi'dir işittikleri minval üzere istimal eylediler⁽⁴⁾. Alarga, alabanda, funda ve orsa-poça gibi elfaz cümle ol kabildendir. Bundan sonra Kapudan evail-i Devlet-i aliyye'de Gelibolu sancağına mutasarrıf olub feth-i Kostantiniyye'den sonra iktiza-i hasebiyle bazı vüzeraya ber vech-i arpalık liva-i mezbûre ile mansab-ı kapudanî tevcih olunub nicesi dahi sancak Beği payesile hizmet idüb hizmeti mukabelesinde Cezâyir eyaleti payesi ba'dehu vezaret i'neyet olundu⁽⁵⁾.

Zikr-i Kapudanan-ı Derya ale't-tertib Süleyman Beğ: Balta oğlu dimekle meşhurdur feth-i Kostantiniyye'de karadan gemi indirüb külli hizmet eyledi evvel-i kapudan mezbûr Süleyman Beğdir.⁽⁶⁾

Has Yunus: Ebü'l-feth Sultan Muhammed Han İslâmbol'u aldıktan sonra İnez (Enez)⁽⁷⁾ fethi için donanma umurunu mezbûra sipariş eylediler.⁽⁸⁾

4) Nüsha /a

5) Kapudan-ı deryaların haiz oldukları rütbe ve meratib hususunda Osmanlı Kanunnamelerinde sarıh hükümler vardır. Bunlara bir misal olmak üzere bk. Tevki Abdurrahman Paşa, *Kanunname*, Millî Tettebbu'lar mecmua'sı, İstanbul, 1.536 vd.

6) İstanbul muhasarasında 857 tarihinde Derya kapudanı olarak görev görmektedir. Şehrin muhasarası esnasında Bizanslılara yardıma gelen Papalık filosundan 5 geminin İstanbul sahillerini abluka altında bulunduran Balta oğlu Süleyman Bey kumandasında ki Osmanlı filosunu yararak müdafî'lere vasil olması üzerine Fatih Sultan Mehmed tarafından ta'ziren azl olunmuştur. 15 Nisan 1453. Osmanlı tarihi kaynaklarının ilk Osmanlı Kapudan-ı deryası telâkki ettikleri Süleyman Bey'in bu şekilde azli üzerine Hamza Bey Derya kapudanı nasb olundu ve Türk donanmasının Halic-i Kostantiniyye'ye nakli keyfiyetinde her halde Hamza Bey kapudan-ı derya idi.

7) Enez, Bu kelimenin imlâ tarzı muhtelifdir. Eski vekayi'namelerden mesela Aşık Paşa zade, *Tarih*, İstanbul, 1332, 144, انوز Hoca Sa'düddin, *Tacü't-Tevarih*, İstanbul, 1279, I, 450 انوس Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar*, Bahriye tab'ı, 14, انوز şeklinde yazmalarına mukabil Hafid Efendi انز tarzında telâffuz ve imlâ etmiştir ki bu günkü telâffuza geçiş bakımından bu kısacık işaretleme faideden hali değildir.

8) İstanbul'un fethini takip eden günlerde Hamza Bey'in yerine Has Yunus Bey'in derya kapudanı olduğu kaynaklarımızdan istihrac

Mahmud Paşa : Vezir-i azam iken 872 de Gelibolu sancağı verilüb Eğriboz fethi için sefayin ihzarı ile memur oldu⁽⁹⁾

Gedik Ahmed Paşa : 880 tarihinde donanma ile Kefe ve Azak⁽¹⁰⁾ semtine gidüb geldikten sonra Pulya'ya⁽¹¹⁾ varub feth eyledi⁽¹²⁾

Mesih Ahmed Paşa : Vüzeradan iken 884 te donanma serdarı olup Rodos⁽¹³⁾ seferine gitmişti geldikte Gelibolu sancağı verildi⁽¹⁴⁾

Güveğü Sinân Paşa : 897 de kapudan iken üçyüz gemi ile Avlonya'ya⁽¹⁵⁾ varub ol sevahili garet eyledi⁽¹⁶⁾

olunabilmiyor. Has Yunus Bey'in Enez, Taşöz ve İmroz seferleri vardır. 1456 Mayıs'ında ise Hadım İsmail Bey isminde bir derya kapudanına tesadüf etmekteyiz. Şu halde Has Yunus Bey'in kapudan-ı deryalığı 1453 mayıs'ından 1456 mayıs'ına kadar devam etmiştir diyebiliriz. Hadım İsmail Bey ise Limni fethinde ve Midilli'ye yaptığı bir ta'arruz ile şöhret kazanmıştır. Diğer taraftan 889/1444 tarihinde Bucak'taki İsmail kal'asının fethinde adı geçen ve bu kal'aya ismi verilen İsmail kapudan'ın aynı şahıs olup olmadığı dahi bir su'aldir. bk. Evliya Çelebi. *Seyahatname*, V. 106

9) Mahmud Paşay-ı veli'nin menkıbevi hayatına dair yazılan *Menakıbnamesi*'nin İstanbul ve Ankara kütüphanelerinden başka Manisa Umumi kütüphanesi 772 nu: diğer bir nüshasını burada işaretle iktifa edeceğiz. *Menakıbname*'ye nazaran İstanbul muhasarası esnasında Türk donanmasının Halic'e naklinde Mahmud Paşa'nın büyük himmeti geçmiş ve İstanbul'un fethini takip eden senelerde sadrazamlığına ve Rumili Beylerbeyliğine inzimamen uhdesine kapudan-ı deryalıkta verilmiştir. Mora fütuhâtı esnasında bilhassa Eğriboz fethinde hizmeti görülmüştür.

10) 880/Mayıs 1475 tarihinde feth olunmuştur. Fethine dair tanzim olunan tarih beyti şöyledir.

Halkına hakdan irdi devlet

ki oldu fethinin tarihi şefkat

که اولدی فتحك تاریخى شفقت

خلقنه حقدن اirdی دولت

11) Puglia, Cemazi'l-evvell 885

12) Hayatı için bk. Mükrimin Halil Yınanç, Madde *Ahmed Paşa*, *Gedik*, İsl. an. İstanbul, 1941, 3

13) Rodos'un birinci muhasarası 885/1480 senesinde vuku' bulmuştur. Bu muhasarada kat'ita'arruz günü 28/Temmuz/1480 dir. Mesih Paşa'nın yersiz kararı üzerine adem-i muvaffakiyetle neticelenmiştir.

14) 885 de Gelibolu sancağı ile birinci ve 889 da ikinci kapudanlığı vardır. 907 Cemazi'l-evvelinde ölmüştür.

15) Avlonya seferi, 897 Cemazi'l-ahir.

16) Beyazid II, in damadıdır. Bundan dolayı güveyi ismiyle meşhurdur. 897 de Harem-i hümayundan Gelibolu sancağı ile çıkarak kapudan-ı derya olmuş 898 de azl olunmuştur. Vefâtı 909 tarihinde dir.

Davud Paşay-ı Sani: Sultan Bayezid Han asrında kapudan idi 898 de İnebahtı⁽¹⁷⁾ fethine gidüb 907 de Midilli⁽¹⁸⁾ imdadına vardı⁽¹⁹⁾

Ahmed Paşa İbn-i Hersek: Vezir iken ba'd el-azl 912 de kapudan olub beş yıl sürdü on yedide girü vezir-i azam oldu⁽²⁰⁾

Ca'fer Bey: Sultan Selim Han zamanında kapudan idi Sultan Süleyman 926 da zulm ve te'addi töhmetiyle salb eyledi⁽²¹⁾

Yılak Mustafa Paşa: Rodos⁽²²⁾ fethinde Kapudan idi ma'zul olub Mısra gitti⁽²³⁾.

Kemankeş Ahmed Bey: 940 senesinde donanma ile der-yaya çıktı bir mertebe kavi ve tuvana kapudan idi ki iki engüş-tüne iki koyunu asub selh iderdi ve fenn-i kabzada kemandar-ı bi-adil idi Ok meydanı'nda bir müntehi menzili vardır men-

17) İnebahtı fethi, 23 muharrem 905—19 ağustos 1498.

18) Müttelik kuvvetlerinin Midilli'ye ta'arruzu üzerine evvela Şehzade Korkud ve bi'l-ahire esas imdad kuvvetleri ile Hersek zade Ahmed Paşa Cemazi'l-evvel 906 da yardıma gitmiştir.

19) Büyük Davud Paşa'dan fark edilmek için "Sani veya Küçük isimleriyle anılır. 888 de Gelibolu sancağı ile birinci def'a kapudan-ı derya olmuşsa da aynı sene sonunda azl olunmuştur. İkinci def'a 898 de kapudan-ı derya olmuş, 912 senesinde ölmüştür.

20) Birinci kapudan-ı deryalığı 904 tarihinde Mısır'dan avdetinden sonra olup Osmanlı donanmasını ilk def'a şarki Akdeniz sahillerine götürecek İskenderun önüne kadar bir deniz seferi yapmıştır. İkinci def'a 913—917 tarihleri arasında kapudan-ı deryalıkta bulunmuştur.

21) 917 tarihinde kapudan-ı derya olmuş ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında Osmanlı ordusunu 300 parça gemi ile denizden takip etmiştir. Bu suretle ordu Mısır'a girerken o dahi İskenderiye'ye vasil olarak 7 Cemazi'l-evvelde Mısır donanmasını İskenderiye limanında teslim almıştır.

22) İkinci muhasara ve fethi, 5 Ramazan 928-5 Safer 929

23) Müellif burada Rodos seraskeri ile kapudan-ı deryayı isim müşabeheti sebebiyle karıştırmıştır. Rodos'a serdar olarak vezir-i sani Mustafa Paşa gönderilmişti muhasara esnasında vezir-i salis olan ve bi'l-ahire Mısır valisi iken isyan eden Hâin Ahmet Paşa'nın iğfalatı azl ve Mısır valiliğine nasp olunarak Mısır'a giden bu zatdır. Donanma kumandanı ise Yılak Mustafa Paşa, (Çıplak), M. Şem'i Esmarü't-tevarih, İstanbul, 1295, 137, (Pilak), Peçevi İbrahim, Tarih, İstanbul, 1283, 1. 71, 74. 76 olup aslen Bosnalıdır. Saray-i hümayundan neş'et ederek Beylerbeyi olmuş bir müddet sonra Şah Huban isminde saraylı bir cariyeye ile evlenmesi hasebiyle vezaret rütbesini dahi almıştır.

zil-i mezbûr Mir-i alem Ahmed Âğa menzili demek ile meşhurdur. Gez 1271 batı lodos ile atılmıştır⁽²⁴⁾

Hayrüddin Paşa: 940 da Cezâyir'den gelüb kapudan olmuştur 953 de vefât idince sürdü «mate re'is ül-bahr»⁽²⁵⁾ tarih-i vefâtıdır. Beşiktaş'ta medresesi ve türbesi vardır Kapudanların pir-ü pişkademidir menakıbı ve gazavatı *Tuhfet ül-kibar*'da muassalen yazılmıştır⁽²⁶⁾

Mehmed Paşay-i Tavil: Bosnevîdir Haremî hümayundan çıkub vezir iken Hayrüddin Paşa yerine kapudan olub ba'dehu Rum ili eyaleti verildi.

Sigetvâr'da vezir-i azam idi vâfir ebniye-i hayre muvafak olmuştur. ⁽²⁷⁾

24) Kemankeş Ahmed Bey, Bosnalı olup Sultan Süleyman'a Manisa sancağı Beği bulunduğu esnada intisab etmiş ve o'nun cülusundan sonra Mir-i alemlik ile taltif edilmişti Beyazid II. zamanında Ok meydanı'nda Deve Kemal ve Bursalı Şüca'n elde ettikleri rekoru büyük bir farkla kırdığından 940 tarihinde mükâfat olmak üzere Kapudan-ı deryalığa getirilmiş ve donanma ile Andrea Doria'nın Nova ve Koron sahillerinde husule getirdiği hasarın intikamını almak üzere Akdeniz'de bir sefer yapmış, 940 Rebi'l-ahirinde Barbaros'un İstanbul'a gelişinde o'nu kendi konağında ağırliyerek Barbaros'un Haleb'den aydetinde Hayrüddin Paşa ünvanıyla Kapudan-ı derya olması üzerine teka'üd olmuştur. aynı sene içinde ölmüştür. Okçuluktaki mehareti hususunda bk. Kahveci başı Mustafa Kâni. *Telhis-i resâ'il-i Rima'i*, İstanbul, 1263, 233 ve *Türk Kemankeşleri*, İstanbul.

25) مات رئيس البحر — 953.

26) Katib Çelebi, *ayn esr.* Barbaros Hayrüddin Paşa'ya tahsis olunan kısım 25—56, Barbaros Hayrüddin paşa hakkında zamanından beri pek çok eser kaleme alınmıştır. En son olarak yapılan bir tetkik olmak üzere bk. Enver Ziya Karal, Madde *Barbaros*, *Hayreddin* Isl. an. İstanbul, 1943, 14, dahi gerek hayatı ve gerek bibliyografyası bakımından zikre şayandır. Ancak biz burada eyi veya kötü şu ufak listeyi de ilâve etmek istiyoruz Yzb. B. Yakıtı, *Büyük Amiral Hayrüddin Barbaros'un vakfiyenâmesi*, Deniz mecmu'ası. 375, Fevzi Kurdoğlu, *Barbaros Hayreddin Paşa*, Bahriye matba'ası. Hayreddin Erülgen, *Barbaros Hayrüddin - Preveze* Deniz mecmu'ası 350, *Preveze zaferi dolayısıyla yazılan makaleler mecmuası*, Deniz mecmu'ası 389, *Hayrüddin Paşa Barbaros*, Deniz mecmu'ası. 373, Hayrüddin Paşa'nın Sultan Süleyman'a dehalet etmesi Rebi'l-ahir 940 tarihindedir. Resmen Kapudan-ı deryalığa getirilmesi ise 941 senesinde olup ölümü 2 Cemazi'l-evvel 953 - 16 Temmuz 1546 dadır. Kâtip Çelebi bk. *Ayn. esr.* 59 o'nun vefâtını gün ve vakit tâyin ederek 6 Cemazi'l-evvel 953 olarak tespit etmiştir.

27) Sokullu Mehmed Paşa bi'l-ahire serhadlerde ve Rum

Sinân Paşa: Rüstem Paşa biraderidir mezbûrdan sonra kapudan olub 961 de vefât etti.

Daldı rahmet denizine kapudan (28).

Tarih-i vefâtıdır. Beşiktaş'ta cami'i ve medresesi vardır.

Piyâle Paşa: Hırvat âdemisidir 954 de Harem-i hümayundan Kapucu başlık ile çıkub altmış ikide Gelibolu sancağı ile Kapudan olub ba'dehu üç seneden sonra hizmeti mukabelesinde Cezâyir eyaleti verilüb 967 de Cezire'yi (29) feth idüb Anaboli kapudan-ı'nı (30) getürdük de Şehzâde Selim'e damad oldu(31) 973 de Sakız'ı(32) alub pâyeyi

ili'nde kahramanlıkları ve şeca'atleriyle büyük bir şöhret kazanan Şahin oğulları'nın cedd-i alâsı olduğu kadar İbrahim Hanzade'ler sülâlesinin dahi ceddidir. 918 (1512) tarihlerinde doğduğu zan olunan Sokullu Mehmed Paşa'nın Osmanlı hizmetine girişi hususunda bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1949, II, 541. Saray-ı hümayunda yetişdikten sonra Kapucu başlıkla taşraya çıkmış Cemazi'l-evvel 953 de Kapudan-ı derya olmuştur. 955 Saferinde İran seferine iştirak ederek Rum ili Beğlerbeği olmuş. Tamşvar'ın fethi üzerine Receb 961 tarihinde vezaret rütbesi verilmiştir. Bu suretle gittikçe yükselerek hakkında bir lûtf olmak üzere Şehzade Selim'in kızı İsmihan Sultan'la evlenmiş ve bu kadından hasıl olan evlâdları İbrahim Hanzade'ler sülâlesini teşkil etmiştir. Şehzadeler vak'asında Kayın pederi Şehzade Selim'in muvaffak olmasında başlıca âmil o, olmuştur. Vezir-i sani iken Zî'l-ka'de 972 de Sadarete getirilmiş ve 986 de Şa'bân'ının 8. ci pazar günü ikindi divanında iken bir meczub tarafından katl olunduğu tarihe kadar mustakillen Sadrazam olarak bu makamı işgal etmiştir. Osmanlı sadrazamları arasında en kıymetli şahıslardan biri olarak tanınır.

28) طالدى رحمت دكرته قودان 961. manzum tarihinin tam metni için bk.

Kâtib Çelebi, *Ayn. esr.*, 67

29) Müellif, Cezire tâbiriyle her halde Cerbe-Jerba adasını kasd etmektedir. Mezkûr ada önünde ki deniz muharebesi 6 Şa'bân 967 de ve kal'anın muhasarası ise 3 Ramazan-3 Zî'l-ka'de 967 tarihleri arasındadır.

30) Cerbe zaferi üzerine esir alınan düşman kumandanlarında Anaboli kapudan-ından maksad her halde Napoli ve Sicilya visruvası olsa gerektir. Fakat bu zat Cerbe'nin muhasarası hengâmında müttefik donanması kumandanı Doria ile beraber firar edebilmiştir. Diğer esirler bunların ma'iyetinde bulunan kumandanlardır ki bunların İstanbul'a getirilişi ve İstanbul'da yapılan zafer merasimi için bk. Busbecq, *Türk mektupları*, Hüseyin Cahid Yalçın trc. si, İstanbul, 1939, 223 vd., ve bundan naklen v. Hammer, *Devlet-i Osmanîyye Tarihi*, M. Ata trc. si, İstanbul, 1332, VI, 124 vd.

31) Piyâle Paşa ile evlenen Şehzade Selim'in kızı Gevher Han Sultan'dır.

32) Sakız'ın fethi, 972 senesi sonu, Adanın fethine dair tarih beyti şöyledir. دشمن دهنند ساقرن الدى قودان 973, diğer bir tarih beyti için bk. Kâtib Çelebi, *Ayn. esr.*

vezaretle ikram olundu 975 de haslar ile vezir-i salis olub 985 Zi'l-ka'desinin on ikinci günü vefât etti Kasım Paşa cami'i haremide medfundur.

Çekmiş eccl dolusun nageh Piyâle Paşa (33)

Tarih-i vefâtıdır. On dört sene kapudan olub cami' ve hamam bina eyledi Üsküdar'da bahçesi aca'ib-i dünyadan imiş (34)..

Ali Paşa: Müezzinzade demekle ma'rufdur Sigetvar'da Yeniçeri ağası bulunmağla cülûs-ı Selim Han'dan sonra 975 de Kapudan oldu Kıbrıs (35) fethinde bile bulunub 979 da donanma inhizamında (36) şehid oldu müddeti dört senedir (37).

Kılıç Ali Paşa: Hayrüddin Paşa etba'ından olub derya ahvaline andan vukuf tahsil itmişdi Cezâyir kapudanı iken inhizamda der-i devlete gelüb Kapudan oldu on altı sene sürüb

985. چکمش اجل طولسين ناکه پياله پاشا (33).

34) 12 Zi'l-kade 985 (Kânun 11. 1587) de vefât etmiştir. Aslen Macar veya Hırvat'tır Harem-i hümayundan neş'et ederek Kapucu başlık ile tağraya çıkmış, bir müddet sonra Yeniçeri ağası olmuş Sinân Paşa'nın 961 de vefâtı üzerine Kapudan-ı deryahğa evvela Gelibolu sancağı ile tâyin olunmuş deniz harplerinde gösterdiği muvaffakiyetler üzerine Begler beğilik rütbesini elde etmiş Cerbe zaferi sebebiyle vezaret tevcihi icab ederken çok çabuk terakki ettiği nazarı itibara alınarak taltif gayesiyle Şehzade Selim'in kızı ile evlendirilmişti. Fakat çok geçmeden vezaret payesinin dahi verilmesi zarureti hasıl olmuştur. Selim II. in cülusunu tâkip eden ilk divanda Kubbe-nişin olarak Kapudan-ı deryalıktan ayrılmışsa da Kıbrıs seferinde yine donanma kumandanlığını yapmıştır. Bir müddet Kubbe-nişin olarak kaldıktan sonra Murad III. in cülusunda vezir-i sanilikten teka'üd edilerek Müsteğar-ı saltanat ünvanını ihraz etmiştir. Deniz muharebelerinin yetiştirdiği en büyük kumandanlardan biri olarak bütün Akdeniz sahillerinde ismini duyurmuştur. Bi'l-hassa Cerbe zaferi Osmanlı deniz muharebeleri arasında çok mühim bir yer işgal eder. Cerbe muharebesi için bk. Safvet, *İkinci Cerbe harbi üzerine vesikalar*, T.O.E. M., numara, 1-2, içinde 39 vesika vardır.

35) Kıbrıs'ın fethi için ordunun İstanbul'dan hareketi tarihi, Rebi'l-evvel 978, adanın tamamen işgali 979 senesindedir.

36) İnebahti-Lepanto-Singın, 17 Cemazi'l-evvel 979, Pazartar günü.

37) Sultan Selim II. in cülûsunu takiben Yeniçeri Ağalığı'ndan Kapudan-ı deryahğa getirilmiştir. Sokullu Mehmed Paşa'nın yetiştirmelerindendir. 25 Cemazi'l-ahir 974-17 Cemazi'l-evvel 979 seneleri arasında Kapudan-ı derya bulunmuş, İnebahti günü evlâdları ile beraber şehid olmuştur. bk. Safvet, *Singın donanma harbi üzerine bazı vesikalar*, T.O.E.M., numara 9

995 de vefât etti Tophane'de cami'i hareminde medfundur ⁽³⁸⁾.

İbrahim Paşa: Mezbûrdan sonra 996 da Kapudan idi ma'zul oldu ⁽³⁹⁾.

Uluç Hasan Paşa: Tarih-i mezbûrda Magrib'den gelüb kapudan oldu 998 de Magrib'e ⁽⁴⁰⁾ sefer idüb geldikte vefât etti ⁽⁴¹⁾.

Sinân Paşa: Ciğala zade Van Beğlerbeğisi iken mezbûr yerine Kapudan olub 999 da deryaya çıktı ikinci def'a Rice'ye ⁽⁴²⁾ varub gâret itdi 1003 de ma'zul olub vezaret ve-

38) İnebahtı mağlubiyetini tâkiben Kapudan-ı deryalığa getirildi. Barbaros Hayr üddin Paşa'nın yetiştirmelerindendir. Aslen İtalyan veya İspanyol'dur. 1505 tarihinde Calabria'da bir köyde doğdu 1520'de papazlık tahsil etmek üzere Napoli'ye giderken Türk korsanları tarafından esir alınarak ihtida ettirildi, Ocak gemilerinde uzun bir zaman levend olarak bulunduktan sonra Turgud Paşa ma'iyetinde gemi kapudanı olarak o'nun seferlerine iştirak etti. Preveze'de ihtiyat filoyu teşkil eden Turgud Reis filotillasında idi. Malta'da Turgud Paşa'nın şehadeti üzerine Trablus-ı garb Beğler beğiliğine tâyin olundu. Müezzinzade Ali Paşa'ya vekâlet etmek üzere bir müddet Cezâyir Beğlerbeğiliği dahi yaptı. Nihayet İnebahtı'den sonra Piyâle Paşa'nın tavsiyesi ve Sokullu'nun arzusu üzerine Kapudan-ı deryalığa getirildi ve müstakarren 16 sene bu makamı isgal ederek Akdeniz'de Türk hakimiyetinin devamında başlıca amil o, olmuştur. Receb 995 tarihinde öldüğü vakit 82 yaşında bulunuyordu. Kılıç Ali Paşa'nın hayatı için bk. Ali Haydar Emir, *Kılıç Ali ve Lepanto*, İstanbul, 1931 ve Cezâyir Beğler beğiliği için bk. Efdalüddin ve Safvet, *Bir vesika-i mü'ellim ve zeyli* T. O. E. M. numara 4

39) Sultan Murad III. in kızı Ayşe Sultan'la evlenmiş olduğundan Damad ünvanıyla ma'rufdur. Eğri fethi ve Haçova meydan muharebesinde ve Kaniye kal'asının fethinde sadrazam olarak bulunmuş ve bu makamı üç kerre ihraz etmiştir. Aslen Bosna'lı veya bir rivayete nazaran Kaniye'lidir. Kaniye'yi feth etmesi sebebiyle Kaniye fâtihi ünvanını taşır, vefâtı Kaniye fethini müteakip 9 muharrem 1010 tarihinde- dir. Kılıç Ali Paşa'nın vefâtı üzerine Cezâyir'den Uluç Hasan Paşa'nın avdetine kadar Kapudan-ı deryalık vekâletinde bulunmuştur. Hayatı için bk. İsmet Parmaksız oğlu, *Madde İbrahim Paşa, Damad*, İsl. an., İstanbul, 1951, 50

40) Magrib seferi, 998

41) Uluç Hasan Paşa Garb ocaklarından yetişmiştir. Levendlikten itibaren zamanla yükselerek Cezâyir Beğler beği olmuştur. Kılıç Ali Paşa'nın vefâtı üzerine 996 da İstanbul'a da'vet olunarak Kapudan-ı derya oldu. Ramazan 999 da İstanbul'da ölmüştür.

42) Rice-Recio. birinci def'a 996 da Piyâle Paşa tarafından ikinci def'a Sinân Paşa tarafından 1001 tarihinde tahrir edilmiştir.

rildi. mezbûr Frenk kapudan Cigala'nın oğludur⁽⁴³⁾ valdesi Nova hisarının⁽⁴⁴⁾ dizdarının kızı iken esir olub tanassur etmiş di Sultan Süleyman Han asrında babası ahz olunub mezbûr Sinân Paşa Harem-i sultanî hizmetine erzânî görûlûb Silâhdar iken 980 hududunda Yeniçeri ağalığı ile çıkub ba'dehu Erzurum ve Bağdad ve Van eyaletlerine vali olduktan sonra vezaret verildi Seferde Osman Paşa vefât edicek vasiyyeti ile asker-i islâm ordusunda Kaymakam ba'dehu der-i devlete gel-dikte Hasan Paşa yerine Kapudan oldu⁽⁴⁵⁾.

Halil Paşa: Bosnevi'dir vezir ve damad idi 1003 Cemazi'l-ülâsının on sekizinde Kapudan olub Eğri ytlı yüz on pâ-re kadirge ile Akdeniz'e muhafazaya çıktı 1006 da ma'zul oldu⁽⁴⁶⁾.

Sinân Paşa: Cigala zade İkinci def'a kapudan oldu 1006 Şevvalinin dokuzuncu günü

Bismillah ile hatif didi tarihini

Kapudan oldu Sinân Paşa deryaya yine

1007 de donanma ile İnebahti'ye⁽⁴⁷⁾ 1008 de Mesina'ya⁽⁴⁸⁾ varub valdesini getirdi 1009 da yine Mesina'ya⁽⁴⁹⁾ sefer etti 1012 de İskenderiye'ye⁽⁵⁰⁾ varub hazine getirmeğe memur oldu 1013 de kapudan iken Acem seferine serdar olub anda vefât etdi ve merhum Sinân Paşa'nın⁽⁵¹⁾ 1005 senesi Eğri seferinde bir ay kadar sadareti dahi vardır.

43) Frenk kapudanı Cigala, Visconti di Cicala

44) Nova hisarı vak'ası, Novobordo, Andrea Doria'nın Türk sahillerine yaptığı akınla 940 senesinde tahrib edilmiştir.

45) Cigala zade Sinân Paşa'nın birinci Kapudanhı 25 Ramazan 999-Cemazi'l-evvel 1003, ikinci kapudanhı 27 Şevval 1007-Receb 1014 tarihlerindendir. Hayatı için bk. Tayyib Gökbilgin, Madde *Cigala zade*, İsl. an., İstanbul, 1944, 23

46) Frenk veya Mühtedi ismiyle ma'rufdur. 1002 senesinde Murad III. a damad olmuştur. Kapudan-ı deryalığı Cemazi'l-evvel 1003-9 Şevval 1007 tarihleri arasındadır. Daha sonra sadaret kaymakamı olmuş ve vezir-i sani iken Receb 1012 tarihinde ölmüştür.

47) İnebahti seferi, 1007

48) Mesina'ya sefer, Zi'l-ka'de 1000 (25 Ağustos 1591)

49) Mesina'ya ikinci sefer, 1002

50) İskenderiye'ye sefer, 1007

51) Cigala zade Sinân Paşa Kapudan-ı deryalık üzerinde olmakla beraber İran seraskeri tâyin olununca Tersane kethüdası Perviz Ağ'a'yı Kapudan-ı derya vekili olarak İstanbul'da bırakmıştı. 17 Muharrem 1013

Mustafa Paşa: Kaya Paşa zade'dir. Cigala zade Tersane'de Perviz Ağa namağasını Kaymakam etmiş idi Mezbur Kaymakam olub donanma ile sefere gittiği bazı tevârihde mesturdur ⁽⁵²⁾.

Derviş Paşa: Bostancı başı iken 1014 Şa'banın on beşinde Kapudanlık ile çıkub 1015 Muharremi'nin on yedisinde vezir-i azam oldu seferi yoktur çok geçmeyüb katl olundu.

Kıydı dervişine Şah ⁽⁵³⁾ بِسْمِ اللَّهِ إِلَهَ هَاتِفِ دِيدِي تَارِيحِي قیودان اولدی سنان پاشا دریاه یته tarih-i katlidir ⁽⁵⁴⁾

Ca'fer Paşa: ⁽⁵⁵⁾ Kılıç Ali Paşa kullarından Derviş Paşa'dan sonra kapudan olub donanma ile iki sefer eyledi 1015 de İskenderiye'den Mısır hazinesini getirdi 1016 da Avarine (Evarin, Navarin) varub muhafaza etdi ve ma'zul oldu ⁽⁵⁶⁾.

Hafız Ahmed Paşa: Harem-i hümayundan çıkub 1016 da Kapudan olub 1017 de donanma ile İskenderiye'ye varub Mısır hazinesini getirdi Donanma İskenderiye'de iken Harbi korsan gemileri Mısır'a giden Alay gemileri üzerine düşüb Rodos'da bozub üç dört gemi aldıktan sonra Kapudan gelüb Alay gemilerin bozulmuş bulub der-i devlete geldikte bu sebebdan ma'zul oldu. ⁽⁵⁷⁾.

52) Kaya Paşa zade Mustafa Paşa, Cigala zade Sinân Paşa'nın Diyarıbekir'de vefâtı üzerine 1014 de Kapudan-ı derya oldu. Sultan Ahmed I. in Bursa seyahatine donanma ile birlikte iştirak etmiştir. Ramazan 1014 de mazul oldu.

53) قیدی درویشنه شاه 1015.

54) Harem-i hümayundan neş'et ederek Ahmed I. in müşahibleri arasına girmişti, Padişah üzerinde ki nüfuzu sayesinde 9 Ramazan 1014 de Kapudan-ı derya ve Lala Mehmed Paşa'nın vefâtı üzerine Sadrazam oldu çok geçmeden 8 Şa'ban 1015 katl olunmuştur. Sür'atle yükselip sür'atle vücudunun izalesinden dolayı Osmanlı tarihçileri o'nukış güneşine benzetmektedirler.

55) Ca'fer Paşa, aslen Frenktir. Kılıç Ali Paşa'nın kullarından olup 1001 de Trablus-ı garb. 1002 de Kıbrıs valisi oldu. 1015 Safer'inde Kapudan-ı derya olmuştur. Şevval 1016 da azl olunduktan bir müddet sonra vefât etmiştir.

56) Zî'l-ka'de 1017

57) Hafız Ahmed Paşa'nın hayatı için bk. Orhan F. Köprülü, Madde, *Hafız Ahmed Paşa*, İsl. an., İstanbul, 1944, 39, Kapudanı deryalığa nasbı tarihi 22 Şevval 1016 dır. Azli ise ekser müelliflerin kayd ettiği gibi Rodos vak'ası üzerine olmayıp müddet-i mu'ayyenesini ikmal ettikten sonra Muharrem 1018 tarihinde Şam valiliğine nakil şeklinde olmuştur.

Halil Paşa: Kayseriye'lidir. Ermeni cinsidir. Yeniçeri Ağalığından gelüb 1018 de Kapudan oldu Donanma ile Akdeniz'e gidüb Kara cehennem seferin (58) etdi geldikte ma'zul oldu (59).

Öküz Mehmed Paşa: Karagümrüğü'nde nalband zadedir Harem-i hümayundan çıkub Mısır'a gidüb anda azim hizmette bulunmağa geldikte damad ve 1019 da Kapudan olub yirmide deryaya çıkıdı muhafaza etdi yirmi ikide donanma ile Rodos'a(60) varub dokuz pâre gemiyi kâfir almağa dönüb geldikte ma'zul oldu merhumun sonra sadareti dahi vardır (61).

Halil Paşa: İkinci def'a 1023 de Kapudan olub Malta'ya (62) vardı yirmi dördte giru muhafazaya çıkub yirmi altı Muharrem'in dokuzuncu günü vezir-i azam olub Erdebil'e gitdi (63).

Çelebi Ali Paşa: 996 da Tunus Beglerbeğisi iken Celâli Yahya (64) (nın) şehid ettiği İstanköylü Ahmed Paşa'nın(65) oğludur o dahi beş sene Dimyat Beği ve 1011 de Yemen Beglerbeğisi ve iki sene Tunus valisi olub Mora ve Kıbrıs sancakların tasarrufdan sonra divan veziri

58) Kara cehennem. Comaudaure Frésinée, kumandasında 90 toplu kırmızı kalyona Türklerin verdiği isimdir. Vak'a, Cemazi'l-ahir 1018 de vuku' bulup Halil Paşa'ya bu muvaffakiyetinden dolayı vezaret payesi verilmiştir.

59) Hayatı için bak. Madde, *Halil Paşa, Kayserili*, İsl. an. İstanbul, 1948, 40, Birinci kapudan-ı deryalığı Yeniçeri Ağalığı'ndan naklen Muharrem 1018-Rebi'l-evvel 1021

60) Vak'a esas mahâl itibariyle Sisam boğazında olmuştur.

61) Mısır valiliğinde ki muvaffakiyeti üzerine İstanbul'a vusulünde, Rebi'l-evvel 1021

62) Malta seferi, Cemazi'l-evvel 1023

63) İkinci kapudanlığı 11 Şevval 1022 dedir. Bu kapudan-ı deryalığı esnasında 3 Rebi'l-ahir - 25 Şevval 1023 tarihleri arasında ikinci Malta seferi ile Trablus-ı garb ve Mayna sahillerini taramak suretiyle yaptığı bir Akdeniz seferi vardır. Şevval 1026 da sadarete nakl edilmiştir.

64) Mehdi ünvanıyla Tunus'da zuhur ederek ve yerli halkın yardımıyla o'radaki Osmanlı idaresine karşı isyan etmişti, bir aralık bütün Tunus kıt'asına hakim olmuştu, 998 de Uluç Hasan Paşa tarafından te'dib olunmuştur.

65) Levend olarak Garb ocaklarında yetişmiş ve giderek Trablus-ı garb valisi olmuştu 996 da asiler tarafından katl edilmiştir.

iken Kapudan olub Sultan Mustafa Han ⁽⁶⁶⁾ cülusunda ma'zul oldu ⁽⁶⁷⁾.

Davud Paşa: Rum ili eyaletinden gelüb kırk gün Kapudan oldu giru Rum ili eyaleti verildi ⁽⁶⁸⁾.

Çelebi Ali Paşa: Saniyen yerine gelüb 1027 ve 28 de donanma ile Akdeniz'e çıkub muhafaza eyledi ⁽⁶⁹⁾ 1029 Muharrem'in on altıncı günü vezir-i azam olub 1030 da vefât eyledi.

Halil Paşa: Üçüncü def'a Kapudan olub Karadeniz'e gitti Hotin seferinde köprüyü ⁽⁷⁰⁾ muhafaza etdi.

Mustafa Paşa: Niğdeli'dir Hotin'de Yeniçeri ağası idi dönüşde köprüye gelindikte Kapudan olub mezbûru karaya atdı sonra Defterdar iken bin kırk ikide katl olundu ⁽⁷¹⁾.

66) Nüşha/b

67) Çelebi Ali Paşa Şevval 1026 da Halil Paşa'nın Sadrazam olması üzerine Kapudan-ı deryalığa getirildi ve Zî'l-ka'de 1026 da azl edilmiştir.

68) Davud Paşa, Sultan Osman II. in kaatillerinden olup Sultan Mustafa I. in kız kardeşi ile evli idi. 1027 tarihinde çok kısa bir müddet Kapudan-ı deryalıkta bulunmuştur. Genç Osman vak'asından altı ay sonra 7 Rebi'l-evvel 1032 de Yedi kule'de katl edildi. Yaptırdığı vakıflar için bk. *Topkapı Sarayı Arşivi klavuzu*, İstanbul, 1940, II.

69) İkinci kapudanlığı Sultan Osman II. cülusunu müte'akip Saffer 1027 dedir. Sadarete getirilmesi 1028 senesinde ki Akdeniz seferinden elde ettiği ganimetleri Padişaha takdim etmesi sebebiyle olmuştur, 15 Reb'il-ahir 1030 da ölmüştür.

70) Muharrem 1029 da üçüncü def'a tâyin oldu. Halil Paşa'nın bu Kapudan-ı deryalığı esnasında bir Akdeniz seferi vardır ki Macraudenia kal'asını tahrir etmiştir. Sultan Osman II. in Lehistan üzerine vuku'bulan Hotin seferinde ise donanma ile Karadeniz muhafazasına memur olmuştu. 15 Ramazan 1030 da beş Kazak gemisini eline geçiren Halil Paşa sefer imtidadınca donanma ile İsakçı köprüsünü muhafaza ve Osmanlı geri hatlarını himaye ile meşgul oldu.

71) 1030 da Hotin seferinden avdetle İsakçı'da Rum ili Beğler beğliği payesiyle Kapudan-ı derya olmuştu. Seferin itimamında ordunun İstanbul'a vusulünde tertip olunan divanda 12 Rebi'l-evvel 1031 tarihinde Halil Paşa tekrar Kapudan-ı derya olmuştur. bk. Na'ima, *Tarih*, İstanbul, 1282, II, 207, Niğdeli Mustafa Paşa ise 1042 senesinde Hüseyin Efendi yerine rütbe-i vezaretle Defterdar olmuşsa da çok geçmeden 13 Zî'l-hicce 1042 de katl edilmiştir. Halil Paşa ise Cemazi'l-evvel 1031 de azl edilerek Kapudan-ı deryalığa Turnacı Bayram Ağa Beğlerbeğlik payesiyle (Gürci Bayram Paşa, bi'l-ahire Murad IV. in Sadrazamlarındandır.) getirilmiş ve Cemazi'l-ahire'de Hanım sultanlar-

Halil Paşa: Dördüncü def'a yerinde karar edüb donanma ile İstanbul'a geldi 1031 de Akdeniz'e gidüb Receb Paşa Karadeniz'e (73) serdar olub gitmiş idi yüzaklığı itmekle yerine geçdi (78).

Receb Paşa: Bostancı başlıktan vezaretle gelüb 1031 de Karadeniz'de Kapudan kaymakamı oldu Ramazan ahirine varınca Kazak'lar ile dört kerre gaza idüb galib gelmekle 1032 de Kapudan oldu Akdeniz'e gidüb muhafaza eyledi ikinci seferi Karadeniz'e Han iclâsına (74) gidüb üçüncü seferinde kırk kadar şayka ile cenk eyleyüb galib geldi ba'dehu kaymakam ve vezir-i azam olub (75) 1040 şevvalinde katl olundu (76).

Hasan Paşa: Kızlar ağası etba'ından Çatalcalı Hasan Çelebi'dir. Mir-i ahur iken 1035 Şevvalinin on dokuzuncu günü Kapudan olub evvel seferinde Akdeniz'e çıkub Körföz'e (77) vardı ikinci def'a Canibek Giray iclâsına Karadeniz'e gitdi 1041 de ma'zul olub Rum ili'ne asker sürmeğe gitmiş idi Yenişehir'de vefât etdi (78).

dan biri ile evlendirilmesi sebebiyle vezaret payesi dahi tevcih olunmuştur. Bu suretle Halil Paşa'nın, Niğdeli Musıtafa Paşa ve Gürce Bayram Paşa'ların kapudanlıkları arasında pek kısa olmakla beraber dördüncü def'a ki Kapudan-ı deryalığı tespit edilmiş oluyor.

72) Receb Paşa'nın donanma ile Kara deniz'den avdet tarihi 25 Zi'l-ka'de 1031

73) Halil Paşa'nın beşinci kapudanlığından azli ve Malkara'ya nefyedilmesi, 13 Rebi'lahir 1032

74) 13 Rebi'l-ahir 1032 de Han tâyin edilen Mehmed Giray Han'ın isyanı üzerine Ramazan 1032 de donanma ile Kırım'a hareket etti.

75) Receb Paşa vezir-i sani iken 18 Receb 1040 pazartesi günü sadarete getirildi

76) Receb Paşa'nın katli 28 Şevval 1041 tarihindedir.

77) 1036 yaz mevsiminde Kefalonya ve Ayama'vra üzerine bir akını vardır.

78) 60 kadirga ve 35 fırkateyn ile Ramazan 1037 de Kırım'a hareket etti.

79) 1039 senesi sonlarında ikinci bir Akdeniz seferi daha vardır. Bu sefer esnasında İskenderiye civarında bir kaç ticaret gemisinin korsanlar tarafından zaptı ve Kara deniz'de Özi muhafızı Murtaza Paşa'nın gayretlerine rağmen Kazak'ların Karadeniz sehilleri tahrib etmeleri sebebiyle mevkîi sarsılmış ise de ancak Receb Paşa'nın entrikaları üzerine 12 Rebi'l-evvel 1040 da kapudanlıktan azl edilmişti. Murad IV. ın kızıkardeşi Fatma Sultan'la evli bulunduğu için açıkta kalması doğru görülmediğinden evvela Budin valiliğine tâyin ve pek az sonra Rum ili'de asker ihzarına memur oldu. Bu vazifede iken Yenişehir ile Tırhala

Mustafa Paşa: Canbulat zade Harem-i hümayunda Silahdar iken Kapudanlıkla çıkub 1041 de Akdeniz'e gidüb Mayna ardında iki İspanya gemisini aldı⁽⁸⁰⁾ gelüb Rum ili Begler beğisi olmuş idi Revan imdadına asker sürmeğe gidüb 1046 da Erzurum'da katl olundu⁽⁸¹⁾.

Ca'fer Paşa: Bostancı başı iken 1041 Zi'l-hiccesinin on üçünde Kapudanlıkla çıkub evvel seferinde Akdeniz'e gitdi İskenderiye önünde harbi gemiye çatub yana yazdı⁽⁸⁰⁾ ikinci seferinde Karadeniz'e gidüb bir iş görmemekle Budin eyaleti verilüb⁽⁸⁰⁾ 1045 de katl olundu⁽⁸¹⁾.

arasında Doğan köprüsü menziline vefât etmiştir. Cenazesi İstanbul'da Gedik Paşa'da ki türbesine defn edilmiştir. Rivayete nazaran Receb Paşa tarafından zehirlendirilmiştir.

80) Canbulat zade'nin donanma ile asker ve mühimmat naklederken Akdeniz'de Mayna arkası denilen mıntıkada düşmanla vuku' bulan müsademesinden kaynaklarımız bahs etmemektedirler.

81) Cığala zade Sinân Paşa tarafından İran seferi esnasında katl edilen Canbulat zade Hüseyin Paşa'nın oğludur. Enderunda terbiye edilerek Silahdar olmuş 26 Cemazi'l-ahir 1039 da Mir-i ahur-ı kebir ve Rebî'l-evvel 1040 da Kapudan-ı derya olmuştur. Kapudanlığı esnasında Hüsrev Paşa ordusuna mühimmat ve asker sevk etmek üzere evvela Payas'a ve sonrada Kırım'dan aldığı 40000 kişilik bir orduyu Samsun'a nakletmiştir. İstanbul'da bulunduğu esnada Receb Paşa ve Zorbalarla iş birliği yaptığı Murad IV. ın gözünden kaçmamış Receb Paşa'nın katlinden sonra Rum ili Begler beğiliğine ve Revan seferi esnasında Erzurum yalılığına getirilmişti, bir müddet sonra Anadolu'da asker ihzarına memur olmuş ve bu vazifede iken gösterdiği cebr-ü şiddet esasen Padişahın zorbalar vak'asında hasıl ettiği menfi kana'ate inzımam ettiğinden 28 Muharrem 1046 da Erzurum'da nakliye hayvanları için miri ahırlar inşa ederken katl edilmiştir. Ayşe Sultan'la evli idi.

82) Ca'fer Paşa 40 parça kadirga ile 1042 ve Akdeniz seferini yapmıştır. 1043 de ise ikinci def'a Akdeniz'e açılan Ca'fer Paşa evvela Selanik'e uğramış ve buradan hareket ile Kesendire körfezinde düşman gemilerine tesadüf ederek muharebeye tutuşmuş ve bu vak'ada müellifin İskenderiye önlerinde vuku' bulduğunu zan ettiği harik hadisesi zuhur etmiştir. bk. Na'ima, *Ayn. esr.* III, 209 vd.

83) 1043 sefer mevsiminde Karadeniz'e çıkıp avdetinde 4 Muharrem 1044 de Kapudanlıktan azl ve Bayram Paşa'dan münhal Budin eyaletine nakledildi.

84) Murad IV. Revan seferine giderken Sivas konağında Ca'fer Paşa'nın katline Nasuh Paşa zade Hüseyin Paşa'yı memur ederek 6 Zi'lhicce 1044 de Belgrad'a göndermişti, Hüseyin Paşa Belgrad'a geldiğinde Ca'fer Paşa'yı Budin'den Belgrad'a davet ederek o'rada Muharrem 1045 tarihinde öldürtmüştür.

Deli Hüseyin Paşa: Mir-i ahur iken 1044, Muharrem'in dördüncü günü Kapudan olub Rikâb-ı hümayun ile Revan seferine gitdi Piyâle Kethüda tersanede Kaymakam kalmış idi 1045 de Mısır eyaleti verildi sonra Girid muhafazasına memur oldu ⁽⁸⁵⁾.

Kara Mustafa Paşa: Yeniçeri ağası iken Revan dönüşünde Kapudan oldu ⁽⁸⁶⁾ der-i devlete gelüb 1046 da Ak deniz'e sefer etdi ⁽⁸⁷⁾ Tersane-i âmire umuruna nizam verüb beher sene kırk pare kadirga ocaklık bağladı ⁽⁸⁸⁾.

85) Bursa Yenişehir'inde tevellüd edip Enderun'dan yetmiş Küçük mir-i ahur ve bir müddet sonra Büyük mir-i ahur olmuştu. 1044 de rütbe-i vezaretle Kapudan oldu. Revan seferinden avdetde 9 Cemazi'l-evvel 1045 de Mısır valisi olmuş Bağdad seferi esnasında Anadolu Begler beğliğine getirilmişti. Sefer dönüşünde 20 gün kadar Sadaret kaymakamlığı etmiş Şevval 1049 da ikinci def'a Kapudan olarak Kara deniz'e çıkmış ve az sonra Özi muhafızlığına getirilmişti. Zi'l-ka'de 1051 de Bosna, 25 Muharrem 1054 de Bağdad, Şa'ban 1054 de Budin valiliklerinde bulunmuş ve bir az sonra Girid'e vezir-i sani payesile serasker tayin edilmiştir. 2 Cemazi'l-evvel 1066 da sadarete getirilmesi takarrür etmişse de hal-i isyanda olan ordunun kabul etmemesi üzerine sadareti ibtal edilmiştir. 14 Şevval 1068 de Girid'den avdet ile üçüncü def'a Kapudan-ı derya olan Deli Hüseyin Paşa 7 Rebi'l-evvel 1069 da Rum ili Begler beğliğine nakledildi Rebi'l-ahir 1069 da Köprülü Mehmed Paşa'nın ısrarı üzerine Yedikule'de katl edildi. Şeci ve kahraman bir vezir olup Girid adasının fethinde büyük himmeti görülmüştür. Hayatı hususunda bk. İsmet Parmaksızoğlu, Madde *Hüseyin Paşa, Deli*. İsl. an. İstanbul, 1950, 46

86) 9 Cemazi'l-ahir 1045 de Diyarı bekir ordugâhında verilmiştir.

87) Kara Mustafa Paşa'nın donanma ile Akdeniz'den avdet tarihi Cemazi'l-evvel 1046 dır. Akdeniz'de altı ay kadar donanma ile dolaşıp Girid civarında iki kalyon zabt etmiştir. İstanbul'a avdetinde vazifesine ilâve olarak Sadaret Kaymakamlığı dahi verilmişti. bk. Na'ima, *Ayn. esr.*, III, 300, İkinci Akdeniz seferi ise 15 Zi'l-ka'de 1047 tarihinde İstanbul'dan hareket ile başlar.

88) Aslen Arnavud olan Kara Mustafa Paşa sadarete Bağdad muhasarasında Sadrazam Tayyar Mehmed Paşa'nın şehadeti üzerine 18 Şa'ban 1048 tarihinde getirilmişti. Murad IV. in vefâtı üzerine hemen hemen mustakillen Sadarete tesahüb eden Mustafa Paşa memleketin sulh ve sükün halinden istifade ederek Osmanlı ülkelerinin imarı. ordunun tensiki, maliyenin ıslahı gibi işlerle uğraştığı kadar Sadrazam olmasına rağmen alâka duyduğu donanma ve Tersane işleri ile de ayrıca meşgul olarak tersanenin zamanın ihtiyaçlarına göre tanzimi ve yeni bir kanun ile nizamlanmasında başlıca amel olmuştur. Fakat bir müddet sonra Müsahib Yusuf Paşa, Sultan zade Mehmed Paşa ve Cinci Hüseyin Efendi'lerin tesir ve telkinleri ile 21 Zi'l-ka'de 1053 Pazar günü

Silâhdar Mustafa Paşa: 1047 kapudan olub Sultan Murad Han'la Bağdad seferine gitdi 1049 evahirinde Rumili eyaleti virülüb ba'dehu Tamşvar eyaletine nakl ve elli ikide katl olundu⁽⁸⁹⁾.

Deli Hüseyin Paşa: İkinci def'a mezbûr yerine Kapudan olub Kara deniz'de iken 1050 Cemazi'l-ulâsında Özi muhafazası ile memur oldu ⁽⁹⁰⁾.

Siyavuş Paşa: Silahdar iken Harem-i hümayundan çıkub mezbûrdan sonra Kapudan olub 1051 de donanma ile Azak'a varub feth müyesser olmayub geldikde ma'zul oldu 1065 de vezir-i azam iken vefât etdi ⁽⁹¹⁾.

Sultan İbrahim tarafından katlettilirilmişdir. Osmanlı sadrazamları arasında okuyup yazma bilmediği halde muvaffak olan nadir sadrazamlardan biridir,

89) Bezirgân zade ismiyle ma'ruf olup Silahdar iken Zi'l-hicce 1044 de vezir-i sani olmuştu. Revan ve Bağdad seferlerine iştirak etmiş ve Bağdad'ın feth günü Kara Mustafa Paşa yerine Kapudan-ı derya olmuştu, seferi yoktur. İstanbul'da Kara Mustafa Paşa aleyhine çalışarak Kara Mustafa Paşa'nın hâmisî Tabanı yassı Mehmed Paşa'nın öldürülmesine sebep olmuştur. Sultan Murad IV. in en makbul müsaiblerinden biri idi, fakat Murad IV. in ölümü üzerine hamisiz kalan Mustafa Paşa baş düşmanı olan Kara Mustafa Paşa tarafından evvela Budin'e akabinde 29 Şevval'de Rumili valiliğine az sonra Zi'l-ka'de 1049 da Tamşvar'a nakl edilmişse de Kara Mustafa Paşa'nın hışmından kurtulamiyarak Muharrem 1051 tarihinde o'rada katl edilmiştir. bk. Na'ima, *Ayn. esr.*, III, 457 ve V, 11 vd.

90) Deli Hüseyin Paşa İkinci Kapudanlığında Kazak'ları te'dip maksadiyle Kara deniz'e çıkmış ve onları sıkıştırarak 30 kadar Kazak şaykasını ele geçirmişti. Fakat daha İstanbul'a dönmeden ma'zul olduğundan donanmayı Varna'da Piyâle Kethüda'ya teslim ederek yeni vazifesi olan Özi muhafazasına hareket etmiştir.

91) Siyavuş Paşa aslen Abaza'dır. Abaza Mehmed Paşa'nın Hazinesarı olup o'nun katli üzerine Saray-ı hümayuna girerek yolu ile terfi' etmiş ve Bağdad muhasarasında Silahdar olmuştu. Sultan İbrahim'in cülusu üzerine vezaretle Kubbe-nişin olmuş az sonra Kapudan-ı deryalığa getirilerek Azak kal'asının istihlâsına memur edilmişse de Deli Hüseyin Paşa ile anlaşamadığından bu işte muvaffak olamiyarak avdet etmişti. Bu hadise üzerine Kapudan-ı deryalıktan azl edildi. Bundan sonra Kapudan-ı deryalık mevki'i bir müddet boş tutularak bi'z-zat Sadrazam Kara Mustafa Paşa tarafından idare edildi. Siyavuş Paşa ise tekrar Kubbe-nişin olmuş, 1054 de Erzurum 1057 de Diyarıbekir valiliklerine tayin ve buradan azlinde İstanbul'a dönerek tekrar Kubbe altına girmişti. Ramazan 1061 de Ağa'lar vak'ası üzerine Sadarete getirildikten 75 gün sonra İç ağalarının itirazı üzerine bilâ sebep azl ve Malka-

Piyâle Paşa: Tersane kethüdası Uzun Piyâle'dir 1050 de Kapudan olub donanma ile Akdeniz'e çıkdı kâfir mukabelesine varub yolda bir kereste kalyonunu aldı geldikde Tunus'dan mal almıştır deyü hilâf-ı inha ile 1053 Muharreminin beşinci günü katl olundu ⁽¹²⁾.

Ebu Bekir Paşa: Rodos Beği iken mezbûr yerine Kapudan olub Akdeniz'e gitti Kalavriya kenarlarına varub dönüşde 1054 Muharremi guresinde vefât etdi ⁽¹³⁾.

Yusuf Paşa: Silahdar iken Kapudanlıkla 1054 Rebi'l-ahirinin onuncu günü Harem-i hümayundan çıkub 1055 de donanma ile Girid'e varub Hanya hisarını ⁽¹⁴⁾ aldı geldikde damad olub sene-i mezbûre Zi'l-hiccesinin beşinci günü lâtime ile katl olundu ⁽¹⁵⁾.

ra'ya nefyedildi. Bundan sonra Bosna ve Silistre valiliklerinde bulunarak vak'a-i Vakvakiye'nin akabinde ikinci def'a sadarete getirildi 50 gün kadar hizmetten sonra birinci sadaretinden azline sebep olan İş ağalarının intikamını alamadan hummay-ı muhrıkadan 45 yaşında olduğuna halde 1 Receb 1066 da vefât ederek Atik Ali Paşa kabristanına defn edildi.

92) Kapudan-ı deryalık makamı bir sene kadar kimseye tevcih edilmeyip Şevval 1052 de uzun zamandanberi Tersane kethüdalığında bulunan Uzun Piyâle Beg'e Begler begilik payesiyle verildi. Deli Hüseyin Paşa'nın birinci Kapudanlığından beri donanmayı muntazaman hazırlayan ve çok kerre yalnız başına seferler yapan ordu ve mühimmat nakli işini muvaffakiyetle başaran Piyâle Paşa, Mustafa Paşa'nın Tersane umurunu tanzimi esnasında o'namühim yardımlarda bulunmuştur. Kapudan-ı derya olduktan sonra 1052 yazında Akdeniz'e çıkarak İspanya sahillerine kadar uzanan bir akından muvaffakiyetle avdet etti ve bu muvaffakiyeti üzerine rütbe-i vezaret tevcih edildi. Hafid Efendi o'nun bu seferinden bahs etmemekte ve ancak 1053 yazında ki Akdeniz seferinden bahs etmektedir. Gerek İspanya sahillerine olan akını ve gerek katline sebep olan hadise hususunda bk. Na'ima, *Ayn. esr.* IV, 33 vd. ve 66 vd.

93) Tersane ocağından yetişmiştir. Zamanla terakki ederek Rodos sancak Beği olmuş ve 1050 tarihinde Akdeniz'de ki Beg gemilerinin kumandanı nasb edilmişti. Bu vazifede iken Kapudan-ı deryalığa getirildi 1053 sefer mevsiminde İtalyan sahillerine bir akın yaparak muvaffakiyetle döndü.

94) Hanya kal'asının fethi 29 Cemazi'l-ahir 1055 Salı günü, Hanya fethine dair tanzim olunan tarih beytleri için bk. Na'ima, *Ayn. esr.* IV, 163

95) Yusuf Paşa Bosna'lıdır. İstanbul'a geldikten sonra evvela Bölük ağalarından Ermeni Mustafa Ağa'ya intisap etmiş ve o'nun ölümü üzerine Enderun'a alınmıştır. Zamanla terakki ederek Murad IV. in zamanında Silahdar olmuştur. İbrahim zamanında dahi bir müddet bu vazifede kalarak yeni hükümdarın müşahibleri arasına girmişti. Sonra

Musa Paşa: Vüzeradan iken mezbûr yerine Kapudan olub 1056 da donanma ile Girid'e varmış idi Eğriboz önünde kalyona sarılıb 1056 Zi'l hiccesinin on beşinci günü cenkde şehid oldu⁽⁹⁶⁾.

Musa Paşa: Kapucular kâtibi ve Şehremini ve Bölük ağası ve Defterdar olduktan sonra mezbûr yerine Kapudan olub donanma ile Girid'e gitti Rum ili ve Anadolu askeri geçirmek üzere iken Anaboli'de muhasara⁽⁹⁷⁾ olunub kalmağla ma'zul oldu ve yeri Fazlı Paşa'ya verildi⁽⁹⁸⁾.

Fazlı Paşa: Asitaneden kalyonlar ile 1067 Cemazi'l ahiresinde Sakız üzerinden Girid'e vardı der-i devlete geldikten sonra sene-i mezbûre Zi'l-ka'desinin yirmi sekizinci günü ma'zul oldu⁽⁹⁹⁾.

rütbe-i vezaretle tağraya çıkmış ve Girid muharebeleri başlarken Kapudan-ı derya ve Girid serdarı tayin olunarak Girid'de Ayatodori ve Hanyakal'alarını feth etmiştir. İstanbul'a avdetinde rakipleri tarafından Sultan İbrahim igfal edilerek Sadrazam Salih ve Defterdar Musa Paşa'ların bütün gayretlerine rağmen katlinde muvaffak oldular. İbrahim'in iki yaşında ki kızı ile usulen evlendirilmişti.

(96) Silahdar Yusuf Paşa'nın katlini Hafid Efendi Zi'l-hiccenin beşinci günü vuku' bulmuş göstermesine mukabil Kâtip Çelebi *Fezleke*, İstanbul, 1287, II, 277 ve bundan naklen Na'ima, *Ayn. esr.* IV, 187 vak'ının ayın dördüncü günü vuku' bulduğunu ve mansab-ı Kapudanıye bilâ tevakkuf Musa Paşa'nın hemen o gün getirildiğini yazmaktadırlar, Musa Paşa 1056 ilk baharında Girid'e sevk edilecek malzemeyi ve takviye kuvvetlerini ve Girid serdarlığına getirilen Sultan zade Mehmed Paşa'yı alarak Akdeniz'e çıkmış ve Boğaz haricinde Megariz körfezinde 10 Rebi'l-ahir 1056 da Venedikli'lere aid bir filo ile ufak bir müsademe yaptıktan sonra Girid'e giderek Hanyalimanına vasil olmuş ve taşıdığı takviye kuvvetleri ile mühimmatı boğaltarak İstanbul'a avdet etmek üzere geriye dönmüşdü, Musa Paşa bu dönüş esnasında Eğriboz adası önünde Venedikli'lerle tekrar bir muharebe yapmak zaruretinde kalmıştır ki Hafid Efendi'nin tespit ettiği tarihten iki gün sonra 17 Zi'l-hicce 1056 da bu muharebede şehid düşmüştür. bk. Kâtip Çelebi, *Ayn. esr.* II, 290 ve Na'ima, *Ayn. esr.* IV, 217

97) 8 Cemaz'il-evvel 1057

98) Cemaz'il-ahir 1057

99) Silahdar iken Yusuf Paşa'nın katli üzerine o'nun bütün muhalefati ve iki yaşında ki zevcesi Hanım Sultan da dahil olmak üzere Fazlı Paşa'ya rütbe-i vezaret verilmişti. Fazlı Paşa, Musa Paşa'nın Eğriboz'da mahsur olarak kalması üzerine hazırlıyabildiği bir miktar gemi ile evvelâ Sakız adasına geçmiş ve orada Girid'e nakl edilmek üzere bekliyen Anadolu askerini Hanyaya götürdükten sonra dönerken Sakız civarında ufak bir Venedik filosunu da mağlup etmişti. Bu galibiyetin bir neticesi olarak Eğriboz'da abluka altında kalan esas Osmanlı donanmasını kurtarabilmiştir.

Ammar zade Mehmed Paşa: Tersane kethüdası iken mezbûr yerine Kapudan olub donanma ile Boğaz'a vardıkta muhasara olunub ⁽¹⁰⁰⁾ çıkmıyacak Cemazi'l-ula evahirinde âdem gönderilüb katl olundu.

Voynuk Ahmed Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub kalyonlar ve azim donanma ile 1059 Rebi'l-ahirinde çıkub Foça'da basıldı ⁽¹⁰¹⁾ Girid'e varub Suda kal'asına hücum sadedinde iken Recebin on sekizinci günü şehid oldu.

Bıyıklı Mustafa Paşa: Girid'de Rumili Beğlerbeğisi iken Deli Hüseyin Paşa'nın arzı ile Kapudan olmuş idi sonra der-i devletden tevcih olundu ⁽¹⁰²⁾.

Mehmed Paşa: Haydar ağa zade Yeniçeri ocağından gelüb Mısır eyaletinden ma'zul olub 1059 Şevvalinin üçüncü günü Kapudan olub donanma ile Boğaz'a vardıkta çıkamandı ⁽¹⁰³⁾ ve 1060 Şevvalinin on birinde ma'zul olub 1066 da katl olundu.

Ali Paşa: Hüsam Beğ zade Rodos Beği iken mezbûr yerine Kapudan olub Girid'e imdad etdi ikinci seferinde

100) Cemazi'l-evvel 1058.

101) Fazlı Paşa'nın Mısır valiliğine nakli üzerine Boğaz hisarları muhafızı iken Kapudan-ı derya olup donanmayı hazırladıktan sonra 17 Rebi'l-ahir 1059 da İstanbul'dan hareket ile Çanakkale boğazına geldi. Bu sırada Venedikli'ler faaliyetlerini genişleterek İstanbul'u işe bakımından tazyik etmek için Akdeniz boğazını abluka altına almışlardı. Voynuk Ahmed Paşa bu ablukayı yararak Sakız'a geçti fakat Venedikli'ler o'nu takip ettiklerinden Foça'ya çekilmişse de burada bir muharebe vermek zorunda kaldı ancak donanmaya bindirilmiş olan Yeniçeri efradının gayretsizliği yüzünden epeyce zayi'attan sonra düşman filosundan sıyrılabilirdi ve evvelâ Rodos'a ve oradan da Girid adasına geçebildi.

102) Voynuk Ahmed Paşa'nın Suda kal'ası önünde şehid düşmesi üzerine Girid serdarı olan Deli Hüseyin Paşa donanmanın kumandansız kalmamasını temin maksadiyle maiyetindeki kumandanlardan Bıyıklı Mustafa Paşa'yı Kapudan tâyin etmişti merkez-i hükümet bu tâyini idareten kabul etmişse de aynı ay içinde Mehmed Paşa'yı mansab-ı Kapudaniye getirerek İstanbul'dan göndermişti. Mehmed Paşa Sakız'a geldiğinde Osmanlı donanması da Girid'den dönmüş oldu gundan donanmayı Sakız'da Bıyıklı Mustafa Paşa'dan teslim aldı.

103) Cemazi'l-evvel 1060, Akdeniz boğazında üç ay kadar bekledikten sonra kara tarikiyle Ece ovası'na inerek o'radaki Beğ gemileri vasıtasıyla Girid'e takviye kuvvetlerini ve mühimmatını güç hal ile sevk edebilmiştir. Esas donanma Boğaz'daki ablukayı aşamadığından bu sene içinde Akdeniz'de ancak ocaklık olan Beğ gemileri vazifelerini görebilmişlerdir. bk. Kara çelebi zade Abdü'l-aziz, *Zey-i Ravzatü'l-ibrar*, Üniversite ktp., 49.

Nakş e muharebesinde ⁽¹⁰¹⁾ bir kaç gemi aldrır b bir seneden sonra ma'zul oldu.

Derviş Mehmed Paşa: 1062 Şevvalinin yirmi dokuzuncu günü Kapudan olub 1063 Rebi'l-ahirinin yirmisinde mühr i hümayun verilüb seferi yoktur 1064 de vefât etdi.

Mehmed Paşa: Çavuş zade demekle ma'rufdur Sivas eyaletinden ma'zul iken Kapudan olub donanma ile Girid'e vardı Siline ⁽¹⁰⁵⁾ nam bir kal'a alub ⁽¹⁰⁶⁾ Rodos'a kapanmağla ma'zul oldu ⁽¹⁰⁷⁾.

Murad Paşa: Sabıkan vezir-i azam olub Budin Begler beğisi iken gelüb 1064 Muharreminde Kapudan olub donanma ile Girid'e giderken Boğaz'da cenkidüb küffarı bozdu ⁽¹⁰⁸⁾ Girid'e imdad edüb geldikten sonra 1065 Recebinde ikinci def'a vezir-i azam oldu Kapudanlık vüzeradan Dellâk Mustafa Paşa'ya verilüb kabul etmeyüb 1065 Recebinin on beşinci günü ma'zul oldu ⁽¹⁰⁹⁾.

Mustafa Paşa: Surnazen demekle ma'rufdur 1065 Recebinin on beşinde Kapudan olub donanma ile çıkub Boğaz'da küffar ile cenk etdi ⁽¹¹⁰⁾ Girid'e varub Menekşe hisarını küffar muhasara etmişken imdad ve tahlis eyledi ⁽¹¹¹⁾

104) Nakş e-Nakxos takım adalarından Değirmenlik boğazında vuku' bulmuştur. Receb 1061

105) Silise, Nüsha/b, Silsile, Na'ima Ayn. esr. V, 347

106) 24 Şa'ban 1063

107) Ramazan 1063

108) Murad Paşa'nın Akdeniz'de Venedik filosu ile iki muharebesi vardır Birincisi 6 Receb 1064 tarihinde Akdeniz boğazı haricinde Eski İstanbul mevki'i civarında olub bu muharebede Venedik zayı'atı 8 muhtelif boyda gemidir. İkinci muharebe ise 26 Receb 1064 de Değirmenlik boğazı önünde vuku' bulub bu muharebede Murad Paşa Venedik filosunu firara mecbur etmiş ve bu suretle Akdeniz adalarını taramak ve Osmanlı idaresine yeniden bağlamak imkânını elde etmiştir.

109) Murad Paşa'nın Kapudanlıktan Sadarete nakli 4 Receb 1065 tarihindedir. Dellâk Mustafa Paşa'nın acz ile Kapudanlığı red etmesi ise 15 Receb tarihinde olduğuna nazaran 10 gün kadar gâh münhal ve gâh Dellâk Mustafa Paşa uhdesinde görülmektedir. Krş. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağ a, *Tarih*, İstanbul, 1928, I, 12

110) Şa'ban 1065. Bu muharebede taraflar kat'i bir netice alamamışlarsa da Venedikli'lerin bir müddet için Boğaz'daki ablukayı kaldırma-larına sebep olmuştur.

111) Nakş e'nin muhasarası ve istihlâsı hususunda bk. Silahdar, *Ayn. esr.* I, 13 vd.

der-i devlete geldikten sonra Kaymakam ve bir iki gün vezir-i azam olmuş iken Erzurum eyaleti verilüb gönderildi ⁽¹¹³⁾

Mustafa Paşa: Halici zade damadıdır 1066 Recebi guresinde Kapudan olub üç aydan sonra Mısır eyaleti verildi ⁽¹¹³⁾

Ken'an Paşa: Budin'den gelüb Silistre verilmiş idi 1066 Ramazanında Kapudan olub donanma ile Boğaza var-
dıkta bozulub ⁽¹¹⁴⁾ Kavala'ya gitti ⁽¹¹⁵⁾.

Seydi Ahmed Paşa: Sivas'dan gelüb 1066 Şevvalin-

112) 2 Cemazi'l-evvei 1066 da Kaymakamlığa getirilen Surnazen Mustafa Paşa Vak'a-i Vakvakiye'de hal-i isyanda olan orduyu teskin maksadiyle sadarete getirilmişse de 4 sa'at kadar sadareten sonra âsilerin adem-i kabulü üzerine azl olundu yeni Sadrazam Sivavuş Paşa'nın İstanbul'a vusulünde 2 Cemazi'l-ahir 1066 da Erzurum valisi olarak tağraya gönderildi, Rebi'l-evvel 1067 de o'rada ölmüştür.

113) 3 Cemazi'l-ahir 1066 da Kapudan-ı deryalığa nasbı hususunda bk. Silahdar, *Ayn. esr.* 1.35, 'Mısır valiliğine tâyni ise 400 kese akça teslimi üzerine 9 Receb 1066 da olmuştur. Bi'l-ahire Köprülü Mehmed Paşa, Sadarete geçtiği vakit aralarındaki eski husumete bina'en Mustafa Paşa'nın azl ve katlini hazırlamıştı. Bu vaziyeti haber alan Mustafa Paşa evvela Murtaza Paşa'yı daha sonra Şam'da Tayyar zade Ahmed Paşa'yı ve nihayet Haleb'de Abaza Hasan Paşa'yı atlatarak firara muvaffak olmuş bu sebeble Firari ünvanıyla şöhret kazanmıştır, diğer bir lâkabı da Kara'dır.

114) Ken'an Paşa 9 Receb'de Kapudanlığa tâyin edilmişse de Silistre'den gelerek yeni vazifesine başlaması Şa'banda mümkün olmuştur. Bundan sonra donanmayı hazırhyarak 27 Şa'ban'da İstanbul'dan hareket ederek Akdeniz boğazına gelen Ken'an Paşa 4 Ramazanda Boğaz önündeki Venedik donanmasını yarmak maksadiyle ta'arruza geçmişse de Osmanlı donanması hemen hemen imha denilecek kadar büyük bir bozguna uğramış ve bu suretle Girid muharebelerinin başından beri muvazenede bulunan muharib donanmalardan Venedik donanması bu muharebedeki galibiyeti neticesi olarak Akdeniz'e hakim olmak imkânını elde etmişti, Osmanlı tarihinde İnebahtî'den sonra ikinci büyük deniz mağlubiyeti ad olunan bu bozgunun tesirleri Osmanlı donanmasında uzun müddet devam etmiş ve ancak Mezmorto Hüseyin Paşa'nın gayreti ile tekrar eski kuvvet ve dereccesine yaklaşmaya muvaffak olmuştur. Boğaz mağlubiyeti üzerine Venedik kuvvetleri Akdeniz boğazındaki ablukayı kat'i bir safhaya koymak maksadiyle Boğaz'ı kontrol eden adalardan Bozcaada ve Limni'yi muharebenin akabinde işgal etmişlerdi.

115) Ken'an Paşa Boğaz mağlubiyeti üzerine Kapudan-ı deryalıktan alınarak Akdeniz boğazı muhafızlığına getirildi az bir zaman sonra Saray'a ve devlet ricaline gönderdiği para ve hediyelerin tesiri ile suçu affedilerek Safer 1067 de Budin valiliğine tâyin edildi. Bi'l-ahire Erdil seferi esnasında Köprülü Mehmed Paşa'nın ma'iyetinde bazı muvaffakiyetleri görülmüştür.

de Kapudan oldu Boğaz'da bir kaç hafta muhafaza ettikten sonra evahir-i Saferde Bosna eyaleti verildi (116),

Topal Mehmed Paşa: Vezaretle Tamşvar Begler-beğisi iken mezbûrdan sonra Kapudan olup 1068 Rebi'l-evvelinin on dördüncü günü Sakiz muhafazasına tâyin olundu (117).

Mehmed Paşa: Çavuşzade ikinci def'a mezbûr yerine Kapudan olup 1058 Şevvalinin on dördüncü günü azlolundu (118).

Deli Hüseyin Paşa: Üçüncü def'a mezbûr yerine Kapudan olup 1069 Rebi'l-evvelinin yedinci günü Rum ili ayaleti verildi 1071 de Yedi kule'de katlolundu.

Ali Paşa: Valde Sultan kethüdası iken mezbûr yerine Kapudan olup 1070 Şabanın beşinci günü Belgrad canibine serasker oldu. (119)

Ali Paşa: Hüsam Beğzade ikinci def'a mezbûr yerine Kapudan olup 1072 Cemaz'il-ahiresinin yirmi ikinci günü vefât etti. (120)

Abdülkadir Paşa: İbn-i Ali Paşa mezbûrun oğludur vâlidî yerine Kapudan olup 1072 Recebinde ma'zul oldu. (121)

116) Osmanlı donanmasının Boğaz muharebesinde mağlûb olması üzerine Akdeniz boğazı muhafızı olarak Venedikli'lerin Marmara'ya girmelerine muvaffakiyetle mâni oldu ve bu sebeble Ken'an Paşa yerine Kapudan-ı deryalığa getirildi ise de İstanbul'daki taraftarlarının çokluğu ve Sadaret makamı için tehlikeli bir rakib gibi gözükmesi, Köprülü Mehmed Paşa'yı rahatsız ettiğinden 24 Safer 1067 de Bosna Begler beğiliği ve seraskerliği ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

117) 24 Safer 1067 de Kapudan-ı derya olmuştur. Köprülü Mehmed Paşa'nın Boğaz'daki Venedik ablukasını kaldırmak üzere karadan ve denizden giriştiği seferde donanmaya kumanda etmiştir ve ancak kara kuvvetlerinin yardımı ile Boğaz önünden Venedik filosunu tard edebilmiş ve daha sonra Limni ve Bozca adalarının istirdadında serasker olarak mühim hizmetleri görülmüş, 1069 da katl edilmiştir.

118) Topal Mehmed Paşa'nın azli üzerine Edirne'ye davetle 14 Rebi'l-evvel 1068 de Kapudan-ı deryalığa getirildi.

119) Köse ünvanıyla meşhurdur. Kapudan-ı deryalığa nasbı Valde Sultan kethüdalığından olmayup sadaret Kaymakamı ve vezir iken bu mevki'e getirilmiştir. Akdeniz boğazında inşa edilmekte olan Kal'a-i Sultanî'nin binasındaki gayreti takdir olunacak derecedir. Hafid Efendi'nin tesbit ettiği tarihte Orta Macar ve Erdil'deki karışıklıkları bastırmak üzere Rum ili'ye serasker tâyin edilmiştir.

120) Hüsam Beğzade evahir-i Ramazan 1071 de Akdeniz'e 68 parça gemi ile çıkıp İstendil adası civarında ecel-i mev'udü ile vefât etmiştir.

121) Abdülkadir Beğ ise Zil'ka'de 1071 de babası yerine Cezâyir Begler beğiliği payesiyle Kapudan-ı derya olup Akdeniz'de bulunan

Kara Mustafa Paşa: Merzifonî'dir Diyarıbekir'den munfasıl iken mezbûr yerine Kapudan olub 1073 Ramazan-ı şerifinin beşinci günü rikâb-ı hümayun Kaymakamlığı zamimesiyle dahi şeref-yab oldu 1076 Ramazan-ı şerifinin yirmi birinci günü azl olunub rikâb-ı hümayun Kaymakamlığı ile ibka olundu 1087 Şa'banında Sadrazam olub 1094 de Bec seferine gidüb 1095 Muharreminde Belgrad'da katl olundu. (122)

Kaplan Mustafa Paşa: Şam eyaletinden ma'zul iken mezbûr yerine Kapudan olub Akdeniz'e sefer eyleyüb Midilli önünde küffar donanması ile cenk idüb iki kalyonu giriftar ve ma'dası firar ve kapudanları Corci nam la'in top isabetiyle mürd oldu (123) ve Girid fethinde dahi bile bulunmuştur (124) ve 1082 Zil-hiccesinin eva'ilinde Haleb eyaleti verildi.

donanmayı mahallinde teslim aldıktan sonra ufak bir Venedik filosu ile karşılaşmış fakat zuhur eden fırtına sebebiyle netice alınmadan iki donanma muharebeden vaz geçerek çekilmişlerdir. Abdülkadir Paşa, Fazıl Ahmed Paşa'nın sadarete gelmesi üzerine 1 Cemazi'l-evvel 1072 de azl ve ocaklıkları olan Rodos sancağına tâyin edildi. Rebi'l-ahir 1074 de Kıbrıs sancağına nakl edilmiştir.

122) Kapudan-ı deryalığa Fazıl Ahmed Paşa'nın sadarete gelmesi üzerine Diyarıbekir valiliğinden naklen tâyin edilmiştir. Esasen Fazıl Ahmed Paşa'nın tam itimadını kazanmış olan Kara Mustafa Paşa, Köprülü'lere olan sıhriyeti ve diğer taraftan hizmette gösterdiği gayret sebebiyle bütün hayatı boyunca o'na yaver olmuş ve Fazıl Ahmed Paşa'nın tavsiyesi üzerine sadarete getirilmişti. Viyana muhasarasını müteakip evvelce kendi adamlarından olduğu halde bi'l-ahire o'ndan ayrılmış bulunan Darü's-sa'ade ağası Yusuf Ağa, Sarı Süleyman Ağa ve Kara İbrahim Paşa'ların tesir ve telkinleri üzerine Zil-hicce 1094 de katl edildi, bk. Silâhdar. *Ayn. esr.* II, 129 vd.

123) Midilli adası önünde Zeytin burnunda, Zil-hicce 1078 de vuku bulmuştur.

124) Kaplan Mustafa Paşa, Kandiye fethinde Kapudan-ı derya olarak vazife görmüştü. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Türk donanmasını muharebe kabiliyetini eyicetaktir ettiğinden Kapudan-ı deryaya düşman filoları ile kat'î bir muharebe yapmamasını ancak akın yapan münferid düşman gemilerini tâkip etmesini emr etmiştir. Sadrazamın bu görüşünü Corci (Georges Morosini) vak'ası dahi teyid etmektedir. Kaplan Mustafa Paşa'nın elinde 41 parça gemi bulunduğu halde Corci'nin emrinde iki adet üç fenerli Venedik kalyonu ile bir yedek gemisi vardı. Kuvvet muvazenesinin bu kadar aşırı farkına rağmen Türk gemileri güç belâ Venedik kalyonunu bastırabilmişler diğer gemileri ise ellerinden kayırmışlardır. Bu hadisede Boğaz bozgunundan beri Türk donanmasının maddeten değilse de, muharebe kabiliyeti ve muallim denizciler bakımından ne dereceye inmiş olduğunu belirtir bir hadisedir. İşte bu sebeble pek haklı olarak yeni bir

Ali Paşa: Ümeray-i deryadan olub Mora sancağına mu-tasarıf iken Cezâyir payesiyle mezbûr yerine Kapudan olub 1087 Rebi'l-evveli guresinde azl olundu. (125)

Mehmed Paşa: Seydi zade iki def'a Karadeniz'e donanmay-i hümayun ile sefer eyleyüb 1088 Ramazan-ı şerifinin on yedinci günü ma'zul oldu. (125)

Kara İbrahim Paşa: Kubbe-nişin iken mezbûr yerine Kapudan olub ba'dehu rikâb-i hümayun Kaymakamlığı zam olu-nub 1092 Rebi'l-evvelinin on ikinci günü azl ve rikâb-ı hümayun Kaymakamlığı ile ibka olundu ba'dehu Sadrazam olub ba'del-azl 1097 senesinde katl olundu. (127)

Kaplan Mustafa Paşa: İkinci def'a mezbûr yerine Ka-pudan olub donanmay-i hümayun ile Akdeniz'e sefer edüb 1091 Zi'l-ka'desinin on üçüncü günü İzmirde fevt oldu. (128)

Mustafa Paşa: Silahdar iken haremden çıkub mezbûr yerine Kapudan olmuş idi 1095 Muharreminde ma'zul oldu. (129)

felâketin önünü almak için Sadrazam gayet kat'i emirler vermiş, Kaplan Mustafa Paşa'da bu emirler tahhında hareket ederek Girid iâşe ve mühimatını taşıyabilmiştir.

125) Bu dahi Köse ünvanıyla meşhurdur. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın Ukrayna seferinde Kara deniz muhafazasına memur olup bu hizmette iken ve donanma Kırım sahillerinde Balıklava limanında yatıyorken zuhur eden bir fırtına neticesinde 7 parça geminin batması ve dağılan Osmanlı donanmasının bozuk düzen İstanbul'a avdet etmesi üzerine bu vak'adan pek fazla te'essür duyan Kapudan-ı derya Şevval 1087 da kederinden vefât etmiştir.

126) Mehmed Paşa'ya dahi Kara deniz muhafazası emr edilmiş-ti. Kara deniz'e yaptığı iki seferde de fırtınaya yakalanarak birinci seferinde 20 ve ikinci seferinde 22 parça gemi zayi etmesi üzerine azl edi-lerek Niğde sancağına nakl edilmiştir.

127) Terceme-i hali için bk, İsmet Parmaksız oğlu. Madde *İb-rahim Paşa, Kara*, İsl an., İstanbul, 1951, 49-50.

128) Halep valisi ve daha sonra Diyarıbekir valisi olarak gerek Fazıl Ahmed Paşa va gerek Kara Mustafa Paşa'nın seferine iş-tirak etmişti. Cehrin seferinden avdet esnasında Hacı oğlu Pazar-cı'nda Diyarıbekir valiliğinden azl edilmişti. Bir az sonra Edir-ne'ye geldiğinde 10 Şevval 1089 ikinci def'a Kapudan-ı deryahğa getirildi.

129) Bozoklu olup bu isimle iştihar etmiştir. Kaplan Mustafa Paşa'nın vefâtı haberi üzerine Kapudan-ı derya olmuş ve 1 Muharrem 1095 de Kamanıca muhafazasına nakl edilmiştir. Burada büyük hizmetler gös-teren Bozoklu Mustafa Paşa bir müddet sonra Özi muhafızlığına getirilmiş ve altı sene kadar bu hizmette kalmıştı. 1101 senesinde Şam va-lisi tayin ve Niş ve Sofya civarına gelen Avusturyalı'lara karşı Ruscuk ve Niğbolu seraskerliğine getirildi 1102 de Trablus-ı şam valiliği ve Şevval 1103 de sadaret Kaymakamı oldu. Hacı Ali Paşa'nın

Müşahib Mustafa Paşa: Kubbe-nişin iken mezbûr yerine Kapudan olub donanmay-i hümayun ile Ak deniz'e sefer eyleyüb 1097 Muharreminde Mora ceziresi istihlâsına serasker tâyin olunmuş idi bir kaç günden sonra Bogaz hisarına muhafız tâyin olunub sene-i mezbûre Zi'l ka'desinde anda fevt oldu. ^(130 - 131)

İbtida-i Bina-i Kalyon der Tersade-i âmire ⁽¹³²⁾

İbrahim Paşa: Mısırlı zade Trablus dayılarından iken bir sebeble vilayetinden firar ve İslambol'da karar eyleyüb ibtida tersanede kalyon binasına şuru' iden oldur ⁽¹³³⁾ kalyon

azlı üzerine Sadrazam olan Bozoklu Mustafa Paşa Receb 1105 de azlı edilerek tekrar Trablus-ı şam valiliğine gönderilmiştir.

130) Müşahib Mustafa Paşa, Mehmed IV. tarafından pek ziyade sevilen bir zattı. Merzifonî Kara Mustafa Paşa aleyhine teşekkül eden muhalefet grubuna iltihak etmiş ve bi'l-ahirede Kara İbrahim Paşa'nın husumetini celb etmiş ve evvelâ Kapudan-ı derya olarak ve sonra da Mora muhafızlığı ile Mehmed IV.in yanından uzaklaştırılmıştır. Çelebi ve zarif bir şahs olduğundan muharebe hâlinin güçlüklerine tahammül edemiyerek vefât etmiştir.

131) Müşahib Mustafa Paşa'nın Mora muhafızlığına nakli üzerine Yanova Muhafızı olan Boşnak Serhoş Ahmed Paşa Kapudan-ı deryalığa getirilmişti bu sırada sadaret makamında vuku' bulan tebeddül üzerine Serhoş Ahmed Paşa Belgrad'dan henüz gelerek Kapudanlığı deruhde ettiği anda yeni Sadrazam Sarı Süleyman Paşa tarafından 23 Muharremde Halep eyaleti ile Engrüs seraskerliğine tâyin edilmesi sebebiyle Ahmed Paşa'nın Kapudanlığı ancak serhadden gelerek teşrifat mucibince kürk giyebilecek ve Kapudan olarak padişaha takdim olunacak kadar bir zamana inhisar etmiştir. bk: Silâhdar. *Ayn. esr.* II, 217, 226.

132) Nüsha/b.

133) Türk donanmasının yeniden zaman ve ihtiyaca göre tanzimi işine Mısırlı oğlu İbrahim Paşa başlayıp Mezmorto Hüseyin Paşa zamanında kemale ermiştir. Bundan dolayı Mısırlı oğlu Türk donanmasının tarihinde hususi bir mevki' işgal eder O. Türk donanmasını sahil muhafazası veya tüccar gemilerini himaye kuvvetleri halinde deniz muharebesi yapabilecek bir seviyeye tekrar getirmiş ve bunda da muvaffak olmuştur. Donanmaya bu kuvveti veren Mısırlı oğlu, Viyana muhasarasının tevlid ettiği ittifak heyetinden Venedik donanması ile kat'i mücadeleye geçebilmiştir. Viyana seferine tekaddüm eden günlerde Sadrazam Kara Mustafa Paşa yanlış bir karar ile sahil muhafaza işleri ile meşgul olan Ocaklık ve Beglik timarlarından bi'l-hassa Mora ve Karlı ili sahillerini müdafa'a eden grubu lağv etmişti. Bundan dolayıdır ki bu sahillerin muhafazası çok müşkil olmuş ve buraların müdafa'ası yükü dahi İstanbul tersanesine bağlı ana donanmaya tahmil edilmişti. Bu sebebledir ki Venedik hükûmeti Türkiye aleyhinde muharebeye iştirak edince rahatça ve kolayca Mora sahillerine hatta bir kısım adalara tecavüz edebilmek imkânını bulmuştu. Mısırlı oğlu donanmayı mehmaemken hazırladıktan sonra Ak deniz'e çıkmış ve iki gruba ayırdığı donanmadan birin-

kapudanı iken mezbûr yerine Kapudan olub 1099 Şevvalinde Egriboz ceziyesi muhafazasına tâyin olundu.

Kalaylı Ahmed Paşa: Van eyaletinden ma'zul iken Kapudan olub donanmay-i hümayun ile Akdeniz'e sefer eyleyüb ⁽¹³⁴⁾ 1101 Cemazi'l-ülâsının dördüncü günü azl ve Bozcaada'ya nefyolundu ba'dehu Trabzon ve Sivas ve Kıbrıs eyaletleri verilüb ve iki def'a İstanbul kaymakamı olmuş idi ba'dehu Sadrazam olub ba'del-azl İnebahtı muhafızı iken 1127 Muharreminde fevt oldu. ⁽¹³⁵⁾

ci grubun kumandasını üzerine alarak Mora sahillerini ve adaları muhafaza etmek üzere Akdeniz'in batı cihetine, ikinci grubu ise tertip ettiği kalyonlar ile Kapudane Baba Hasan Paşa kumandasına vererek doğu cihetine sevk etmişti. Baba Hasan Paşa Mısır'a kadar uzanarak o'rada hazırlanmış olan mühimmat ve takviye kuvvetlerini alarak İstanbul'a doğru hareket etmiş ve yolda tesadüf ettiği ticaret gemilerini dahi himayesine almıştı. Karyot adası civarında bir Venedik filosuna rast gelerek muharebeye tutuşmuş bir taraftan himayesindeki ticaret gemilerini muhafaza diğer taraftan tsarruz eden düşmana karşı iki kısım halinde hareket ederek Venedikli'lerin hezimet ve firarına muvaffak olmuştu. Bu muharebe esnasında esasen rahatsız olan filo kumandanı Kapudane Baba Hasan Paşa'nın vefâtı üzerine muharebede ki yararlılığına binaen Kapudane muavini olan Benefşeli Ali Beğ Beğler beğilik payesi ve Kıbrıs sancağı ile Kapudane tâyin edilmiştir. İşte Viyana muhasarasının neticesi olarak devam eden uzun muharebelerde Türk ve Venedik filolarının ilk ciddi teması 19 Şa'ban 1097 de Karyot adası deniz muharebesidir. Bu muharebe Boğaz bozgunundan beri Türk donanmasının en büyük muvaffakiyetidir ki Mısırlı oğlu İbrahim Paşa'nın gayretlerinin ilk semeresi ad olunabilir. Ana filo ile gezmekte olan Mısırlı oğlu İbrahim Paşa ise Muharrem 1099 da Süleyman II. in cülusunu müte'akip Akdeniz seferini ikmal ederek İstanbul'a avdet etmiştir.

134) Kalaylı koz Ahmed Paşa donanma ile Akdeniz'e hareket edip Midilli önüne geldiği zaman Venedikli'lerin Benefşe kal'asını muhasara ettiklerini haber almıştı. Mezkûr kal'anın kurtarılması zımında Kapudan-ı deryanın teklifini Kapudane Ali Paşa'nın şهادeti üzerine Kapudane olan Memi Kapudan red etti ve ancak Benefşe'ye bazı yardımlarla ıktifa olundu. Osmanlı donanmasının bütün tekemmülüne rağmen düşmandan çekinmesi bu sefer esnasında makul bir hareketti; zira kötü bir netice bin bir emekle meydana gelen bu vaziyeti berbad edebilirdi. Tam manasıyle düşmana galebe olunacağına dair bir itminanın belirmesini beklemek icab ediyordu. Bu yüzden Kalaylı koz Ahmed Paşa bazı münferid hareketlerde bulunduktan sonra İstanbul'a avdet etmiş ve Kapudan-ı derya'nın irtifaya olan meylinin donanma mensupları tarafından ihbar edilmesi üzerine azl edilmiştir. Donanmanın halet-i ruhiyesi hakkında bk. Silahdar, *Ayn. esr.* II, 486.

135) Aslen Kayseri'li olup İstanbul'a geldikten sonra Teberdarlar arasına girmiş ve Darü's-sa'ade ağası Yusuf Ağ'a'ya intisab ederek

İbrahim Paşa: Mısırlı zade ikinci def'a Eğriboz muhafızı iken mezbûr yerine Kapudan olub donanmay-i hümayun ile Akdeniz'e sefer eyledi ⁽¹³⁶⁾ geldikte 1103 Rebi'l-ahirinin 27 inci günü saniyen cezire-i mezbûreye muhafız tâyin olundu.

Yusuf Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1106 Muharreminde İstanbul Kaymakamı oldu ⁽¹³⁷⁾

Hüseyin Paşa: Amuca zade İstanbul Kaymakamı iken mezbûrdan sonra Kapudan olub donanmay-i hümayun ile Akdeniz'e sefer eyleyüb Sakız ceziresini dest-i a'dadan halâs etmişdi ⁽¹³⁸⁾ geldikte 1107 Muharreminde Konya ve Adana eyaleti verildi mezbûr ba'de zaman Sadrazam dahi olmuştur. ⁽¹³⁹⁾

Hüseyin Paşa: Mezomorto mezbûr yerine Kapudan olub donanmay-i hümayun ile bir kaç def'a Akdeniz'e sefer eyleyüb küffar-ı hâksar donanmasına azim hasaretler vermiş idi 1113 Rebi'levvelinin on beşinci günü fevt oldu. ⁽¹⁴⁰⁾

Enderun'daki memuriyetlerden sonra Saka başı iken Cidde mutasarrıflığı ve rütbe-i mir-i miranî ile saraydan ayrılmış ve sonra Van valisi iken Kapudan-ı derya olmuştur. Yukarıda da söylendiği gibi irtişa töhmetiyle azl ve Bozcaada'ya nefyedilmiş bir müddet Anadolu vilayetlerinde valiliklerde bulunduktan sonra 1105 de İstanbul Kaymakamı olmuştur. Bundan sonra yine bir müddet Diyarı bekir, Bağdad ve Edirne valiliklerinde bulunduktan sonra Azak kal'asının Rus'lar tarafından işgali üzerine serdar tâyin edilmişse de korkarak gitmemiş ve iki sene kadar saklanmıştı sonra Valde Sultan'ın şefa'ati ile af olunarak Kandiye muhafızlığına tâyin edilmişti. Buradan 28 Cemazi'l-evvel 1116 da sadarete getirildi, çok geçmeden 23 Şa'ban 1116 da azl ve evvelâ Limni'ye ve bi'l-ahire Hanyâ, İstanköy ve Kandiye muhafızlıklarına getirildikten sonra tekrar İstanköy'e nakl ve o'rada iken Muharrem 1127 de ölmüştür.

136) Mısırlı oğlu İbrahim Paşa 1102 yazında 24 çekdiri ve 15 kalyon'dan mürekkep bir filo ile bir Akdeniz seferi yapmıştır.

137) Hazine dar kethüdası iken vezaret rütbesi ile Sivas valiliğine tâyin edilmişse de mahall-i memuriyetine gitmeden Kapudan-ı deryalığa getirilmişti. Şa'ban 1103 de Akdeniz'e çıkarak Piravişta sahillerini tahrib eden iki korsan gemisini Eşikapulos adasında bastırarak zabt etmiştir.

138) 20 kalyon 24 çekdiri'den mürekkep bir donanma ile ²² Cemazi'l-ahir - 7 Receb 1106 tarihleri arasında vuku' bulmuştur.

139) Hayatı için bk. Orhan F. Köprülü, Madde, *Hüseyin Paşa, Amuca zade*, İsl. an., İstanbul, 1951, cüz: 46.

140) Kalaylı Koz Ahmed Paşa zamanından beri Kapudane olan Mezomorto Hüseyin Paşa bu def'a Sakız adasının kurtarılmasında gösterdiği gayrete binaen Şa'ban 1106 da Kapudan-ı derya oldu. Donanmayı Sakız önünde Amuca zade Hüseyin Paşa'dan teslim aldıktan sonra Akdeniz sahillerini kontrol ederek İstanbul'a döndü. Safer 1107

Abdülfettah Paşa: Ümeray-i deryadan iken mezbûr yerine Kapudan olub donanma ile Akdeniz'e sefer etmiş idi ⁽¹⁴¹⁾ 1114 Şa'banın üçüncü günü fevt oldu.

Aşçı Mehmed Paşa: Ümeray-i deryadan iken mezbûr yerine Kapudan olub 1115 Şa'banın dördüncü günü kalyonlar kapudanı oldu ⁽¹⁴²⁾

Osman Paşa: Rakka valisi iken mezbûr yerine Kapudan olub donanmayı hümayun ile Kara denize sefer eyleyüb kal'a-i cedidi bina eyledi ⁽¹⁴³⁾ geldikte 1116 Cemaz'il-ahiresinin on altıncı günü azl olundu.

Baltacı Mehmed Paşa: Mir-i ahur-ı kebir iken mezbûr yerine Kapudan olub 1116 Şa'banın yirmi yedinci günü sadaret-i

de Sakız adası civarında bir Venedik filosuna rast gelerek onu firara mecbur etmiş ve düşmanı tâkip ederek Zeytin burnu'nda tekrar yakalayıp Venedikli'lere epeyce zarar vermişti. 1108 Ramazanında Akdeniz'e çıkan Mezomorto, Zi'l-hicce 1109 daki seferinde de Bozca ada önünde mühimce bir zafer kazanmıştır. 1110 senesindeki Akdeniz seferinde ise Boğaz önünde yakaladığı bir Venedik filosunu tâkip ve Taşöz ile Midilli arasında bir kerre ve bir kerre de Zeytin burnu önünde muharebeye icbar ederek zamanının en büyük deniz muharebesini yapmıştır. Mezomorto bundan ma'da Mısırlı oğlu zamanından beri gittikçe gelişmekte olan donanma işlerini tanzim etmiş ve zamanında Osmanlı donanması çok kuvvetli ve fa'al bir filo haline gelmiştir. Mezomorto'nun fa'aliyeti hususunda bk. Safvet, *Kapudan Mezomorto Hüseyin Paşa*, İstanbul, 1327, Ayn. mlf., *Koyun adaları önündeki deniz harbi ve Sakız'ın kurtuluşu*, T.O.E.M., sayı, 3, bu makalede bi'lhasa Mısırlı oğlu İbrahim Paşa'dan sitayişle bahs olunmaktadır.

141) Akdeniz seferinde avdetinde kulunç hastalığına yakalanmış olduğundan İstanbul gümrüğünden yevmi 120 akça tâyinât ile 3 Şa'ban 1114 de teka'üd edilmiştir. Vefâtı teka'üdlüğünü tâkip eden günlerdedir.

142) Kapudane olmak hasebiyle Abdülfettah Paşa yerine Kapudan-ı derya olan Aşçı Mehmed Paşa'nın Karadeniz seferi vardır. Osmanlı donanması Karadeniz sahillerini teftiş ettikten sonra Azak kal'asının Rus'lara terkiyle hâdis olan hudud meselelerini tetkik ederek 3 Cemazi'l-ahir 1115 de İstanbul'a avdet etmiştir. Fakat Azak kal'asına mukabil inşa edilmekte olan Akıntı burnu'ndaki yeni kal'anın inşası Tersane idaresine verilmiş olduğu halde gevşek davranması sebebiyle azl ve 4 Şa'ban 1115 te rütbesi Kapudane'liğe indirildi.

143) Küçük fsmiyle maruftur, Yeni kal'anın inşası esnasında bir fırtına sebebiyle bazı gemilerin zayi olması üzerine azl edilerek önce Sayda valiliğine tâyin edilmişse de ber vech-i arpalık İzmit'e ikameti emr edilmişti. Bir müddet sonra Kubbe-nişin olmuştur. Osman Paşa zamanında Tersanede bazı yenilikler yapılmış ve yeni bir barut ve emti'a mahzeni inşa edilmiştir. 1117 senesinde Nişancı olmuştur.

uzmaya nakl olundu ba'dehu def'a-i saniyede sadaretden sonra katl olunmuştur. ⁽¹⁴⁴⁾

Abdurrahman Paşa: Ümeray i deryadan iken mezbûr yerine Kapudan olub 1116 Ramazan-ı şerifinin yirmi sekizinci gicesi Tersane-i âmirede kereste mahzeni muhterik olmağla gazab-ı hüsrevâniye mazhar olub leyle-i mezkûrede katl olundu. ⁽¹⁴⁵⁾

Veli Paşa: Kapucular kethüdası iken mezbûr yerine Kapudan olub 1118 Ramazan-ı şerifinde haslar ile Kubbe-nişin oldu, ⁽¹⁴⁶⁾

İbrahim Paşa: Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kethüdası iken mezbûr yerine Kapudan olub 1121 Şa'banın yirmi üçüncü günü Mısır eyaleti verildi 1137 hilâlinde Kandiye'de fevt olmuştur. ⁽¹⁴⁷⁾

144) Mir-i ahur-ı kebir iken padişahın takdirine mazhar olup sadarete nasbı mutasavver idi bu sebeble sadrazamlığına yol olmak için 8 Receb 1116 da rütbe-i vezaretle Kapudan-ı derya olmuş ve arası pek geçmeden sadarete nakl edilmiştir.

145) Aslen Frenk olup Baltacı Mehmed Paşa'nın Sadrazam olmasından iki gün sonra 29 Şa'ban 1116 da Kapudan-ı derya olmuştur. Yeni kal'anın geriye kalan işlerini bitirmek üzere Muharrem 1117 de Kara deniz'e hareket ederek donanmayı iki gruba ayırdı. Birinci grubu Azak deniz'ine sevk, ikinci grubu ise Özi boğaz'ına göndererek maiyetinde kalan gemilerle Yeni kal'ayı tamamen vücuda getirdi. Cemazi'l-evvel 1117 de İstanbul'a avdet ettikten az sonra katline sebep olan hadise vuku' bulmuştur. bk. Rasid, *Tarih*, İstanbul, III, 183

146) Begler begilik payesiyle Kapudan-ı deryalığa getirilen Veli Paşa Rusya ile olan siyasi vaziyet dolayısıyla 1118 senesinde bir Kara deniz seferi yapmıştır. Avdetinde vezaret rütbesi verilerek Kubbe-nişin oldu. 1124 te Mısır valiliğine tâyin edilen Veli Paşa 1129 senesinde Mısır'dan azl ve katl edildi.

147) Hacı İbrahim Paşa zamanında İstanbul tersanesi bir miktar daha inkişaf ederek o tarihe kadar İngiltere'den alınan ve kal-yonlar için lüzumlu olan 70-80 kantar cesametindeki demirler Tersane ustalarından Ali Usta isminde bir zat tarafından dökülmeğe başlanmış ve bu suretle Tersanenin mühim bir ihtiyacı yerli vasıtalarla giderilir hale gelmişti. İbrahim Paşa bunun üzerine bu iş için ayrı bir dökümhane bina ettirmiştir. O'nun, iki Akdeniz seferi vardır. Birincisi 17 Receb 1119 da ve ikincisi 9 Şa'ban 1120 tarihinde donanmanın İstanbul'a avdeti ile tamamlanmıştır. İbrahim Paşa'nın Kapudanlığı esnasında inşasına başladığı cami'i ise Muharrem 1120 tarihinde tamamlanmıştır. Kapudan İbrahim Paşa Cami'i ismiyle tanınan bu ma'bed bu günkü Üniversite kütüphanesi okuma salonu olan binadır. Önünde ayrıca bir sebili vardır.

İbrahim Paşa'nın üçüncü Akdeniz seferi ise yıldırım isabetiyle harab olan Limni kal'asını tamir maksadiyle olup 18 Rebi'l-evvel 1121 den

Mehmed Paşa: Eğribozlu Köse Ali Paşa zade Mehmed Beğ'dir Tersane kethüdası iken mezbûr yerine Kapudan olub 1123 Zi'l-ka'desinin on üçüncü günü ma'zul oldu.⁽¹⁴⁸⁾

El-Hac Ahmed Paşa: Bostancı başı iken mezbûrdan sonra Kapudan olub 1124 Zi'l-hiccesinin yirmi ikinci günü İslambol kaymakamı oldu ba'de zaman Rodos'da katl olunmuştur.⁽¹⁴⁹⁾

İbrahim Hoca: Kalyonlar kapudanı iken mezbûr yerine Kapudan olub 1125 Rebi'l-evvelinin sekizinci günü sadaret-i uzmaya nakl olunub kırk gün mikdarı sadaretden sonra Edirne'de katl olunmuştur.⁽¹⁵⁰⁾

Süleyman Paşa: Sadrazam iken mezbûr yerine Kapudan olub 1125 Şevvalinin yirmi dördüncü günü Kandiy'e'ye muhafız tâyin olundu sonra Rodos'da vefât etmiştir.⁽¹⁵¹⁾

Aşçı Mehmed Paşa: İkinci def'a mezbûr yerine Kapudan olub 1125 Zi'l-hiccesinin on dokuzuncu günü ma'zul oldu.⁽¹⁵²⁾

24 Receb 1121 tarihine kadar devam etmiş ve bu sefer esnasında üç kalyon ve bir yedek gemisi zabt etmiştir.

148) 27 Şaban 1121 tarihinde Kapudan-ı deryalığa getirilen Mehmed Paşa'nın Prut sulhünü intac edecek olan Rusya muharebesi sebebiyle pek ziyade takviye olunan donanma ile 20 Safer - 19 Receb 1122 tarihleri arasında devam eden bir Karadeniz seferi vardır. Bu sefer esnasında Türk donanması Azak kal'asını muhasara edecek olan Türk kuvvetlerine yardım etmek üzere Azak deniz'ine girerek Rusya'nın Karadeniz'de yeni teşekkül etmiş olan donanmasını muharebe harici hale getirecekti. Mehmed Paşa bu vazifede muvaffak olarak İstanbul'a döndükten sonra Kapudan-ı deryalıktan ayrılmıştır.

149) Kapudan-ı deryalığa tâyini rütbe-i vezaret ileidir.

150) Uzun müddet Kapudane olan İbrahim Hoca Osmanlı donanması Karadeniz seferleri ile meşgul iken kalyonlardan müteşekkil ikinci filo ile Akdeniz muhafazası hizmetini görmüş hatta son zamanlarda tehlikeli bir korsan olan Maynat oğlunu esir alarak tedip etmişti. Akdeniz'deki bu fa'aliyet ve muvaffakiyeti üzerine Kapudan-ı derya olan İbrahim Hoca, Rusya sulhünün bir türlü sağlanamaması ve tekrar bir muharebe ihtimalinin gözükmesi üzerine şeca'at ve cesareti göz önünde tutularak 28 Rebi'l-evvel 1125 de sadarete getirilmişse de levendlikten yetişme usul ve erkândan bi-haber olması hasebiyle 1 Rebi'l-ahir 1125 de 22 gün kadar Sadrazamlıktan sonra azl, hapis ve katl edilmiştir.

151) Süleyman Paşa'nın bir Karadeniz seferi vardır. Bu seferden döndükten sonra 18 Şevval 1125 de azl ve evvelâ İstanköy'e nefyedilmişse de bi'l-ahire Kandiy'e eyaletine tâyin edilmiştir.

152) Aşçı Mehmed Paşa'nın rehavet ve tekâsülü Sadrazam tarafından hoş görülmediğinden Kapudanlığı pek kısa sürmüştür. Takriben 60 gün kadar Kapudanlıktan sonra Basra'daki karışıklıkları bastırmak üzere Basra mutasarrıflığı ve Şat Kapudanlığı ile o'raya gönderilmiş olan Aşçı

Süleyman Hoca: Liman reisi iken mezbûr yerine Kapudan olub 1126 Zi'l-hiccesinin on dokuzuncu günü ma'zul oldu. ⁽¹⁵³⁾

Canım Hoca Mehmed Paşa: Kalyon kapudanı iken mezbûr yerine Kapudan olub 1129 Rebi'l-evvelinin ikinci günü azl oldu. ⁽¹⁵⁴⁾

Kethüda İbrahim Paşa: İkinci def'a Haleb valisi iken Kapudan olub 1130 Cemaz'il-ulâsının dördüncü günü ma'zul oldu tarih-i vefâtı balâda mezkûrdur. ⁽¹⁵⁵⁾

Süleyman Hoca: Kalyon kapudanı iken ikinci def'a üç tuğ ihsaniyle Kapudan olub 1133 Zi'l-ka'desinde fevt oldu. ⁽¹⁵⁶⁾

Mehmed Paşa gerekli malzeme ve kuvvetleri alarak vazifesine gitmişse de pek az sonra Muharrem 1126 da Basra'da vefât etmiştir.

153) Süleyman Paşa'nın bir Karadeniz seferi vardır. Avdetinde azl edilmiştir. Müverrihe nazaran azline bir sebep yoktur, bk. Raşid, *Ayn. esr.*, IV, 31

154) Süleyman Paşa'nın azlinde; hazırlanmakta olan Mora seferinde donanmanın kara ordusu ile müşterek hareketini temin etmek arzusu her halde hâkim olmuştur. Nitekim Şehid Ali Paşa'nın Mora fütuhâtında donanma kara ordusunun bir muavini olarak ve tamamen müşterek bir sistem dahilinde çalışmıştır. bk. Raşid, *Ayn. esr.* IV, 52, Türk donanması tespit olunan plân gereğince evvelâ İstendil adasını zaptetti, 3-4 Cemazi'l-ahir 1127 de İğne adasını feth ve Receb 1127 de Anaboli, Modon, Koron kal'alarının zaptında kara ordusuna denizden yardım maksadiyle hareket etti. Nihayet Çuka ve Benefşe adalarının işgali, Ramazan 1127. Ertesi sene Mora fütuhâtını ikmal tasavvuruyla 5 Rebi'l-ahir 1128 de tekrar Akdeniz'e çıkan Mehmed Paşa Korfu adası üzerine olan ta'arruzda serasker Kara Mustafa Paşa'yı denizden takviye etti, Korfu muhasarası devam ederken Sadrazam Ali Paşa'nın şehadeti üzerine mağlûbiyetle neticelenen Peter varadin muharebesi haberi gelmekle Korfu muhasarası kaldırılarak avdet etti ise de Korfu'nun tahliyesinde tekâsül ve pek çok malzemenin düşman eline geçmesine sebep olduğu ileri sürülerek azl edildi.

155) İkinci def'a Kapudan-ı deryalığa tâyin olunduğu esnada üzerinde Halep valiliği ile beraber Emir ül-haclık dahi bulunuyordu. Donanmayı teslim alarak hazırlandıktan sonra Cemazi'l-ahir 1129 da Akdeniz'e çıkan İbrahim Paşa, Bozcaada civarında yakaladığı bir düşman filosunu muharebeye mecbur ve Venedik'lerin firarı üzerine Anaboli önünde tekrar muharebeye icbar etmişti. Bu muharebede dahi Venedikliler firara tevessül etmişlerse de bu esnada Belgrad kal'asının sukutu haberi gelmekle donanmadaki askerın şevk ve gayretleri kırıldığından 28 Zi'l-hicce 1129 da avdet mecbur oldu. Bir müddet sonra 24 Rebi'l-ahir 1130 daki Tersane yangını sebebiyle 4 Cemazi'l-evvel 1130 da azl ve Azak muhafızlığına tâyin edildi.

156) Aslen İzmirli'dir Cezâyir ocağından yetişerek Hocalık derecesine yükselmiş ve müstakıl gemi sahibi olmuştı. Fakat Cezâyir Dâ-

Mustafa Paşa: Muvakki-i sultanî iken Kapudan oldu (157)

Abdi Paşa: Kapudaneiken 1143 Rebi'l-evvelinde Kapudan oldu. (158, 159)

Canım Hoca Mehmed Paşa: İkinci def'a 1143 Cemaz'il-evvelinin dördüncü gününde Kapudan olub bir tuğ dahi i'nayet olundu Abdi Kapudana Resmo sancağı ihsan olundu (160, 161)

yısı ile aralarının bozulması üzerine İstanbul'a gelerek Mezmorto Hüseyin Paşa'nın Kapudanlığı esnasında devlet donanması hizmetine girerek kalyon kapudanı tâyin edildi. Bir müddet sonra Mezmorto tarafından İstanbul tersanesi müdürlüğü demek olan Liman reisliğine getirildi. Bî'l-ahirede Begler begilik payesiyle Kapudan-ı derya nasb edildi Mora seferi mukaddematında azl edilmişti. Evvela Adana bir az sonra da Eğriboz muhafızlığına getirildi. Petervaradin seferi esnasında kapudane olan Süleyman Hoca donanmanın inzibatını temin etmek ve daha fa'al bir hale getirmek üzere Damad İbrahim Paşa'nın tavsiyesi üzerine ikinci def'a rütbe-i vezaretle Kapudan-ı derya nasb edildi. Bu işde muvafak olan Süleyman Paşa donanmanın ananevi vazifesi olan Türk sahil-lerini muhafaza etmek ve ticaret gemilerini himaye eylemek işiyle meşgul olmuştur. Bu iş ile Akdeniz muhafazasında iken istiskadan Değirmenlik adası civarında vefât etmekle cenazesi Sakız'a nakl ve eski Kapudan-ı deryalardan Abdülfettah Paşa'nın türbesi civarına defn edildi.

157) Maktul Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın ahfadından olup Mısır valisi İbrahim Paşa'nın oğludur. Nevşehirli İbrahim Paşa ile çok eskiden beri dost olarak o'nun teveccühünü kazanmış ve damadı olmuştur. Yine o'nun tavsiyesi üzerine Ahmed III, e intisab eden Mustafa Paşa Mir-i ahur-ı sani ve Kapucular kethüdası olmuş, kayın pederinin Sadrazam olması üzerine rütbe-i vezaretle Nişancılığa getirilmişti. Süleyman Paşa'nın vefâtı üzerine 20 Zî'l-ka'de 1133 de Kapudan-ı derya oldu. 1143 de kısa bir müddet sadaret Kaymakamlığında bulunan Mustafa Paşa, Patrona Halil vak'ası üzerine evvelâ âsiler tarafından Tersaneden tard olunmuş ve 18 Rebi'l-evvel 1143 de kayın pederi ve diğer arkadaşları ile beraber katl edilmiştir. Halk arasında Kaymak veya Atlamacı isimleriyle tanınan Mustafa Paşa san'ata mübtelâ, çelebi meşreb, şâir bir zat idi.

158) Kapudane olan Abdi Kapudan Patrona Halil'in Kaymak Mustafa Paşa'yı Tersaneden tard etmesi üzerine 15 Rebi'levvelinden itibaren âsiler tarafından Kapudan-ı deryalığa vekâleten tâyin edilmişti.

159) Patrona isyanını tâkip eden 10 gün İstanbul'da idare muhtel olduğundan resmen Kapudan-ı derya tâyin olunmamış ve Abdi Kapudan vekâleten bu vazifede kalmıştı nihayet 25 Rebi'l-evvel 1143 de âsilerinde kabul etmeleri üzerine İstanbul'da bulunan vezir Hafız Ahmed Paşa Kapudanlığa tâyin olunabildi. bk, Subhi, *Tarih*, İstanbul, 1193, 11,

160) Hafız Ahmed Paşa'nın denizcilikten anlamaması vazifesini yapamıyacağı kana'atini tevliid etmişti. Fakat hal-i isyanda olan ordunun ileri gelenlerinin fikirlerini almak iktiza ediyordu. Kapudanlığa namzed gösterilen Canım Hoca Mehmed Paşa'nın levendlikten yetişmiş olması

Şahin Mehmed Paşa: 1144 senesi Rebi'l-evvelinin yirmisinde Kapudan olub Canım Hoca'ya Resm o sancağı verildi.⁽¹⁶²⁾

Murabıt Süleyman Hoca: 1144 Cemazi'l-evvelinin yirmi dokuzunda Şahin Mehmed Paşa azl olunub Murabıt Süleyman Hoca Kapudan-ı bahr oldu.⁽¹⁶³⁾

Bekir Paşa: 1144 Zi'l-hiccesinin on sekizinde Murabıt azl olunub Silahdar-ı şehriyari Bekir Paşa Kapudan oldu.⁽¹⁶⁴⁾

zorba reislerinde bizdendir her halde bizi korur kana'atini hasıl etmişti. Bu sebeble Mehmed Paşa'nın Kapudanlığını kabul ettiler. Bunun üzerine 15 Rebi'l-ahir 1143 de Canım Hoca ikinci def'a Kapudan-ı derya oldu ve ve Hafız Ahmed Paşa'ya Sayda eyaleti verildi. Bi'l-ahire İstanbul'a gelen Canım Hoca zorbaların itlâfında mühimce bir rol oynamışsa da hareketlerindeki serbestlik ve Tersanedeki fa'aliyeti hoş görülmiyerek 11 Zi'l-ka'de 1143 de azl ve Kapudanlık Abdi Paşa'ya verilerek o'nun Resm o'dan gelmesi anına kadar Kapudanlık vekâletine Liman reisi Murabıt Hacı Hüseyin Kapudan tâyin edildi.

161) Abdi Paşa'nın fi'li Kapudan-ı deryalığının ne kadar sürdüğü belli değildir. Ancak Canım Hoca'nın Zi'l-ka'de 1143 de azl edildiğini Subhi tespit ediyor, bk. *Ayn. esr.* 33, Bununla Hafid Efendi'nin Şahin Mehmed Paşa'nın Kapudan-ı derya olduğunu zikr ettiği zaman farkı esnasında fi'len Kapudanlık ettiğini kabul edebiliriz. Nitekim Sadrazam El-Hac İbrahim Paşa'nın azli 6 Rebi'l-evvel olduğuna ve aynı günde Yeniçeri ağası olan Şahin Mehmed Paşa'ya rütbe-i vezaretle yeni Sadrazam gelene kadar sadaret Kaymakamlığı verildiğine göre, müellifin o'nun Kapudan-ı deryalığa tâyini hakkında gösterdiği tarih ile Subhi'nin, bk. *Ayn. esr. ayn. yr.*, bu ifadesi birbirini teyid eder mahiyettedir ki bizim tahminimize de uymaktadır.

162) Şahin Mehmed Paşa aslen Yeniçeri olup ocakta yetişerek Dergâh-ı âli çavuşlarından olmuş ve zamanla terakki ederek Baş çavuş ve daha sonra Saksoncu tâyin edilmiştir. Bu vazifeden azlinden sonra Köprülü zade Abdullah Paşa'nın İran seferinde Yeniçeri ağalığı vekâletinde bulunmuş ve sefer esnasında gösterdiği gayretler üzerine Adana valiliğine getirilmişti. Muhsinzade Abdullah Paşa'nın azli üzerine bi'l-fi'il Yeniçeri ağası olan Şahin Mehmed Paşa, İbrahim Paşa'nın sadaretten azliyle rütbe-i vezaretle sadaret Kaymakamı ve bi'l-ahire Kapudan-ı derya nasb edilmişse de bu işdeki yabancılığı sebebiyle evvelâ Hanyâ muhafazasına gönderilmiştir. Rusya muharebesi esnasında Bender seraskeri iken vefât etmiştir.

163) Şahin Mehmed Paşa'nın azlinde Murabıt Süleyman Hoca'ya Kapudan-ı deryalık evvelce de olduğu gibi vekâleten verilmişti. Asaleten tâyini Beğler beğilik payesiyle 1 Receb 1144 tarihinde.

164) Aslen Alâiye'li olup İstanbul'a geldikten sonra saraya girerek terakki etmiş ve Silahdar olmuştu. 1143 de Eğriboz ve sonra Mısır valisi olmuş 1145 Recebinde Kapudan-ı deryalığa getirilmişti aynı senenin Zi'l-ka'desinde azl edilerek Damad-ı şehriyari olması hasebiyle Nişancılığa nakl edildi. 1163 de Konya valisi iken 25 Zi'l-ka'dede vefât etmiştir.

Canım Hoca Mehmed Paşa: Üçüncü def'a 1145 Zi'l-hiccesinde tekrar Kapudan olup 1146 Muharreminde Akdeniz'e çıkdı 1149 Muharreminde ma'zul oldu. (165)

Lâz Ali Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olup sene-i mezkûre yani 1149 Ramazan-ı şerifinde azl oldu Kasım Paşa'da mektebinde medfundur. (166)

Süleyman Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olup 1153 Şevvalinde vefât edüb Üskûdar'da defn olundu merhum Süleyman Paşa iki def'a Kapudan olup sonra Sadrazam olan Melek Mehmed Paşa'nın pederidir. (167)

İlçi Mustafa Paşa: İbn-i Kara Mehmed Paşa mezbûr yerine Kapudan olup 1156 Cemaz'ül-ulâsında azl olundu (168-169)

165) Hekim oğlu Ali Paşa'nın sadareti esnasında donanmanın 1133 de Süleyman Paşa'nın vefâtından Leri metrûk vaziyette kalışı ve Kaymak Mustafa Paşa'nın lâkaydisiyle nizam ve intizamının bozuluşu nazar-ı itibara alınarak donanmayı yeniden tensik ve tertip ve bozulan nizamının yerine getirilmesi düşünüldü bu sebeble eski tecrübeleri nazar-ı dikkate alınarak Canım Hoca üçüncü def'a Kapudan tâyin edildi. Mehmed Paşa icab eden hazırlıkları tamamladıktan sonra 20 Muharrem 1146 da Akdeniz'e mu'tad üzere bir sefer yaptı. Rusya muharebesinin başlaması üzerine donanma Tuna'daki İnce donanmaya yardım etmek maksadıyla Karadeniz'e gönderildi. Osmanlı harp plânı icabı kış mevsimini Canım Hoca'nın Kırım sahillerinde geçirmesi iktiza ediyordu. Fakat Kapudan-ı derya bu fikre yanaşmıyarak kış başında ansızın İstanbul'a dönünce Canım Hoca'nın azli takarrür ederek Kütahya'da ikamete memur oldu.

166) Trabzon'lu olup deniz kumandanlarından olması hasebiyle Mir-i miranî rütbesiyle Kapudan-ı derya olmuştu azlini müteakip vefât etmiştir.

167) Donanmadan yetişmiş ve sırasıyle yükselerek Kapudane olmuştu. Şevval 1149 da Begler begliği payesiyle Kapudan-ı deryalığa getirildi. Bu sırada Rus ve Avusturya harpleri sebebiyle donanmanın Karadeniz'de meşgul olmasından Akdeniz hâli üzre kaldığından müsalehayı müteakip Süleyman Paşa 15 Safer 1155 de bir Akdeniz seferi yaparak Rus muharebesinin başından beri başı boş kalan derya kalemine tabi ocaklık ve timarları teftiş ederek nizamlarını temin ve dört aylık bir seferden sonra İstanbul'a avdet etmişti. Çok geçmeden rahatsızlanarak İstanbul'da vefât etmiştir.

168) Mir-i ahur-ı kebirlikten neş'et etmiştir. Evvelâ vezaretle Belgrad muhafızı olmuş 12 Zi'l-ka'de 1153 de Sofya'da ikamete memur iken Kapudan-ı derya tâyin edilmiştir. İran, Rusya ve Avusturya sulh konuşmalarında zikre değer çalışmaları görülmüştür. 1155 de Sadrazam Ahmed Paşa'nın azlinde bir müddet sadaret Kaymakamlığında bulunmuş

Damad ⁽¹⁷⁰⁾ Ratıb Ahmed Paşa: Sadrazam Osman Paşa zade'dir mezbûr yerine Kapudan olub 1157 Şevvalinde azl olundu. ⁽¹⁷¹⁾

İlçi Mustafa Paşa: İkinci def'a mezbûr yerine Kapudan olub 1159 Rebi'l-ulâsının yirmi beşinci günü Akdeniz'de vefât etmiştir ⁽¹⁷²⁾

Mahmud Paşa: Soğan yemez Mahmud Paşa deyü ma'rufdur mezbûr yerine Kapudan olub 1159 Zi'l-ka'desinde azl olundu. Midilli'de medfundur. ⁽¹⁷³⁾

Şehsüvar zade Mustafa Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1163 Zi'l-ka'desinde azlolundu sonra 1176 tarihinde Ruha'da vefât etmiştir. ⁽¹⁷⁴⁾

ve yeni Sadrazam Ali Paşa'nın arzusu üzerine 12 Cemazi'l-evvel 1156 da Kapudan-ı deryalıktan azl ve evvelâ Midilli adasına nefyedilmişse de bir kaç gün sonra Hanyâ muhafızlığına getirilmiştir.

169) İlçi Mustafa Paşa'nın azlî üzerine Kapudanlığa Mısır valisi Yahya Paşa getirilmişti, fakat daha İstanbul'a gelmeden Gelibolu'da iken Semendire ve Selânik sancakları ile Belgrad muhafazasına tâyin edilerek se'efi olan Pir Mustafa Paşa vazifesini devir ve teslim şartları ile 9-11 Şa'ban 1156 da Kapudan-ı deryalığa nakl edildi. Lâkin Pir Mustafa Paşa dahi ancak Sofya'ya gelmişti ki Rumili valiliğine tâyin olunarak se'efi olan Rumili Beğler beği Ahmed Paşa Kapudan-ı deryalığa nasb edildi. 22 Zi'l-hicce tarihinde İstanbul'a gelen Ahmed Paşa 23 Zi'l-hiccede bi'l-fi'il Kapudan-ı derya olmuştur.

170) Nüsha /b

171) Muharrem 1157 de Akdeniz seferine çıkmıştır. 1157 de Mora muhafızlığına nakl edilmiştir.

172) İnebahtı muhafızı iken Kapudan-ı deryalığa getirilen Mustafa Paşa'nın ikinci Kapudanlığı esnasında Safer 1158 de Tersanede büyük bir yangın olmuşsa da ancak Tersane emini ile Tersane cânibi tecziye edilmişler, fakat Kapudan-ı derya olan Mustafa Paşa'ya bir ceza verilmemişti. O'nun dahi mu'tad üzre bir Akdeniz seferi vardır. Bu seferden 7 Şevval 1158 de avdet etmiştir. Azlini müteakip Selânik arpalığı tevcih olundu. Uzun müddet taşra valilik ve muhafızlıklarında bulunduktan sonra 70 yaşında olduğu halde Rebi'l-evvel 1169 da ölmüştür.

173) Enderun-ı hümayundan neş'et etmiştir. Dergâh-ı âli Kâpucu başlığı ile Saraydan ayrıldıktan sonra uzunca bir zaman Anadolu ve Rumili'nde muhtelif vazifelerde bulunmuş ve nihayet Kapucılar kethüdası olmuştur. 24 Rebi'l-evvel 1159 da rütbe-i vezaretle Kapudan-ı deryalığa getirildi. Fakat Kapudanlığı esnasında görülen bazı yersiz hareketleri meselâ kendisinin soğan yememesine binaen donanmada bulunanların dahi soğan yemesine mâni' ve gemilere her ne sebeble olursa olsun soğan getirenleri şiddetle tecziye etmesi ve buna benzer hareketlerinden dolayı rütbeleri alınarak Midilli'ye nefyolundu.

174) Mir-i ahur-ı kebir iken rütbe-i vezaretle 14 Zi'l-hicce 1159 da Ka-

Ebu Bekir Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1164 Saferinde azl olundu Islambol'da Aksaray'da mektebinde medfundur. ⁽¹⁷⁵⁾

Durak Mehmed Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1166 Muharreminde azl olundu Resmo'da vefât etmiştir. ⁽¹⁷⁶⁾

Melek Mehmed Paşa: İbn-i Süleyman Paşa Tersane kethüdası iken mezbûr yerine Kapudan olub 1166 Cemaz'il-ahirinde bir tuğ dahi ihsan olunub 1168 Cemaz'il-ahirinde azl olundu. ⁽¹⁷⁷⁾

Kara bağı Süleyman Paşa: Mezbûr yerine iki tuğla Kapudan olub 1169 da bir tuğ dahi i'neyet olunub 1170 de azl olundu. ⁽¹⁷⁸⁾

Damad Ali Paşa: Kel Mehmed Paşa zade mezbûr yerine Kapudan olub 1171 Saferinde azl oldu 1173 tarihinde Vidin'de vefât etmiştir. ⁽¹⁷⁹⁾

puğan-ı derya tâyin edildi. Şehsüvar zade Memed Paşa'nın oğlu olup uzun müddet Silâhşor-i şehriyarî hizmetinde bulunmuş, daha sonra Küçük mir-i ahur ve Kapucılar kethüdalığı yapmıştı. 1158 senesinde ise Mir-i ahur-kebir olmuştu, Şehsüvar zade'nin dahi bir Akdeniz seferi vardır. Bu seferden avdetinde 12 Zil'ka'de 1161 de gösterdiği gayret ve kazandığı muvaffakiyetler üzerine Padişah tarafından taltif edilmişti.

175) Tırhala sancağından naklen Kapudan-ı derya olmuş ve bir müddet sonra Muharrem 1164 tarihinde Cidd'e valiliği ile infisal etmiştir.

176) Enderundan neş'et ederek Mir-i ahur-ı kebir olmuş 1163 de vezaretle Kubbe altına alınmıştı. Karaman valisi iken Muharrem 1164 Kapudan-ı derya oldu, o sene yaptığı Akdeniz seferinde Mayna sahilinde Vitiloz limanında yatmakta olan Pavlo ismindeki korsanın iki kalyonu ile bir şahtiye ve bir fırkateynini zabt ederek 23 Zil'hicce 1164 de İstanbul'a döndü. 1166 Muharreminde ma'zul olarak evvela İnebahtı ve pek az sonra aynı ay içinde Han'ya muhafızlığına getirildi, bi'l-ahire Resmo'da menfi iken Safer 1169 senesinde ölmüştür.

177) Melek Mehmed Paşa Kapudan-ı derya olduktan sonra Akdeniz'e çıkarak 1167 Muharreminde İstanbul'a avdet etti 1167 Recebinde ikinci def'a Akdeniz seferine çıktı, Sultan Mahmud I. in vefâtı ve Hekim oğlu Ali Paşa'nın sadarete gelmesi üzerine Kapudanlıktan azl ve İstanbul'ya adasına nefyedildi.

178) Uzun müddet kalyon kapudanlığı yapmış ve bi'l-hassa son zamanlarda görülen şeca'at ve cesaretinden dolayı Kapudane olmuştu. Beğlerbeğilik payesiyle Kapudan-ı derya olduktan sonra 4 Receb 1168 de mu'tad Akdeniz seferine çıkmış ve bu sefer esnasında üç aktarma gemisi zabt ederek Muharrem 1169 da İstanbul'a dönmüştü. Bu muvaffakiyeti üzerine vezaret payesi tevcih edildi. 10 Receb 1166 da ikinci def'a Akdeniz seferine gidip geldikten sonra azl edilmiştir.

179) Sadr-ı esbak Çorlulu Ali Paşa'nın torunu olup Sultan Osman III. in teveccühünü kazanarak Mir-i ahur-ı kebir iken Muharrem

Karabağlı Süleyman Paşa: İkinci def'a mezbûr yerine Kapudan olub 1173 de azl olundu. ⁽¹⁸⁰⁾

Abdülkerim Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1174 Rebi'l-evvelinde azl olunub sene-i mezkûre Cemaz'il-evvelinde Rodos'da katl olunmuştur. ⁽¹⁸¹⁾

Mir-i ahur Mustafa Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1174 Şa'banının on dokuzunda azl olunub 1175 Şevvalinde Belgrad'da fevt oldu. ⁽¹⁸²⁾

Hasan Paşa: Ağay-i yeniçeriyânı sabık mezbûr yerine Kapudan olub 1175 Cemaz'il-ahirinde azl olub 1182 Ramazanı şerifinde Belgrad'da vefât etmiştir. ⁽¹⁸³⁾

Kethüda Mehmed Paşa: Gürciyü'l-asıldır mezbûr yerine Kapudan olub 1176 Muharreminde azl olunub 1180 Şevvalinde Kars'da vefât etmiştir. ⁽¹⁸⁴⁾

1170 tarihinde vezaretle Rum ili valiliğine tâyin edildi. Aynı sene içinde Kapudan-ı deryalığa getirilmişti. Bu esnada hâmisî bulunan Sultan Osman III. in vefâtı üzerine sadaret mevki'i için bir rakip telâkki edildiğinden Sadrazam Ragıb Mehmed Paşa'nın tesir ve tazyikiyle emlâki müsadere ve kendisi İstanköy adasına nefyedildi.

180) Karabağlı Süleyman Paşa'nın ikinci Kapudanlığında evvelâ Şa'ban 1171 de ve sonra Şevval 1172 de başlamak üzere iki Akdeniz seferi vardır. 1172 tarihindeki ikinci seferinde Akdeniz korsanlarına karşı acz ve cesaretsizlik göstermesi üzerine İstanbul'a dönmeden azl ve Sağrı adasına nefyedildi, Muharrem 1173

181) Kapudane iken Karabağlı Süleyman Paşa'nın azli üzerine donanma Akdeniz'de iken Kapudan-ı deryalığa Mir-i miranlıkla getirildi. Şevval 1173 de müstakillen icra ettiği bir Akdeniz seferi vardır, fakat bu sefer esnasında görülen muvaffakiyetsizliği üzerine 1 Rebi'l-evvel 1174 de azl edilmiştir.

182) Mir-i ahur-ı kebir iken rütbe-i vezaretle Kapudan-ı derya olmuştur fakat donanma işlerinden anlamadığından Receb 1174 sonlarında Belgrad muhafızlığına nakledildi.

183) Belgrad muhafızı iken Receb 1174 de Kapudanlığa tâyin ve Şa'ban 1174 de bi'l-fi'il Kapudan-ı derya olmuştur. Fakat Sadrazam Ragıb Mehmed Paşa ile geçinemediğinden başka Sadaret kethüdası bulunan Mehmed Ağ'a'nın Kapudanlığa getirilmesi Ragıb Paşa'nın arzusu olduğundan araları epeyce açıldı. Ragıb Paşa, o'nu Özi muhafızlığı ile uzaklaştırmak istedi Hasan Paşa ise bunu kabul etmiyerek istifa cihetini ileri sürdü. Bunun üzerine Sadrazam daha fazla kızarak Hasan Paşa'nın bütün emlâkini müsadere ettirerek Resm'o'ya sürgün olarak gönderdi.

184) Sadrazam Ragıb Paşa'nın kethüdası olup bir müddetten beri mansab-ı Kapudanıye getirilmek için çalışılıyordu nihayet Ragıb Paşa arzusunda muvaffak olarak Cemazi'l-ahir 1175 de Mehmed Kethüda'yı rütbe-i Mir-i miranî ile Kapudan-ı derya tâyin ettirdi. Ve bir müddet sonra

D a m a d M u s t a f a P a ş a : Sinek Mustafa Paşa deyü ma'rufdur mezbûr yerine Kapudan olub 1176 Ramazan-ı şerifinde azlolunub Asitane-i aliyye'de M o r a eyaletiile tevki'i olmuştur 1177 Şa'banında vefât edüb D a m a d İ b r a h i m P a ş a y-ı maktul yanında defnolundu mat ez-zübab (مات الذباب) tarih-i vefâtıdır (185)

K a r a b a ğ l ı S ü l e y m a n P a ş a : Üçüncü def'a mezbûr yerine Kapudan olub 1177 Cemazi'l-ahirinde azl olub 1179 Safe-rinde K a r a b a ğ l a r ' d a vefât etmiştir (186).

K a y m a k a m M e h m e d P a ş a : Ağay-ı yeniçeriyânı sabık mezbûr yerine Kapudan olub 1178 Şa'banında azlolundu (187)

H ü s n ü H ü s e y i n P a ş a : Ağay-ı yeniçeriyânı sabık mezbûr yerine iki tuğla Kapudan olub kalyon nüzulü günü başından sanğı düşünce bir tuğ dahi i'nayet olundu 1180 Recebia-hirinde azl olub 1186 senesi K a n d i y e ' d e vefât etmiştir (188).

da vezaret rütbesi tevcih edilerek yine R a ğ ı b P a ş a ' n ı n tavsiyesi üzerine M ı s ır valiliğine gönderilerek Kapudanlıktan ayrıldı.

185) Diğer bir ismi dahi K ü ç ü k ' t ü r . Nevşehirli D a m a d İ b r a h i m P a ş a ' n ı n torunu idi. 1143 vak'asında aklına bir miktar bozukluk gelmişse de yine devlet hizmetinde çalışmış ve İ ç i l , T r a b z o n ve V a n gibi az ehemmiyetli vilâyetlerde uzun müddet valilik etmişti. R a ğ ı b P a ş a sadarete rakip olabilecek şahısları birer birer merkezden uzaklaştırdığından her cihetten zayıf bir şahıs olan Sinek Mustafa Paşa'yı padişah Mustafa III. in üzerindeki nüfuzundan faydalanarak Muharrem 1176 da Kapudan-ı deryalığa tâyin ettirmişti ve bu suretle R a ğ ı b P a ş a dahi rahata ermişti. Sinek Mustafa Paşa ise ancak R a ğ ı b P a ş a ' n ı n hayatı müddetince bu mevki'de kalabilmiş o'nun ölümü üzerine Ramazan 1176 da Kapudanlıktan uzaklaştırılmıştı. 1177 Şa'banında vefât ettiği zaman 80 yaşında bulunuyordu.

186) Üçüncü Kapudanlığı esnasında Z i ' l - k a ' d e 1176 da bir A k d e n i z seferi vardır. Fakat çok yaşlı olması hasebiyle deniz işlerindeki bilgisine rağmen idaresinde görülen bazı kusurları sebebiyle bir miktar teka'üdlük ile R o d o s ' d a ikamete memur edilerek azl olundu

187) Sadaret kaymakamı bulunduğu esnada yeni Sadrazam Mustafa Paşa'nın tavsiyesi üzerine Kapudan-ı derya olmuştur. Zamanla Padişahın teveccühünü kazanarak 8 Z i ' l - k a ' d e 1177 de S a l i h a S u l t a n ' l a evlendirilmek suretiyle taltif edildi. Aynı ay içinde mu'tad A k d e n i z seferine çıkarak Rebi'l-evvel 1178 de İ s t a n b u l ' a avdet etti. Biraz sonra Kapudanlıktan ayrılarak sırasıyle Belgrad, Vidin ve Rakka valiliklerine getirildi. M u s t a f a P a ş a ' n ı n azlinda tekrar Sadaret kaymakamı tâyin ve yeni Sadrazam'ın gelmesi üzerine A y d ı n valiliği ile taşraya gönderildi.

188) Rütbe-i Mir-i miranî ile Yeniçeri ağalığından Kapudan ı derya olmuştur. 26 Z i ' l - k a ' d e 1178 de mu'tad A k d e n i z muhafazasına çıkmıştır.

Tosun Mehmed Paşa: Ağay-i yeniçeriyânı sabık mezbûr yerine Kapudan olub kalyonlar ve kasrı Tersane-i âmire muhterik oldukta 1180 Şa'banın on sekizinci günü ma'zul olub 1181 Saferinde vefât eyledi (189).

Melek Mehmed Paşa: İbn-i Süleyman Paşa ikinci def'a mezbûr yerine Kapudan olub 1182 gurre-i Ramazanında Rikâbı hümayun kaymakamlığına nakl olunub cülûs-ı Abdülhamid Hanî'de ma'zul olmuştur zamanı adâlet nişân-ı hazret-i Selim Hanî'de 1206 tarihinde Sadrazam olub 1209 senesi tekaüd olub Boğaz içinde vâki' sahilhânesinde ikamete ruhsat verildi 1216 tarihinde sahilhânesinde vefât eyledi (190).

Baştarda İbrahim Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1183 de ma'zul oldu (191).

Kethüda Hüsamüddin Paşa: Hafid-i Canım Hoca mezbûr yerine Kapudan olub 1187 Rebi'l-evvelinde azl olub senesi mezbûre Cemazi'l ahirinde Gelibolu'da vefât etmiştir (192).

Mir Ca'fer Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1187 Şa'banında azl olub 1188 Muharreminde Gelibolu'da vefât etmiştir (193).

189) Tersane yangını Osmanlı donanmasının İstanbul'a avdet ettiği gece vuku' bulmuş ve Tosun Mehmed Paşa bundan dolayı evvelâ Balıkhâne'ye hapsedilmişse de Eğriboz muhafızlığı Padişah tarafından verilerek hayatını kurtarabilmiştir.

190) Rum ili valisi iken Kapudan-ı derya olmuştur. Bu Kapudanlığında dahi 5 Zil-hicce 1180 tarihinde bağliyan bir Akdeniz seferi vardır. Bu sefer esnasında Rebi'l-evvel 1181, korsan gemilerini ele geçirmeye muvaffak olarak avdetinde Mora muhassıllığı vazifesiyle Sadaret kaymakamı tâyin edilerek kapudanlıktan ayrılmıştır.

191) Osman Paşa zade olup Eğribozlu'dur. Donanma kumandanlarından iken Beglerbegilik payesiyle Kapudan-ı deryah'a getirilmiş ve bu vazifedeki muvaffakiyetleri üzerine Zil-ka'de 1182 de kendisine vezirlik dahi verilmişti. Rus harbi başladığı zaman Karadeniz muhafazasına memur olmuştur. İstanbul'a döndüğü vakit bazı kusurlar isnadiyle 1183 Zil-hiccesinin sonunda azl olunarak Eğriboz muhafızlığına gönderildi.

192) Canım Hoca Mehmed Paşa'nın kızının oğludur. Deniz kumandanlarından iken vezaretle Kapudan-ı derya tâyin edilerek İngilizlerin pisdarlığı altında Akdeniz'e gelmiş olan Rus donanmasına karşı gönderildi. Çeşme mağlûbiyeti üzerine azl edilerek Gelibolu'ya geldiği vakit kaybettığı deniz muharebesinden duyduğu ye's ve fütur sebebiyle vefât etti. Oğlu Hamdullah Beg'e bunun üzerine babasının forsu ve çekirtmesi bir lûtf olarak verilmişti. Çeşme vak'ası hakkında bk. Said Tal'at, Çeşme Deniz muharebesi ve çıkarılan dersler, Deniz mecmu'ası, Sayı 326 ve M. Şehabeddin Tekindağ, Madde, Çeşme, isl. an. İstanbul 1945, 25.

193) Ümera-i deryadan olup Çeşme vak'asında Kapudane olması ha-

Cezâyirli Hasan Paşa: Mezbûr yerine Kapudan olub 1187 Zî'l-hiccesinin on beşinde ma'zul olmuştur (194).

Eğribozlu Mehmed Paşa: İbn-i Baştarda İbrahim Paşa mezbûr yerine Kapudan olub 1188 Ramazan-ı şerifinde azl olundu (195).

Cezâyirli Hasan Paşa: İkinci def'a mezbûr yerine Kapudan olub bu def'asında on dört sene kadar mukbil kapudanlık edüb cülûs-ı hazret-i Selim Hanî'de azl ve karadan sefer-ihûmayuna memur oldu 1204 senesi Rebi'l-ahirinin on üçüncü günü İsmâ'ilde iken mühr-i hümayun i'neyet olunub sene-i mezkûre Recebinin on dördüncü günü Şumnu'da vefât eyledi (196).

Giridî Hüseyin Paşa: Rütbe-i mir-i miranî ile 1203 senesi Recebinin on dördüncü günü mezbûr yerine Kapudan olub sene-i mezbûre Saferinin on üçüncü günü rütbe-i vezaret dahi ihsan olundu 1206 Recebinde ma'zul ve Kandîye tevcih olunub maskat-ı re'si olduğuna mebni ehâli-i Girid ile adem-i ünsiyet zuhurundan Cerdeciliğe tahvil ve hüccâc-ı sa'adet-minhâca mü-

sebiyle vak'anın İstanbul'a aksetmesi üzerine Kapudan-ı deryalığa getirildi. Fakat Cezâyirli Hasan Beğ'in Limni adasını üst ittihaz etmek istiyen Rus'lara karşı gösterdiği mukavemetten dolayı hasıl olan şöhretine binaen Mir Ca'fer Paşa Gelibolu'da Akdeniz boğazı muhafızlığına nakl edilerek kapudanlık Cezâyirli'ye verildi.

194) Kalyon Kapudanı iken Çeşme vak'asındaki gayretine binaen Beğlerbeğilik payesiyle Kapudane olmuştu. Limni adasının istirdadındaki gayretleri ile Rusların gerek Akdeniz adalarında ve gerek Mora sahillerinde yerleşmelerine azimle mâni olduğundan derya kapudanlığına getirildi. Bu vazifede dahi her ne kadar Osmanlı donanması tahrib olunmuşsa da Rus muharebesi devamınca gerek Karadeniz muhafazası ve gerek Akdeniz sahillerinin himayesi ve yerli Rumların ayaklanmalarına bütün gayretiyle karşı durdu ve bunda da muvaffak oldu. Sultan Mustafa III. in ölümü üzerine vuku' bulan tebeddülatta Anadolu valiliği ile Rusçuk seraskerliğine tâyin edilerek Kapudanlıktan ayrıldı.

195) Eğribozlu Mehmed Paşa Kapudan-ı deryalığa Abdülhamid I. in cülûsü üzerine ârizi olarak getirilmişti, Donanma için en kuvvetli şahıs selefi olan Cezâyirli olup bu sebeble cülûs heyecanının geçmesi üzerine bu vazifeden ayrılmıştır.

196) Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'nın hayatı hakkında bu güne kadar yapılan en güzel tetkik İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'ya* dair, *Türkiyat mecması*, VII - VIII, ve *Ayn. mlf.*, Madde, *Hasan Paşa Cezâyirli* İsl. an., İstanbul, 1949, 42-43 ve buradaki bibliografyadan başka o'na dair yazılan şu makaleler zikr olunabilir. Bnb. B. Gökalp, *Deniz Erat taburu kışlasının bânisi Kapudan-ı derya Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'nın hal tercümesi*, *Deniz mecmuası*, Sayı, 355,

lâkatından bir kaç gün sonra tarik-i hacc-ı şerifde vefât eylemiştir ⁽¹⁹⁷⁾

Hüseyin Paşa: Hazretleri harem-i hümayun-ı hazret-i ci-handariden çıkub mezbûr yerine rütbe-i vezaret ile mesned i Kapudanîye zib-ü fer vermişlerdir bir kaç senedenberü Kara deniz'de seferler takribi ve adem i tekayyüd sebebiyle Kara ka-çan nam la'in Akdeniz'i hali bulmağla hayli kuvvet bulub amd-i şüd eden sefinelere iysal-i mazarratdan hâli değil idi ve def-ü istisâlleri vâcibatdan olmuş idi müşarû'n-ileyh hazretleri Akdeniz'e sefer buyurub bir mahalde merkuruların üzerine varub sagir-ü kebir on beş kadar gemilerin ahz ve başları olan mel'unu Tersane-i âmire'ye dühulleri günü kendi gemisine salb edüb Akdeniz'i tathir eylemişlerdir ve bu def'a dahi Mısır-ı Kahire'de olan hizmetleri dibâce-i tirâz-ı sahife-i ünvanları olsa becâdır ve umur-ı Tersane-i âmire dahi dibâce-i risalede beyan olunduğu üzre muhtel ve müşevveş iken sa'y-ü gayretleriyle ne suretlerde nizam verildiği zâhir ve hüveydadır Devlet-i aliyye'de üç anbarlı sefinenin isti'mali emr-i asîr ad olunur iken himmetleri ile müteaddid üç anbarlılar ve dört direkli sefine icadı ve kal-yonların nüzulünde sühulet için bir havz-ı kebir ⁽¹⁹⁸⁾ iktira' olunmuştur ki fi'l-hakika muhayyer-i ukul olmuştur ve sâir umur-ı harbiyede icad olunan sanayi'-i şettâ kaabil-i ta'dad değildir ve bunlardan başka zat-ı valâları cemi'-i ma'arifden hissedar olduğundan fenn-i tir ve san'at-i tûfeng-endâzide yed-i tulâları olub her birinde taş diküb tezyin-i meydan eylemişlerdir ve ma'rifet-i silâhşoride dahi hâ'iz-i kisb üs-sebak akraniyle beyt:

Farisliği sorma vâsf olunmaz

Misli o hünerde hiç bulunmaz

meâli⁽¹⁹⁹⁾ ma'sadak-ı ahvalidir cemi'-i ma'arif-i celileleri ve hidemat-ı cemileleri mâ hüv'el hak üzre ta'rif olunsa her biri bir kitab olacağı aşikâr olmağla bu mikdar ile iktifâ olundu ⁽²⁰⁰⁾.

197) Kapudane iken 14 Receb 1203 tarihinde Rumili payesiyle Kapudan-ı derya olmuştur. Azil tarihi 14 Receb 1206 tarihindedir.

198) Nûsha / b

199) Nûsha / b

200) Sultan Selim III. in biraderi Sultan Mehmed'in bendegânından iken o'nun ölümü üzerine Selim III. e intisap etmişti. Efendisinin cülûsunu takip eden günlerde Baş çukadar olmuştı. Bi'l-ahire Selim III. tarafından Kapudan-ı deryalığa tam selâhiyet ve istiklâl ile tâyin edilmiştir. O'nun hayatı hakkında arşiv vesikalarından da faydalanarak hazırlanan bir tetkik olmak üzere bk. Nejad Göyünç, *Kapudan-ı Derya Küçük Hüse-*

H a t i m e - i R i s a l e

Hulâsa-i kelâm Devlet-i aliyye'de böyle bir Kapudan-ı deryanın vücudü umur-ılâzimedden olmağla Hak sübhanehü ve ta'alâ hazretleri vücud-i devletlerine âfiyet verüb mesned-i âlilerinde ber karar eyliye.

Tekmil-şüd be kalem-i şikeste rakam Mehmed Nebil afâ anhü der Çamlıca fi 19 Cemazi'l-ahir sene 1218 ez 25 Ağostos.

* * *

SEFİNETÜ'L - VÜZERA ZEYLİ

Sefinetü'l-vüzera yukarıda da görüldüğü gibi Küçük Hüseyin Paşa'nın Kapudan-ı deryalığının ilk senelerini alarak bitmektedir. Halbuki Kapudanlık teşkilâtı ve ünvanı bütün değişikliklere rağmen 6 Zî'l-ka'de 1283 tarihine kadar devam ettiğine nazaran 1206 tarihinde kalan *Sefinetü'l-vüzera*'yı tamamlamak mecburiyeti hasıl olmuştur. Gerçi İzzet Bey, bk. *Ayn. esr.* Sultan Meccid'in ilk senelerine kadar yani Damad Sa'id Mehmed Paşa'nın kapudanlığına kadar gelmekte ise de adı geçen eserin bugünkü şartlar içinde temini o kadar kolay olmayacağı nazarı itibara alınırsa neşrettiğimiz *Sefinetü'l-vüzera*'ya sahip olacak okuyucuların, hiç olmazsa Kapudan Paşaların tam bir listesini elleri altlarında bulundurmaları maksadiyle, bizde Küçük Hüseyin Paşa'dan sonra Kapudanlık mevki'ini ihraz etmiş olan Abdülkadir Paşa'dan itibaren kapudanlık ünvanının ilgası tarihine kadar, yani Mehmed Ali Paşa'nın altıncı def'a bu mevki'e gelişi tarihine kadar *Sefinetü'l-vüzera*'yı bir zeyl halinde tamamlamayı tasavvur ettik. Şüphesiz ki, bu zeylimiz'in hiç bir iddiası olmayıp, ancak elimizde mevcut ve şimdiye kadar neşredilmiş olan bazı eserlerden istifade ederek bu kısmı hazırladık.

gin Paşa, Tarih dergisi, İstanbul, 1952, 3-4, 35 vd. Küçük Hüseyin Paşa'nın İstanbul Tersanesindeki fa'aliyeti hakkında bk. Haluk Y. Şehsüvar oğlu, *İstanbul Tersanesi*, Deniz mecmuası, Sayı, 376.

Bu sebeble Kapudan-ı deryaların gerek tercüme-i hallerini ve gerek mevzu'umuz olan Kapudanlık mevki'indeki fa'aliyetlerini tam ve realist bir şekilde aksettirmek, çok uzun ve uzun olduğu kadar da, başlangıçta da bahsettiğimiz gibi bu işi *Sefinetü'l-vüzerâ'*-nın çizmiş olduğu bu'dsüz çerçeveye sığdırmakta mümkün değildir. İşte bu mücbir sebepler altında hazırladığımız zeyl kısmında, elimizden geldiği kadar Kaptan Paşaların azl ve nasp tarihlerini yani kronolojilerini vermiye ve kısa cümleler içinde Kapudan-ı deryalık mevki'inde bulunurlarken vuku'bulan hâdise ve fa'aliyetlerini tespit etmiye çalıştık; bu gayretlerimizin ne derecede semereli olduğu, eserimizin göreceği alâkayla teayyün edecektir.

* *

Abdülkadir Paşa: Aslen Sofya'lı bir na'iband'ın oğludur. İstanbul'a geldikten sonra donanma kumandanlarından olan amcasının delâletiyle Tersaneye girmiş ve zamanla terakki ederek gemi kapudanı ve nihayet Kapudane olmuştur. 1213 te Akdeniz donanmasına Başbuğ tayin edildi. Küçük Hüseyin Paşa'nın vefâtı üzerine 25 Şa'ban 1218 de rütbe-i vezaretle Kapudan-ı derya oldu. Bu mevkide iken Korfu harekâtında muvaffak olmuşsa da Cezzar Ahmed Paşa'nın vefâtı ile boşalan Şam, Akkâ ve Sayda mintikalarının tekrar merkezi idareye bağlanması işini Bab-ı âli'nin arzusu veçhile neticelendirememesi ve Cezzar Ahmed Paşa'nın muhalledatından bir miktarı saklamış olduğu töhmetiyle azl ve Korfu'daki gayretlerine karşılık olarak şahsi emvaline dokunulmadan yalnız Cezzar Ahmed Paşa'dan aldıklarını iâdeye mecbur edildi. 19 Şa'ban 1219. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* VIII, 393, Azlini müteakip Bursa'ya sürülmüş ve on sekiz ay kadar sonra rütbesi iâde olunarak Kandiye valiliğine getirilmişti. 1226 senesinde tekaüde sevk edilerek Bursa'da ikamete memur oldu. 15 sene kadar o'rada bu şekilde yaşadktan sonra Zi'l-hicce 1239 da Bursa'da öldü.

Hafız İsmail Paşa: Altun nişanlı isminde bir Hasekinin oğlu olup 1171 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Bostancılar koğuşuna girerek, Hasekiyan-ı hassa'dan olmuş, Yol hasekisi, Yeniçeri ağası kara kulağı, Tebdil hasekisi olduktan sonra Bos-

tancı başı olmuş ve yedi sene bu makamda kalmıştı. Şa'ban 1219 da Beğler begliği payesiyle Kapudan-ı deryalığa getirildi. 24 Muharrem 1207 tarihinde Sadrazam oldu yedi ay sonra Nizam-ı cedid aleyhine E dirne 'de hasıl olan karışıklığın müsebbibi ad edilerek nefyedildi. Sultan Mustafa IV. in cülûsunda iâde-i rütbe ederek Karaman valiliği ile Akdeniz boğazı muhafızlığına tâyin edildi. 15 Şa'ban 1222 de o'rada vefât etmiştir. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* VIII, 272 ve bundan naklen, M. Süreyya, *Sicilli- Osmani*, İstanbul, 1308, I, 376.

Hacı Mehmed Paşa: İzmirli olup Bostancı ocağından yetişmedir. Gerek Bostancı başlığı ve gerek birinci Kapudanlığında Hafız İsmâ'il Paşa'ya halef olmuştur. 24 Muharrem 1220 tarihinde Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın azlı üzerine Kapudan-ı derya İsmâ'il Paşa'nın sadarete getirilmesini müteakip rütbe-i Mir-i mirânî ile Kapudan-ı derya oldu. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* VIII, 44 vd., fakat vazifesi esnasında Mısırlı Elfi Beğ ile tesis ettiği münasebetler hâlk arasında şüyu' bulduğundan Ramazan 1221 tarihinde azledildi. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* VIII, 125. Bundan sonra Hotin muhafızlığına gönderilmişti, bu vazifede iken devam etmekte olan Rus harbinin mâli zorluklarını gidermek için kendisinden istenen tekâlif-i örfiyeyi vermekten kaçındığı için azl edilerek Kara hisar-ı sahib sancağına nefyedildi. Bir müddet sonra Rebî'l-evvel 1221 de rütbesi iâde edilerek Boğaz muhafızlığına getirildi ve aynı ayın 23. üçüncü günü Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın arzusu üzerine ikinci def'a Çarhacı Ali Paşa yerine Kapudan-ı derya oldu. Rusya muharebesi sebebiyle donanmanın Karadeniz muhafazasına memur olması üzerine Hacı Mehmed Paşa bin güçlük ile hazırlayabildiği bir kısım deniz kuvvetleri ile Karadeniz'e çıkmış ise de kendisinin denizcilikten anlamaması, donanma mensuplarının ise Küçük Hüseyin Paşa tarafından yetiştirilen efrat yerine zorbalardan veya derme çatma şahıslardan ibaret olması sebebiyle bir netice alınmadı, bunun üzerine Zî'l-hicce 1224 de azl edilerek Bursa'ya nefyedildi. O'rada ölmüştür.

Hacı Salih Paşa: Safranbolu'lu Mustafa Ağa'nın oğlu olup 21 Şevval 1175 de Safranbolu'da doğmuştur. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* XII, 134, Dayısı bulunan İzzet Mehmed Paşa'nın delâletiyle evvelâ Halil Hamid Paşa'ya intisap etmiş, bi'l-ahire İzzet Mehmed Paşa'nın Hanyâ mutasarrıflığına tâyiinde dayısı ile beraber Girid'e gitmiştir. İzzet

Mehmed Paşa'nın sadareti esnasında ise evvelâ Hazine-dar-ı sadr-ı âli olmuş ve sonra Kapucu başlık rütbesini almıştı. 1209 senesinde İzzet Mehmed Paşa'nın azli üzerine o' dahi açıkta kalmış ve uzunca bir zaman bir vazifeye tâyin edilememişti. 1218 de Mir-i ahur-ı saniliğe getirilen Salih Beğ Ramazan 1221 tarihinde rütbe-i vezaretle Kapudan-ı derya oldu. Donanma ile Akdeniz'e hareket ederek Çanakkale civarında Na'ra limanı önüne gelerek demirlemiş ve Kurban bayramı dolayısıyla donanma efradına bayram izni vermişti. İşte bu sırada Duc Worth kumandasındaki İngiliz filosu Boğaz'dan içeri girerek 10 Zil-hicce sabahı bayram namazı kılınırken Osmanlı donanmasına hücum ederek yatmakta olan gemileri karaya oturtarak Marmara denizine geçmiye imkân bulmuş ve İstanbul önüne gelmişti. Salih Paşa ise ancak kara yolu ile İstanbul'a dönebilmiş ve üç aylık Kapudan-ı deryalıktan sonra azledilmişti. Bu hadisedeki ihmalkârlığı üzerine 2 Zil-ka'de 1221 de Gelibolu'ya nefyedildi. 1226 da tekrar devlet memuriyeti alabilen Salih Paşa evvela Kastamonu'ya tâyin edildi ve ölümüne kadar Anadolu'da muhtelif valilik ve muhafızlıklarda bulundu nihayet Çıldır valisi olarak Ahışa muhafazasında iken 5 Cemazi'l-evvel 1240 tarihinde o'rada ölmüştür.

Seyyid Ali Paşa: Aslen Safranbolu'lu olup Garb ocaklarında yetişmişti. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* VIII, 159, diğer bir rivayete nazaran Mısır'lı Elfi Beğ'in Gürci kölelerinden idi. bk. M. Süreyya, *Ayn. esr.* III, 557. Garb ocaklarında gemi kapudanı olduktan sonra İstanbul'a gelerek Garb ocaklarının İstanbul'da Kapu kethüdası olmuş ve daha sonra ise Osmanlı donanması hizmetine girerek Kapudaneliğe getirilmiş ve Küçük Hüseyin Paşa zamanında Akdeniz filosu kumandanı olarak Akdeniz'deki korsanlarla mücadele etmişti bu arada Lembro ve Kara kaçan (Canziani veya Katzanis Mavro) isminde iki meşhur korsanı ele geçirmiş ve muvaffak olmuştu. Bu başarısından dolayı donanma başbuğu tâyin edildi. İngiliz filosunun İstanbul önüne gelmesi üzerine Cezâyir payesine ilâve olarak rütbe-i vezaretle Zil-hicce 1221 tarihinde Kapudan-ı deryalığa getirildi. İstanbul'da halkın ve Fransız mühendislerinin yardımıyla bir taraftan şehrin sahillerini müdafa'aya diğer taraftan hazırladığı ufak bir filo ile İngiliz donanmasına karşı çıkmaya gayret etti, aynı zamanda İngiliz filosunu Marmara'da haps etmek gayesiyle Akdeniz boğazını dahi kapamaya çalıştı.

Bütün bu fa'aliyetlerinin neticesi olarak İngiliz filosu bir muharebe yapmadan ve Akdeniz yolu kesilmeden Marmara'dan çıkıp gitti. Alemdar Mustafa Paşa'nın ordu ile İstanbul'a gelerek sadareti işgal etmesi üzerine Seyyid Ali Paşa Silistre'ye tâyin edilerek yerini Alemdar'ın adamlarından Ramiz Paşa'ya bırakmak zorunda kalmıştı, fakat Seyyid Ali Paşa Alemdar Mustafa Paşa'nın yanında Silistre valiliğine tâyin edildiğini gösterir valilik kürkünü giyerken «*biz deniz âdemiğiz kara işlerinden anlamayız bu kürkü buna lâyük bir bir kulunuza giydirdiniz*» diyerek red etmesi üzerine 26 Cemazi'l-ahir 1223 tarihinde rütbesi alınarak Kapudan-ı deryalıktan azl ve Bursa'ya nefyedildi. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* VIII, 430, Bir müddet sonra Alemdar Mustafa Paşa'nın şehadeti ile neticelenen Yeniçeri İsyanında Kandıralı Mehmed isminde bir sergerdenin Tersaneyi zabt ederek 3 Şevval 1223 de Seyyid Ali Paşa'yı Bursa'dan dâvet etmesi üzerine Padişahdan bir dâvetiye olmamasına rağmen gelerek Kapudan-ı deryalık makamını işgal etti. Bu oldu bittiyi kabul zorunda kalan Mahmud II., 4 Zi'l-ka'de 1223 tarihinde o'nun Kapudan-ı deryalığını tasdik etti fakat zorbarların nüfuzunun kırılmasını müte'akip zorba tazyiki ile Kapudan-ı derya olmuş olan Seyyid Ali Paşa'yı 4 Safer 1224 pazar günü Kapudan-ı deryalıktan azl ederek Mısır valiliği ile İstanbul'dan uzaklaştırdı. Ali Paşa Mısır'a giderken İskenderiye'ye vasıl olduğu gün o'rada ölmüştür.

Abdullah Ramiz Paşa: Kırım'lı bir âileye mensup olup Kırım'ın Kaynarca muahedesi ahkâmına göre müstakil bir devlet haline gelmesi ve Rus nüfuzuna girmesi üzerine âilesi ile beraber İstanbul'a hicret etmişti. Babasının ölümünden sonra Tevfik Molla'nın himayesinde medrese tahsilini ikmal ve bazı niyâbetlerde bulundu. İstanbul'a döndükten sonra Mahmud Paşa mahkemesi nâibi iken Mısır seferine iştirak ederek Ordu kadısı oldu. Bu vazifede iken bazı rical tarafından takdir olunarak Küçük ruznamçeciliğe getirildi. Ordu ile İstanbul'a geldikten sonra baş muhasebecilik ile beraber Humbarahane ve Mühendishane nezaretlerine tâyin edildi, Sultan Selim III. in hal'i vak'asında teceddüd fikri taraftarlarının İstanbul'dan tard edildiği esnada Kavala'ya nefyedilmişse de diğer şahıslarla beraber Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına kaçmaya muvaffak oldu. Alemdar'ın İstanbul'a gelişinde ve ondan sonra, o'nun müsteşarı olarak Sultan Selim III. in ölümüne sebep olanları şiddetle tecziye

ettirtti. Bu arada Rum ili Begler begliği kendisine verilmişse de Alemdar'ın arzusu üzerine Kapudan-ı derya oldu. Alemdar Mustafa Paşa'nın şehadeti ile neticelenen Yenigeri isyanında Kandıralı Mehmed tarafından Tersaneden tard edilen Ramiz Paşa, Rumili valiliği ile İstanbul'dan çıkarılmış ise de daha vazifesi başına gimeden memuriyeti Bekir Paşa'ya verilmiş ve idamı emredilmiş olduğundan Rusya'ya kaçtı. Bir müddet sonra af ve hatta Belgrad muhafızlığına tâyin edilerek Türkiye'ye dâvet edildi. Fakat o, daha hududdan içeri girer girmez Yerköy'ünde katl edilerek o'rada defnedilmiştir. Hayatı hakkında bk. Mehmed İzzet, *Ayn. esr.* 109 vd.

Çarhacı Ali Paşa: Aslen Konya'lıdır. bk. Cevdet Paşa, *Ayn. esr.* XII, 100 ve bundan naklen M. Süreyya, *Ayn. esr.* III, 559, diğer bir rivayete göre Mısırlı Elfi Beg'in Hazineदारıdır. İstanbul'a gelerek bazı vüzerâ kapularında dolaşmış ve iç ağaları arasında epeyce bir şöhrat yapmıştı. Yusuf Ziya Paşa ordusu ile Mısır'a giderek Mısır valisi Hurşid Paşa'ya intisap etmiş ve o'nun evvelâ Mühürdarı ve sonra Kethüdası olmuş ve bundan dolayı Kapucu başılık rütbesini almıştı. 1219 senesinde ise Mir-i miranî rütbesi ile Yenbu' muhafızı olmuştu. 1220 de Hurşid Paşa ile beraber İstanbul'a gelmiş Zi'l-ka'de 1221 tarihinde Kapudan-ı derya Salih Paşa'nın tavsiyesi üzerine vezaret payesiyle Silistre valiliği ve Rum ili ordusu çarhacılığına getirilmişti. Çarhacı lâkabı bu vazifesinden ileri gelmektedir. Muharebe esnasında Kara Laş mevki'inde büyük bir cesaretle Rus kuvvetlerini yarması üzerine ismi epeyce şöhrat buldu. İstanbul'a döndükten sonra Memiş Paşa'nın sadareten azli üzerine Zi'l-ka'de 1223 de Sadaret kaymakamlığına getirildi ve Safer 1224 de zorbarların tahakkümü kırıldığından Seyyid Ali Paşa'nın yerine Kapudan-ı derya oldu ise de yeni Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın ısrarı üzerine bir ay geçmeden 23 Safer 1224 tarihinde azl ve Alâiye mutasarrıflığına tâyin edilmişti, az sonra rütbesi alınarak Limni adasına sürüldü. Zi'l-ka'de 1224 de tekrar rütbesi iade edilerek Trabzon valiliğine gönderilmişti. Burada Rus'ların karadan ve denizden yaptıkları bir hücumu muvaffakiyetle defetti. Zi'l-ka'de 1225 de azl edilerek Ankara'da ikamete memur oldu. 1229 da Karaman valiliğine getirilen Ali Paşa hal-i isyanda olan Tekeli İbrahim Beg üzerine serasker tâyin edildi ise de bu harekâtta esaslî bir muvaffakiyeti görülmediğinden tekrar Limni'ye nefye-

dildi, kısa bir zaman sonra menfası Keşan'a nakl edildi. Bundan sonra tekrar vezaret rütbesi ile Kars'a ve akabinde Sivas'a vali olarak gitti, bir müddette İç il ve Alâiye'de bulunduktan sonra 1236 da Eğriboz muhafızlığına getirildi. Bu vazifeden azlınden sonra Tokat'da ikamete memur iken Muharrem 1239 tarihinde ölmüştür.

Hafız Ali Paşa: Amasya'lıdır. Bazı vüzeraya hizmetten sonra kalem sahibi olduğundan Küçük ruznamçeci ve 1222 de Şehremini oldu bu vazifede iken Kapucu başlık rütbesini dahi almıştı. Bir müddet sonra rütbe-i vezaretle Zi'l-hicce 1224 tarihinde Kapudan-ı deryalığa getirildi. Seyyid Ali Paşa tarafından muhtelif şekiller ile Tersaneden çıkarılan Küçük Hüseyin Paşa'nın yetiştirdiği denizcileri tekrar iş başına getirerek donanmayı tensik ettikten sonra Kara deniz'e çıkarak Olita limanına kadar muvaffakiyetli bir deniz seferi yaptı. İstanbul'a geldikten sonra 2 Zi'l-ka'de 1226 da Kapudanlıktan azl edilerek Vîdin valisi oldu ve Cemazi'l-ahir 1231 de Şam valiliğine nakl edildi. Bundan sonra 1243 tarihine kadar muhtelif vilâyetlerde valilik ettikten sonra Boğaz muhafızlığına getirildi Cemazi'l-ahir 1244 de bu vazifeden azl ile Gelibolu'da ikamete memur iken Şevval 1244 tarihinde o'rada ölmüştür. Kapudan-ı deryalığa tâyini, donanma hakkındaki takrirleri ve muhallefatı için bk. *Topkapu Sarayı arşivi kılavuzu*, II, 183.

Kara Mehmed Paşa: Küçük Hüseyin Paşa'nın kethüdası idi. Efendisinin ölümünden sonra uzun zaman bir kenarda bırakılmış iken Sultan Mahmud II. tarafından hatırlanarak 1225 de Mir-i ahur-ı kebiîliğe getirildi bk. Şani zade, *Ayn. esr.*, II, 78 az bir zaman sonra 2 Zi'l-ka'de 1226 da rütbe-i vezaretle Kapudan-ı derya oldu bu vazifeye başladığından iki gün sonra yani aynı ayın dördüncü günü Orta Köy'de çıkan bir yangını söndürmek için çalışırken hastalanmış ve yirmi gün kadar rahatsız yattıktan sonra 6 Zi'l-hicce 1226 da ölmüştür. Kabri efendisi olan Küçük Hüseyin Paşa'nın mezarı yanındadır.

Mehmed Husrev Paşa: Aslen Abaza veya Gürcidir. Çavuş başı Sa'id Efendi'nin kölelerindendi Sarayı hümayuna alınarak yolu ile terbiye ve tefeyyüz ettikten sonra Küçük Hüseyin Paşa ile birlikte taşraya çıkarak evvela o'nun Mühürdarı ve bir müddet sonra da Kethüdası olmuştu, Küçük Hüseyin Paşa'nın Mısır seferinde Husrev Beg, Mısır'da

kalarak İskenderiye muhafızı olmuştu. Muharrem 1216 da rütbe i Mir-i miranî ile İzmir valisi ve aynı sene Cemazi'l evvelinde vezaretle Mısır valiliğine getirildi. Fakat Mısır'da Fransızlar'ın çekilip gitmesinden sonra hasıl olan karışıklıkları bastıramadığından Selanik muhassılığı ile o'radan ayrıldı. Muharrem 1218 de Diyarıbekir valiliğine, 1219 da Selanik, 1223 de Bosna ve 1224 de tekrar İzmir valiliğine getirildi ve nihayet Zi'l-hicce 1226 da Kapudan-ı derya oldu. Bu vazifede iken Hafız Ali Paşa tarafından başlanan donanmanın tensik ve ıslahı işleri ile meşgul oldu aynı zamanda uzun zamandan beri hâli üzre bırakılan Akdeniz sahillerindeki derya kalemine tâbi sancakları teftiş ederek Teke mütesellimini ve 1227 tarihinde İzmir'de Kâtiboğlu gibi ayânları izale ederek bu mülkade tekrar merkezi hükümetin nüfuzunu kurmaya muvaffak oldu. Fakat bu sırada İstanbul'da Sultan Mahmud'u tamamen nüfuz ve tesiri altına almış bulunan Halet Efendi'den çekindiği ve bi'l-hassa Halet Efendi'nin rakibi Sadrazam Ra'uf Paşa'nın yakın dostu olduğu için Kapudan-ı deryalıktan ayrılarak taşraya çıkmak istiyordu. Bu arzusunun Rebi'l-ahir 1233 tarihinde vâsıl olarak Trabzon valiliği ile İstanbul'dan çıktı. Bundan sonra Erzurum, Kars, Bolu ve Eğriboz valiliklerinde bulundu. Erzurum'da iken Şark seraskeri olarak İran'a karşı bazı mahalli muvaffakiyetleri görülmüştü. İstanbul'a döndükten sora Kapudan-ı derya Kara Mehmed Paşa'nın Yunan âsilerine karşı mukavemet etmekte olan Anaboli kal'asına yardım etmediği ve bu kal'anın zahiresizlik ve cephanesizlik yüzünden sukut ettiği anlaşıldığından o'nun azli ile Rebi'l-evvel 1238 de ikinci def'a Kapudan-ı derya oldu. Donanmayı Akdeniz boğazında teslim alan Husrev Paşa 1238 senesinde Akdeniz adalarını tartıyarak hâl-i isyanda olan yerli halkı tekrar hükümet-i metbu'aları idaresine bağlamaya muvaffak oldu ve bu arada Osmanlıların elinden çıkmış olan Ipsara adasını işgal etti. 1239 senesinde ise donanmayı Mora sahillerine sevk ederek bazı mahalli başarılar gösterdi ise de sefer esnasında donanmada epeyce hasar vuku bulduğundan donanmayı kızaklamak ve hasar görmüş gemileri tamir etmek maksadiyle Mısır'a gitti. 1240 tarihinde Mısırlı İbrahim Paşa ile müştereken Misolongi'nin istirdadında bulundu. 5 Şevval 1240. Fakat Mısır valisi olan Mehmed Ali Paşa bu esnada Mora seraskerliğini üzerine aldığıın-

dan Mora harekâtı ile alâkalı olarak Husrev Paşa'nın kapudanlıktan azlını istedi. Sultan Mahmud II. elindeki ordunun za'fı ve mâlî sıkıntıları içinde Yunan isyanını bastırabilecek yegâne kuvvete sahip olan Mehmed Ali Paşa'nın bu arzusunı red edemiyerek Muharrem 1242 tarihinde Husrev Paşa'yı Kapudan-ı deryalıktan azl ederek Akdeniz boğazı ve sahilleri muhafızlığına tâyin etti bk. Lutfi Efendi, *Tarih*, İstanbul, 1290, I, 66 vd.

Bir müddet sonra da Serasker tâyin edildi. 1 Şa'ban 1252 de Meclis-i valâ reisi, Rebi'l-ahir 1255 de Sultan Abdülmecid'in cülusu esnasında Ra'uf Paşa yerine Sadrazam ve Osmanlı imparatorluğunda ilk def'a irtişa ve irtikâp suçları töhmetiyle muhakeme olunan rical i devletten oldu ve bu muhakemenin sonra Tekirdağ'ın'a nefyedildi. 1257 tarihinde af olunarak İstanbul'a döndü. Muharrem 1262 de Mecâlis-i âliye, Safer 1262 de ise ikinci def'a Seraskerliğe tâyin edildi. Muharrem 1263 de tekrar Mecâlis-i âliye memur ve nihayet Muharrem 1264 de tekaüd edildi. 13 Cemazi'l-ahir 1271 de vefât ederek Eyüb'de yaptırdığı türbesine defn edilmiştir. Eyüb'de tesis ettiği kütüphane en mühim hayratından biridir, bundan başka pek çok hayır eserleri daha vardır. Ayrıca maiyyetine alarak yetiştirdiği ve bi'l-ahire devletin en mühim mevkilerini işgal eden yetiştirmeleri o'nun başka bir hususiyetidir. Son devrin en zengin devlet ricalinden biri idi. Karakteri ve hususiyetleri hakkında bk. Abdurrahman Şeref, *Tarih müsahabeleri*, İstanbul, 1339, 10 vd.

İçilli Ahmed Paşa: Babasının Silifke müftüsü olması hasebiyle Müftü zade dahidenir. Babasından ve Silifke ulemasından tahsilini yaptıktan sonra İçil nâibi olmuş Yusuf Ziya Paşa'nın tavsiyesi üzerine Cemazi'l-evvel 1217 de İçil mutasarrıfı tâyin edilmişti. Aynı sene içinde İçil sancağı ve rütbe-i Mir-i mirani ile Dimyat muhafızlığına gönderildi. 1218 de vezaret payesiyle Cidde valisi olmuşsa da Vehhâbi'lerin Hicaz'a tasallutları ve Hicaz'da Osmanlı hâkimiyetinin sekteye uğraması üzerine vazifesine gidememiş idi. 1221 de Karaman valisi ve bir müddet sonra da Karadeniz boğazı muhafızı oldu. 1222 de Maçin geçidi muhafazasına memur olmuşsa da rahatsızlığını ileri sürerek istifa etmişti, fakat buna rağmen bu def'a Tırnova ordusuna memur edildi. 1225 de Adana ve Tarsus mıntıkasında Rus muharebesi için ordu ihzarına memur oldu. 1226 da Bözok ve 1227 de Diyarıbekir valiliğine getirildi. Safer 1227 de Mora

valiliğine nakl edildi ve burada epeyce mühim bir servet yaptı. 1232 de Hüdavendigâr ve Kocaili valiliğine nakl edildi, az bir zaman sonra Husrev Paşa yerine Rebi'l-ahir 1233 de Kapudan-ı deryahğa getirildi. Fakat Halet Efendi'den çekindiği için donanma işleri ile kat'iyyen alâkadar olmayıp önüne gelene «*biz bu işten anlamayız bir ehline terfiz buyurulsa*» diyerek kurtulmaya çalışmış ve nihayet o'nun bu şekildeki ma'zereti 12 Şevval 1233 de kabul edilerek tekrar Bursa'ya nakl edilmişti Bundan sonra Ma'den eminliği, Diyarıbekir valiliğinde bulundu, 1235 de Haleb, 1236 da Rakka, 1237 de Aydın ve Cemazi'l-evvel 1239 da Kars valiliğine tayin edilmiş iken Şam valiliği ile değiştirilerek bu memuriyetine inzımanen Emirül haclık dahi kendisine verilmişti. Bu vazifesine giderken Ramazan 1239 da Humus'da vefât etmiştir.

Pomak Hasan Paşa: Aslen Dimetokalı bir pomaktır. Bir müddet mültezimliklerde bulunarak epeyce bir servet yapmış ve bu sayede 1222 de Nüzül emini olarak Hâcegânlık payesini almış daha sonra Kapucu başlık rütbesiyle Kıbrıs muhassılı olmuştu. Bir müddet sonra Kasab başı oldu ve 1224 de Matbah eminliğine getirildi 22 Rebi'l-ahir 1233 tarihinde rütbe-i vezaretle Bursa mutasarrıflığına nakl edildi ve Şevval 1233 de Kapudan-ı derya oldu. Fakat kendi aklınca gemilerin müdafa'ası zımında gemilere istihkâmlar yapmak fikri gibi garib mes'elelerle uğraştığı şüyu' ve buna ilâveten Tersane vardiyanları ile Humbâracılar arasında bir arbedenin kopması üzerine 20 Ramazan 1234 de azl ve İzmir'e nefyedildi Bundan sonra Eğriboz, 1236 da Karlı ili ve 1237 de Sivas valiliklerinde ve 1240 da Nadre muhafızlığında bulundu 1244 de Teke sancağı ile ordu seraskerliğine getirilmişse de az sonra azl ve vezaret rütbesi üzerinden alınarak şahsi çiftliğinde ikamete memur olmuştu. Cemazi'l-ahir 1244 tarihinde ölmüştür.

Deli Abdullah Paşa: Abdullah Hamdullah Paşa adı ile dahi ma'rufdur. Safranbolu'lu Ali Ağ'a'nın oğlu olup İstanbul'da Çengel Köyü'nde doğmuştur. Bostancı ocağına girerek zamanla yükselmiş Haseki ve nihayet 1224 de Bostancı başı olmuştu. Bu vazifeden Rebi'l-ahir 1230 da azledilerek çok geçmeden Baş baki kulu oldu. 1231 de Sipahiler ağası ve 1234 senesi başında Mir-i ahur-ı evvel ve Ramazan 1234 de rütbe-i vezaretle, donanma mensuplarını inzibat altına almak vazifesiyle, Kapudan-ı deryalığa getirildi. Gerçi donanma ve Tersanede inzibat

ve asayışı temin etmişse de deniz işlerinden anlamadığından 19 Safer 1237 de Kapudan-ı deryalıktan azl ve İstanbul'da ikamet şartıyla Karahisar mutasarrıflığına memur oldu. Safer 1238 de sadarete getirilmiş ve 27 Cemazi'l ahir 1238 tarihinde bu vazifeden azl edilerek İzmid'e nefyedilmişti o'rada fücceten vefât etmiştir. Hadid ve şedid olduğundan Deli namıyla ma'rufdur. Çengel Köyü'nde bir cami' inşa ettirmiştir.

Nasuh zade Ali Paşa: Aslen Arnavud olup uzun müddet tüccar gemilerinde kaptanlık yaptıktan sonra donanmaya intisap ederek Küçük Hüseyin Paşa zamanında kalyon kapudanı olmuştu. Arnavudluk sahillerini iyice tanımış olduğundan bu sahillerin muhafazası hizmetiyle uzun zaman Prevez e'deki filotillanın kumandanlığında bulundu. 1235 tarihinde Kapudane olarak İstanbul'a geldi ve Safer 1237 de Cezâyir payesi ve vezaret rütbesiyle Kapudan-ı derya nasb edildi. bk. Cevdet Paşa, *Agn. esr.* XII, 19, Sakız adasının âsi Rum'lardan istirdadı maksadiyle donanma ile Sakız önünde bulunurken, gaflet yüzünden âsi Rum gemileri tarafından baskına uğratılarak Kapudan-ı derya forsu yanmıya başlayıp Ali Paşa ve diğer deniz kumandanları bu esnada içkili bulunduklarından denize dökülüp 28 Ramazan 1237 tarihinde feci bir şekilde ölmüşlerdir. bk. Cevdet Paşa, *Agn. esr.*, XII, 46 vd.

Topçu başı Kara Mehmed Paşa: Aslen Antalya'lı olup Nusu yri'dir. Tophanede yetişerek Kapucu başılıkla Topçu başı olmuş ve Yunan isyanı üzerine Baruthaneler muhafızlığına getirilmişti. Bu vazifedeki muvaffakiyetleri üzerine evvelâ Rum ili teftişine memur ve bir az sonra vezaret rütbesiyle Biga mutasarrıfı ve Akdeniz boğazı muhafızlığı verilmişti. Safer 1237 de donanmadaki kara kuvvetlerine Başbuğ olmuş ve Nasuh zade Ali Paşa'nın ölümü üzerine Balya-badıra'da iken 6 Şevval 1237 de Kapudan-ı deryalığa tâyin olunmuştu. Fakat Mora harekâtındaki çekingen tavrı ve bi'l-hassa Anaboli önüne kadar geldiği halde bu kal'aya mühimmat ve zahire sevk edememesi üzerine 24 Rebi'l-evvel 1238 de azl ve Ankara valiliğine nakl edildi. Rebi'-levvel 1239 da ma'zulen Limni'de ikamete memur oldu ve kısa bir müddet sonra Limni muhafazasına tâyin edildi. 1244 senesinde Limni'de ölmüştür.

İzzet Mehmed Paşa: Darende'li İbrahim Beg'in oğlu olup 1207 tarihinde doğmuştur. Amcası Ali Paşa daire-sinde yetiştikten sonra o'nun Mühürdarı olmuştu bu suretle Voy-

vodalık, Kapucu başlık ve Mir-i ahurlık payelerini elde etti. Bir aralık İsparta'lı İbrahim Paşa'nın ma'iyetinde çalıştı 1236 da Bursa mutasarrıflığı ile Karadeniz muhafızlığına getirildi. 1237 de Menteşe mutasarrıfı, 1240 da ise vezaret rütbesiyle Anadolu valisi oldu. Boğaz muhafızı iken Vak'a-i Hayriye'nin vuku'unda gösterdiği fa'aliyete karşılık az sonra Muharrem 1242 de Kapudan-ı deryalığa getirildi. İzzet Mehmed Paşa'nın Kapudan-ı deryalığı esnasında Galata semtinin inzibatiyle muvazzaf olduğu halde kendisi bir fesad ocağı haline gelmiş olan Kalyoncu kulluğu'nun ilgası hadisesiyle, Türkiye'de ilk def'a Buğ gemisi ismi altında vapurun kullanılması vak'ası zikrolunabilir. Rus muharebesinin başlaması üzerine Navarin'de tahrib edilmiş olan Osmanlı donanmasının Karadeniz'deki Rus donanmasına karşı koyamayacağı anlaşılmış olduğundan İzzet Mehmed Paşa bir kısım deniz kuvvetleri ile ve kara yoluyla Rus'ların muhasara ettiği Varna kal'ası imdadına gitti ve Varna müdafa'asında gösterdiği gayretten dolayı Sadrazam oldu. 14 Rebi'l-ahir - 22 Receb 1244. bk. Lutfi Efendi, *Ayn. esr.* II. 44. 26 Receb. 1247 de Vidin muhafızı, 3 Ramazan 1249 da Karahisar ve bunu takiben 1255 de Ankara'nın ilâvesiyle Kastamonu valisi olarak ve 40000 kişilik bir kuvvetle Nizib'deki Osmanlı ordusuna iltihakı kendisine emredildi. Fakat daha hareket etmeden Nizib bozgununun haberi gelmekle Biga sancağı ile Akdeniz boğazı muhafızlığına nakl edildi. 1256 Recebinde Suriye valiliği ile Bi'rü's-Şam seraskeri tâyin edilerek donanma ile Beyrut'a gitmişse de vuku' bulan müsademedede yaralandığından İstanbul'a döndü ve Edirne müşirliğine gönderildi. 20 Şevval 1257 de ikinci def'a Sadrazam ve 28 Receb 1258 de azl ile tekrar Edirne'ye tâyin edildi Rebi'l-ahir 1259 da buradan da azl edilerek Tekirdağ'ına nefyedildi, az sonra Şevval 1265 de Bursa valiliğine getirildi. 17 Cemazi'l-ahir 1271 de ölere Eyyüb'de defn edilmiştir.

Pabucçu Ahmed Paşa: Rize'li olup İstanbul'a geldikten sonra Vefa hanında ayakkabı dikiçiliği ettiğinden Pabucçu ismiyle anılır. Daha sonra Tersane hizmetine girerek Seyyid Ali Paşa zamanında cesaret ve gayreti görüldüğünden Tersane çavuşu olmuştu 15 sene kadar bu vazifede doğrulukla çalıştıktan sonra Başçavuş vekili olmuş ve Vak'a-i Hayriye'de gösterdiği hizmete karşılık Baş ağa tâyin olunmuştu. 1243 de Tersane Kethüdası ve Kalyoncu kulluğunun ilga-

sından sonra Kapucu başlık payesiyle Galata nazırı ve az sonra Liman re'isi oldu Receb 1244 de Mir-i miranlık rütbesi ile Kapudan-ı deryalığa getirildi. Rus muharebesinin devamı sebebiyle hazırlıyabildiği 18 gemilik bir filo ile Karadeniz muhafazasına çıkarak bk, Lutfi Efendi, *Ayn. esr.*, II, 71 İstanbul'a dönerken Ereğli civarında bir Rus Brigad (Kapak) ını zabt ederek İstanbul boğazına girdi fakat Tersane'ye gelinirken Akıntı burnu civarında Mahmudiye üç anbarlısının akıntıya kapılarak karaya oturması haysiyetine ağır geldiğinden hastalanarak altı yedi ay kadar yatakta kaldıktan sonra 12 Zi'lka'de 1245 tarihinde vefât ederek Eyüb'de Mihr-işah Sultan türbesi haziresine defn edilmiştir. Öldüğü zaman yaşı yetmiş geçmişti idi, sade-dil, cesûr ve haysiyet sahibi bir vezir idi.

Halil Rif'at Paşa: Aslen Gürci olup Husrev Paşa yetiştirmelerindendir. Husrev Paşa'nın itimadını kazanarak o'nun hazinedarı olmuştu. Efendisinin delâleti ile 1243 tarihinde rütbe-i Mir-i miranî ile Niğde mutasarrıflığına tâyin edildi sonra memuriyetine Kırşehir ve Beyşehir mıntıklarında ilâve edildi. Rus muharebesinin başlaması üzerine İstanbul'da Serasker kaymakamlığına getirilmişti bir az sonra Mevkib-i hümayunun İstanbul'dan hareketi üzerine İstanbul muhafazası memuriyetiyle Asakir-i mansure ve Liva-i şerif kaymakamlığı vazifeleri de ilâve edildi. Rus ordusunun Tuna'nın cenubunda ilerlemesi ve Edirne'yi işgal ile Kırk kilise önlerine kadar gelmesi gerek Sultan Mahmud II, u ve gerek ricâl-i devleti çok müşkil ve muztar bir vaziyette bıraktığından, müdafa'adan aciz kalınan memleketi siyanet ve bi'lhasa Rus ordusunun ileri harekâtını durdurmak zımında ve Rus'ların istediği tazminat-ı harbiyeyi azaltmak maksadiyle fevkalâde ilçi olarak Rusya'ya gönderildi. (Çar ve Çariçe ile diğer Rus ümerasına gönderilen hediyeler ve Türk hey'eti seferiyesi ve bu sefaret hey'etine verilen ta'limat hakkında bk. Lutfi, *Ayn. esr.*, II, 119 vd. ve 300 vd.) 12 Cemazi'l evvel 1245 de hususi bir vapurla Hoca Beg'e hareket eden Halil Paşa'nın elçiliği tazminat mes'elesinde müsbet ve semereli olmuş fakat Yunan istiklâli ile Sırbistan muhtariyetine mâni olamamıştır. Rusya'dan döndükten sonra Zi'lka'de 1245 de Kapudan-ı derya oldu.* Halil Paşa bundan sonra do-

*) Halil Paşa'nın Kapudanlığı hakkında Sahhaflar Şeyhi Es'ad Efendi'nin tanzim ettiği tarih mısra'ı şöyledir,

Halil Paşa kapudan oldu müjde

خليل باشا قپودان اولدى مژده.

nanma personeli üzerinde bazı tensikatta bulunarak donanma mensuplarını gençleştirmeye çalıştı. bk. Lutfi *Ayn. esr.*, II, 174, diğer taraftan Tersane emaneti lâgv edilerek donanmanın mâli ve idari işleri Tersane müdürü ünvanını taşıyacak bir zâte tevcih ve donanmanın sefer haricinde ta'lim ve terbiyesi ile meşgul olacak bir hey'et vücutte getirilerek donanma işlerini zamanın icaplarına uydurmağa çalıştı 1247 senesinde Akdeniz'de Yunanistan'a terk edilen adaları tesbit etmek üzere bir deniz seferi yaptı. Mısır donanmasının Türkiye sahillerine tecavüzü ihtimali belirldiğinde Rebi'l-evvel 1248 de tekrar Akdeniz'e çıkarak bi'l hassa şarki Akdeniz sahillerini taradı. Bu esnada Kıbrıs civarında ufak bir Mısır filosunu yakalamışsa da Mısırlı'ların kaçması üzerine ele geçirememiştir. bk. Lutfi, *Ayn. esr.*, IV, 15, aynı sene içinde Topçu başlık ünvanı yerine Tophane müşirliği ünvanın ihdası ile bu makama getirilerek bk. M. Süreyya, *Nuhbetü'l-vekayi'*, İstanbul, I, 14. Salih a Sultan'la nişanlanmış ve düğünleri Muharrem 1250 tarihinde yapılmıştır. 1 Şa'ban 1252 de Serasker ve Rebi'l-evvel 1255 de Ticaret nezaretinin te'sisi üzerine bu nezarete getirildi ve aynı senenin Recebinde ikinci def'a Serasker, Rebi'l-evvel 1258 de Meclis-i valâ azası ve aynı senenin Recebinde Meclis-i valâ re'isi ve 9 Muharrem 1259 da ikinci def'a Kapudan-ı derya oldu. Bu vazifede iken Bahriye meclisinin tensiki ile meşgul olarak bu müessesenin donanmaya faydalı olacak bir şekilde çalışmasına gayret etti. bk. Lutfi, *Ayn. esr.* VII, 66, Şa'ban 1261 de Ticaret nezaretine nakilden sonra, Safer 1262 de Trabzon valiliğine ve Cemazi'l-ahir 1263 de Mecâlis-i âliye'ye memur edildi. Bir müddet sonra 6 Şa'ban 1263 de üçüncü def'a Kapudan-ı derya olmuşsa da az sonra selefi ile becayiş tarzında 16 Rebi'l ahir 1264 de Mecâlis-i âliye'ye nakl edildi. bk. Lutfi, *Ayn. esr.* VIII, 158, Bundan sonra Aydın, Cezâyir-i Bahr-i sefid, Bursa valiliklerinde bulunub Rebi'l-evvel 1270 de tekrar Mecâlis-i âliyye'e ve Ramazanda ise dördüncü def'a Kapudan-ı deryahğa getirildi. 17 Zi'l-hicce 1271 de azlinden bir müddet sonra 25 Cemazi'l-ahir 1272 de vefât ederek Eyüb'e defn edilmiştir. Kasım Paşa mevlevihanesini ihya etmiştir.

Çengel oğlu Tahir Paşa: Karadeniz'li olup Cezâyir ocağında yetişerek İstanbul'a geldikten sonra Tersane'ye girdi ve tüccar gemileri kaptanlarından Çengel oğlu Halil Kapudan'a damad olduğundan Çengel oğlu ismiyle tanınmıştır. Patrona ve Kapudâne olduktan sonra Yunan isyanında

âsilere karşı serdar tâyin edilen Mehmed Ali Paşa'nın isteği üzerine Osmanlı donanması dahi Mısır'lı İbrahim Paşa kumandası altına verildiğinden Kapudane Tahir Paşa Şevval 1243 de İstanbul'dan hareket ile evvela İskenderiye'ye ve o'radan da Mısır donanması ile birleşmek üzere Navarin'e gitti. Fakat Yunan âsilerine yardım etmek üzere teşekkül eden ittifak hey'etinin tertip ettiği bir komplo ile Osmanlı ve Mısır gemileri 27 Safer 1243 tarihinde Navarin limanında abluka altına almış ve 2 Rebi'l-evvel 1243 (20 Teşrin I. 1827) tarihinde yapılan bir baskın ile Osmanlı ve Mısır donanmaları tamamen deneyecek derecede tahrip edilmişti. Bundan sonra harap gemileri tamir edilmek üzere donanma Mısır'a gönderilmiş Tahir Paşa ise İstanbul'a avdet etmişti. Navarin vak'asından dolayı suçlu ad edilerek Edirne'ye nefyedilmişse de felâketin mes'uliyetinin daha ziyade İbrahim Paşa'ya ve Donanma Başbuğu olan Mısırlı Muharrem Beğ'e ait olduğu tahakkuk etmekle afvolunarak Tophane nezaretine tâyin edildi. Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı donanması tamir edildiği halde Mısır'dan göndermemesi sebebiyle Rus muharebesinde pek müşkil vaziyette kalan İstanbul Tersanesinin güç belâ hazırlıyabildiği 18 parçalık ufak bir filo ile Papuççu Ahmed Paşa'nın 1244 tarihindeki Karadeniz seferine patrona olarak iştirak etti. Cezâyir'in Fransız'lar tarafından işgali üzerine Fransız'larla bir anlaşma temini maksadiyle Cezâyir'de epeyce gayret sarf etmişse de bir netice alamadığından İstanbul'a döndü. 1245 de Şumnu'da teşekkül eden fedâ'iler grubuna kumanda ederek büyük bir şöhret kazandı ve 1246 da Topçu ferik'i oldu. 23 Cemazi'l-ahir 1248 de vezaretle Kapudan-ı deryahğa getirildi. Muharrem 1252 tarihinde Trablus-ı garb vilayetinin dahili ıslahatını yapmak üzere yanında Bahriye ferik'i Namık Paşa olduğu halde o'raya giderek idari ıslahatı yaptı ve aynı sene içinde Topçu müşiri oldu. Zi'l-hicce 1252 de İstanbul'a dönerek Rebi'l-ahir 1253 tarihinde kapudanlıktan infisal etti ve 8 Zi'l-hicce 1253 de Meclis-i valâ'ya tâyin ve 6 Safer 1257 de ikinci def'a Kapudan-ı derya oldu. Bu esnada Girid'de baş gösteren isyan hareketi üzerine donanma ile Girid adasına kadar bir sefer yaparak isyanı bastırdı ve bundan dolayı pek fazla takdir ve taltif edildi. bk. M. A. ta, *Tarih*, İstanbul, III, 213 vd. Lutfi, *Ayn. esr.* VII, 106 vd., İstanbul'a döndükten sonra donanma mensuplarının rütbe ve ünvanlarını Tanzimat'ın icap ettirdiği tarzda

tashih ve yeni ünvanları tertip etti. Lutfi, *Ayn. esr.* VII, 32, Tahir Paşa Muharrem 1259 da Kapudan-ı deryalıktan azl ve epeyce bir zaman sonra Zi'l-ka'de 1261 de Edirne valiliğine, Receb 1263 de Bosna valiliğine getirildi. Vefâtı Şa'ban 1263 tarihinde Bosna'da vuku' bulmuştur. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Eyüb'e defn edildi. Cesareti zamanında şöhret idi. Navarin muharebesi ve hayatı hakkında bk. Fevzi Kurdoğlu, *Yunan İstiklal harbi ve Navarin muharebesi, Çengel oğlu Tahir Paşa*, 372 sayılı Deniz mecmu'ası eki, ve karakteristik hususiyetleri hakkında bk. Abdurrahman Şeref, *Ayn. esr.*, 21 vd.

Ahmed Fevzi Paşa: Girid adasının Suda limanında doğmuştur. İstanbul'a geldikten sonra Çengel köyü civarında kayıkçılık yaparken hemşehrisi olan kapucular kathüdası İbrahim Paşa'ya intisap etmişti o'nun ölümü üzerine müteveffanın kardeşi Ali Ağ'a'ya dehalet ederek o'nun vasıtası ile Enderun'un Seferli koğuşuna girdi. Vak'a-i Hayriye'den sonra Bostancı başı Osman Paşa'ya yaklaşarak Tebdil hasekisi oldu. Daha sonra Serasker Husrev Paşa'ya intisap ederek o'nun yardımcı ile Enderunlu'lar arasında teşkil olunan Nizamiye kıl'asına girerek Süvari Binbaşı ve Mir-alayı olmuştu. Rusya muharebesi esnasında Davud Paşa ordugâhında Sultan Mahmud II, un Aide de campe'i olmuş ve hükümdarın teveccühünü kazanarak 26 Muharrem 1248 de vezaret rütbesiyle ilk Hassa (Mabeyn) müşiri olmuştu. 1249 da Aynalı kavak anlaşması gereğince Rus donanmasının Osmanlı'lara yardıma gelmesi üzerine Rusyaya fevkalâde sefir olarak gönderilmiş bk. Lutfi, *Ayn. esr.*, IV, 107, ve bu sefaretten döndükten sonra Kapudan-ı derya vekillğine tâyin edilmiş, nihayet 1 Şa'ban 1252 tarihinde bu mevki'e getirilmişti. Fevzi Paşa Kapudan-ı derya olunca Tersane işlerini daha iyi idare edebilmek ve bi'l-hassa malî işlerle meşgul olmak üzere Bahriye müsteşarlığını tesis etti. bk. Lutfi, *Ayn. esr.*, V, 91, 20 Rebi'l-ahir 1253 de Trablus-garb ve Akdeniz adalarının asayişini kontrol etmek üzere bir Akdeniz seferi yaptı ve Cemazi'l-ahir 1253 de Bursa valiliği dahi uhdesine tevcih edildi. 1254 sonunda 24 parça gemi ile ikinci Akdeniz seferine çıktıktan bir az sonra 1255 senesi başlarında Sultan Mahmud II. un vefâtı ve Abdülmecid'in cülusundan sonra Husrev Paşa'nın sadarete gelmesi üzerine, bir müddetden beri birbirlerine hasım olduklarından Mısır'a firarı düşünerek donanmadaki diğer deniz kumandanlarını dahi aldatarak İskenderiye-

ye gitti ve Osmanlı donanmasını Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'ya teslim etti. Filodaki gemilerin isimleri ve firar vak'ası hakkında bk. M. Ata, *Ayn. esr.* II, 211, vd. Bu sebeble Firari ismiyle tanınmıştır. Türk donanması Londra mukavelenamesi hükümleri iktizasınca iade olununca İskenderiye'de donanmayı terk ederek o'rada kalmış idi. 2 Zil-hicce 1258 de müstefrişelerinden biri tarafından katl edilmiştir.

Damad Mehmed Sa'id Paşa: Bursalı olup çocukluğunu dayısı Kapu kethüda'sından Alyanak Ali Efendi'nin yanında geçirdikten sonra 1235 de Galatasaray'na girdi 1238 de Enderun'a alınarak Hazine odasına kayd olundu ve daha sonra Hazine kethüdası Kıbrıslı Emin Efendi'nin imamlığına tâyin edildi. 1242 de Çukadar ve 1243 de Mabeynci oldu 1244 de Mabeyncilik üzerinde kalmak şartıyla Baş çukadar oldu. 1247 de Sultan Mahmud II. un Rum ili seyahati hazırlıklarında kendisinin seçtiği adamların başkaları tarafından değiştirildiğini göreyerek ve bundan müte'essir olarak istifa ve dayısının evine çekildi. 1248 başlarında Mısırlı İbrahim Paşa'nın Kütahya önlerine kadar gelmesi üzerine İzmir'de teşekkül eden orduya Süvari Mirlivası olarak girdi. Mısır ordusunun Anadolu'dan çekilmesi üzerine Biga mutasarrıfı ve Akdeniz boğazı muhafızı oldu. 1251 de Mihr-imâh Sultan'la evlenerek damad oldu. Bundan sonra Anadolu seraskeri ve redifleri kumandanı oldu. 1253 de Seraskerliklerin birleştirilmesi üzerine umum asakiri muntazama seraskeliğine getirildi. Abdülmecid'in cülusunda vuku' bulan sadaret tebeddülünde Ticaret nezaretine nakl edildi. Fakat bu sırada Ahmed Fevzi Paşa'nın Mısır'a iltica etmesi üzerine 3 Zil-ka'de 1255 de Kapudan-ı deryalığa getirildi. Osmanlı donanmasının ve donanma ile Anadolu rediflerinin dahi Mehmed Ali Paşa'nın eline geçmesi Bab-ı âli'yi müşkil vaziyete sokmuştu. Sa'id Paşa bu vaziyet üzerine elde kalan bir kaç parça gemi ve yeniden tezgâhlara koyduğu gemiler ile Osmanlı donanmasını kuvvetlendirmeye çalıştı. Bu esnada diplomatik temaslar ve bi'l-hassa 1840 Londra mukavelenamesinin hükümleri ile Mehmed Ali Paşa Osmanlı donanmasını İstanbul'a iadeye mecbur oldu. Said Paşa'da donanmanın avdetini müteakip Safer 1257 de Ticaret nezaretine nakl edildi. Bundan sonra Aydın ve Edirne valiliklerinde, Ankara mutasarrıflığında bulunduktan sonra istifa etmesi üzerine Meclis-i ahkâm-ı adliye riyasetine ve 1263 de ikinci def'a Seraskerliğe ge-

tirildi. Fakat mütehevvir tabi'ati ve zamanın umumî gidişinin kana'at ve inançlarına uymaması üzerine mütemadiyen tenkid etmesi sebebi ile 1265 de Şam valiliği ile uzaklaştırıldı. 1267 tarihinde istifa ederek İstanbul'a döndükten sonra kendisine sadaret teklif edilmişse de kabul etmeyip tekaüdlüğünü istedi. Bundan sonra Beylerbey'indeki yalısına çekilerek 1287 senesi sonunda vefât ve Üsküdar'daki Nasuhî tekkesi haziresine defn edildi. Hayatı için bk. M. Ata, *Ayn. esr.*, 11, 198 vd., M. Süreyya, *Ayn. esr.* III, 47.

Damad Mehmed Ali Paşa: 1228 tarihinde Hemşin'de doğmuştur. Babası Hacı Ömer Ağa ile beraber İstanbul'a gelerek Kapudan-ı derya Papucçu Ahmed Paşa'nın dairesine girmişti. O'nun ölümü üzerine 1243 de Enderun'a alındı ve 1246 da üçüncü Mabeynci oldu. 1247 de ikinci Mabeynciliğe getirildi. 1255 tarihinde Nizib'de toplanan Hafız Paşa ordusunu teftiş ve orduya lüzumlu olan parayı götürmek üzere Anadolu'ya gönderilmişse de Malatya'ya geldiği vakit Nizib mağlubiyetini haber alarak yanındaki hazine ile beraber İstanbul'a döndü ve Cemazi'l-ahir 1255 de Feriklik rütbesi ile Dar-ı şurây-i askeriye azâ tâyin edildi. Şevval 1256 da Galata inzibatı dahi uhdesine verilerek Tophane ferikliğine ve Muharrem 1260 da Galata ve Beyoğlu inzibatı, Liman ve Karantine nezaretleri dahi üzerinde olmak şartı ile Tophane müşirliğine tâyin edildi. Rebi'l-evvel 1261 de Adile Sultan'la nişanlanarak aynı sene Cemazi'l-evvelinde nikâhları kıyıldı. Bu izdivacı tâkiben 6 Şa'ban 1261 de Kapudan-ı deryalığa getirildi. Mehmed Ali Paşa'nın bu vazifede bulunduğu esnada bi'l-hassa Tersane'nin zamanın ihtiyaçlarına göre tanzim edilmesinde, yeni malzeme ve makinelerle techiz olunmasında fa'aliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayıdır ki Ata, bk. *Ayn. esr.*, *Ayn. yer.* Mehmed Ali Paşa'nın, Kapudan-ı deryalığında Çengel oğlu Tahir Paşa kadar muvaffak olduğunu yazmaktadır. 6 Şa'ban 1263 de Kapudanlıktan azl edilen Mehmed Ali Paşa Mecalis-i âliye memur olmuşsa da bir müddet sonra 23 Cemazi'l-evvel 1264 tarihinden 16 Rebi'l-ahir 1265 tarihine kadar ikinci def'a Kapudanlık makamında bulunmuş ve sonra Seraskerliğe nakl edilmiştir. 7 Şevval 1267 de üçüncü def'a Kapudan olan Mehmed Ali Paşa 19 Zi'l-hicce 1268 de sadarete nakl olunmuş fakat az sonra Makamatı mukaddese mes'elesinden Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ihtilâfın gittikçe şiddetlen-

mesi ve bir muharebeye sebep olacak vaz'iyete gelmesi üzerine 6 Şa'ban 1269 da sadarettten azl edilerek Seraskerliğe getirildi. 1 Cemazi'l-evvel 1270 de Seraskerlik mevki'inde bulunduğu esnada yaptığı ihtilâs ve irtikâbdan dolayı Kastamonu'ya nefy edildi isede gerek Adile Sultan'ın ve gerek kendisinin Sultan Mecid üzerinde ki nüfuz ve tesiri ile kısa bir zaman sonra af olunarak 11 Zi'l-hicce 1272 de dördüncü def'a Kapudanlığa getirildi. 9 Muharrem 1275 tarihinde Kapudanlıktan azl edilmişse de çok geçmeden 13 Rebi'l-evvelde beşinci def'a Kapudan oldu, Sultan Mecid'in vefâtı üzerine Sultan Aziz'in cülusunda gösterdiği fuzûlî gayret yeni padişah üzerinde epeyce muessir olduğundan makamını muhafaza etmişti ve yine bu tesirledir ki 23 Rebi'l-evvel 1278 de Tophane nezaretine nakl edilirken Mühimmat ve Esliha nezaretleri dahi uhdesine ilâve olunmuştu. 6 Zi'l-hicce 1282 de altıncı def'a Kapudan oldu fakat bir müddet sonra Kapudanlık mevki'inin tamamen askeri bir hüviyete sokulması ve mâli ve idarî işlerin Bahriye nezareti ismi ile teşkil olunan yeni nezarete devr edilerek başka bir şekil ve vechede daha müterakki bir hâle getirilmesi tarihinde yani 6 Zi'l-ka'de 1283 de sonuncu Osmanlı Kapudan-ı deryası olarak bu vazifeden ayrıldı ve arası çok geçmeden 8 Rebi'l-evvel 1285 tarihinde vefât ederek Eyüb'de Bostan iskelesi kabristanına defn edildi.

Mehmed Ali Paşa zevcesi Adile Sultan'ın sâyesinde dâima en mühim mevki'leri işgal etmiş ve bi'l-hassa Kapudanlıklarında techizat ve mühimmat tedariki. Tersanenin ihtiyaçlara göre takviyesi işleri ile meşgul olmuştur. Gerçi askeri rütbelerin en yükseğini dahi almışsa da deniz veya kara ordusunda isminin zikr edilebileceği bir muharebede bulunmamıştır. Onun şahsî ve idarî faaliyetlerini hâtıra ve rivâyetlere istinaden bize en güzel bir şekilde nakl eden İbnül-Emin Mahmud Kemal İnal'ın bk. *Ayn. esr. göst. yer.*, çizdiği portre o'nun hakkında verebileceğimiz hükmü bize işaret etmektedir.

Süleyman Re'fet Paşa: Çukadar Arnavud Mustafa Ağ'a'nın oğlu olup 1222 tarihinde doğmuştur. Pek genç iken Enderun'a alınarak Zihneli Ömer Efendi'nin terbiyesi altında yetiştirilmiş ve zamanla terakki ederek Çukadar olmuştur. Enderun mensuplarının Nizamiye ordusu içine alınması esnasında Süleyman Efendi'de evvelâ Piyadeler arasına girmiş ve az sonra Süvari ta'limini dahi ikmal ederek Yüzbaşı olmuştur. 1245 de Binbaşı ve kısa bir zaman sonra Miralaylık rütbesini ihraz etti.

1257 de Mirliva ve 1258 de Ferik rütbesini aldıktan sonra taşrâya çıktı. Buesnada kurulmakta olan Redif taburlarının tesisinde Süleyman Paşa'nın mühim hizmetleri görüldü ve bunun üzerine vezaret ve Müşirlik rütbesiyle 1258 den beri bulunduğu Dâr-ı şurây-i askeriden Zi'l-ka'de 1260 da Meclis-i valây-i ahkâm-ı adliye riyasetine getirilmişti. Altı ay kadar bu mevki'de kaldıktan sonra Rıza Paşa yerine Şa'ban 1260 tarihinde Seraskerliğe tâyin, fakat sekiz ay sonra Safer 1262 de rakiplerinin tesir ve müdahaleleri üzerine azl edilerek bu esnada münhal bulunan Musul valiliği ile Paris sefaretinden birini tercih hakkı kendisine bırakılmıştı. Süleyman Paşa Paris sefaretini kabul ederek Paris'e gitmiş ve Şa'ban 1264 tarihinde Ticaret nezaretine tâyin edilmesi üzerine İstanbul'a dönebilmıştır. Kısa bir zaman sonra yeni teşkil edilmiş olan Memleketeyn prensliğine fevkalâde mürahhas olarak gönderildi. Mustafa Reşid Paşa ile olan kadim dostluklarına binaen Mustafa Reşid Paşa'nın tesiri ile az sonra Rebi'l-ahir 1265 de Mehmed Ali Paşa'dan münhal kalan Kapudan-ı deryalığa getirildi. Süleyman Paşa bu makamı iki seneden biraz fazla işgal edebilmiş ve Zi'l-ka'de 1267 de Meclis-i valâ azâlığına nakl edilmiştir. Bundan sonra bazı vilâyetlerde valiliklerde bulunmuş ve nihayet Edirne valisi iken Receb 1281 tarihinde o'rada vefât ederek Pertev Paşa'nın kabri civarına defnedilmiştir.

Topçu başı zade Mahmud Paşa: Topçu başı Mustafa Ağa'nın oğludur. Genç yaşında babasının delâletiyle Topthane'ye girerek zamanla yükselmiş ve 1260 tarihinde Topçu mirlivası olmuştu. Daha sonra Feriklik rütbesi ile İzmir merkez kumandanlığına tâyin edildi. 1263 Zi'l-ka'desinde Meclis-i hassa riyasetine ve 1264 de ise Bahriye meclisi reisliğine getirildi. Rebi'l-ahir 1265 de rütbe-i vezaretle Hasa müşiri oldu. 1268 tarihinde Meclis-i valâ azâsı ve kısa bir zaman sonra 20 Şevvalde Ankara valiliğine tâyin edildi. Bu sırada Rusya ile Türkiye arasında bir muharebenin vuku' bulacağına dair ilk emarelerin belirmesi üzerine ordu içinde yetişmiş bir kumandanın Kapudan-ı deryalığa getirilmesi muvafık ad edildiğinden 19 Zi'l-ka'de 1268 de Kapudan-ı derya seçildi. Donanmanın vuku'u muhtemel muharebeye hazırlanması işleri ile meşgul olan Mahmud Paşa 23 Teşrin I. 1853 tarihinden itibaren donanmayı seferber hâle getirdi ve Osmanlı donanmasının harp plânını hazırladı bu plâna nazaran Karadeniz sahillerinin müdafa'asına memur olan donan-

ma iki grup halinde hazırlandı ve birinci gruba Anadolu sahillerinin muhafazası vazifesi verilerek bu gruba Patrona Osman Paşa kumanda edecekti. İkinci grup ise Rum ili sahillerinin müdafa'asına memur olmuş ve bu grubunkumandanlığına da Patrona Hasan Paşa getirilmişti. Umum donanma kumandanlığına ise Bahriye Feriki Kayserili Ahmed Paşa tâyin edilmişti. Fakat Osmanlı donanması muharebenin daha ilk safhasında 17 Receb 1270 (30 Teşrin II. 1253) tarihinde Rus filosu kumandanı Amiral Nahimov tarafından Sinop limanında baskına uğratılarak kuvve-i külliyesi olan Osman Paşa filosunun imhası ile saff-ı harp harici edilmişti. Bu vak'anın Osmanlı donanması aleyhine tecellietmesi üzerine kapudan-ı derya Mahmud Paşa'nın, donanmanın hazırlanması hususunda rehabet ve ihmali üzerine bu vak'anın zuhur ettiği ve bu sebeble donanmanın imhası hadisesinde o'nun mes'uliyeti görüldüğünden askeri mahkemeye sevk ve muhakemesi yapıldıktan sonra Cemazi'l-evvel 1271 de Kastamonu vilayetinin Bolu kazasına bilâ ma'aş ve tahsisat nefyedilmesi kararlaştı. 1273 tarihine kadar Bolu'da kalan Mahmud Paşa bu tarihte af olunarak İstanbul'a dönmüş ise de kısa bir müddet sonra Receb 1273 de İstanbul'da vefât etmiştir. Sinop vak'ası hakkında bk. Fevzi Kurd oğlu, 1853-1855 *Türk-Rus harbi*, İstanbul, 1927, 25 vd.

Serasker Hasan Rıza Paşa: Müteaddid def'alar Seraskerlik makamını işgal etmiş olduğundan Serasker ünvanı ile tanınmıştır. Attar Memiş Ağa'nın oğlu olup Mısır çarşısında amcasının dükkânında atlar çıraklığı yaparken Sultan Mahmud II, onun nazarı dikkatini celbederek Mabeyn'e alınmış ve zekâsının parlaklığı sebebiyle emsaline nazaran sür'atle terakki ederek Kurenalık sınıfına girmişti. Az sonra Serkurena oldu. Abdülmecid'in cülusundan sonra rütbe-i vezaretle Mabeyn müşirliğine getirildi ve kısa bir zaman sonra da Hassa müşiri oldu. Abdülmecid tarafından pek fazla sevildiğinden Bursa valiliği dahi vazifesine ilâve edilmişti. Fakat bu sırada Tanzimat fermanının umdelerinde istinaden valilerin behemehal vilâyetlerinin merkezlerinde oturması icap ettiğinden Bursa valiliğini bırakması lâzım gelmişti. Fakat Padişah daha önce onu 21 Şa'ban 1255 de Seraskerliğe tâyin etmekle tatmin etmiş oluyordu. Receb 1262 de Ticaret nazırlığına ve 30 Cemazi'l-evvel 1264 de ikinci def'a Seraskerliğe getirildi. Cemazi'l-evvel 1265 de tekrar Bursa ve kabul etmemesi üzerine aynı sene Şevvalinde Selânik valiliğine

tâyin edilmişse de Rıza Paşa istifa etmekten çekinmedi. 17 Rebi'l-evvel 1270 de Kapudan-ı deryalığa getirildi bu suretle tekrar Padişahın iltifatına nâil olmağa başlayan Rıza Paşa 1 Cemazi'l-evvel 1270 de şöhretinin esası olan Seraskerlik makamına üçüncü def'a tâyin edildi. Tanzimat devrinin hemen hemen bütün siyasi hadiselerine karışmış ve bu devirde pek mühim vazifeleri deruhde etmiş olan Rıza Paşa'nın hayatını bu muhtasar eserde anlatmak kaabil değildir. Esasen üç kerre daha Bahriye nezaretini ve beş kerre daha Seraskerlik makamını işgal eden bu mühim şahsiyetin vefât tarihini vermekle iktifa edeceğiz.

18 Zi'l-ka'de 1294 de kalp sektesinden vefât eden Rıza Paşa, Sultan Mahmud türbesi haziresine defn edilmiştir.

Kıbrıslı Mehmed Paşa: Kıbrıslı Hüseyin Efendi'nin oğlu olup 1228 tarihinde Kıbrıs'ta doğmuştur. İstanbul'a geldikten sonra dayısı Hazine-dar Emin Ağa'nın delâletiyle Enderuna girmişti. Nizamiye kuvvetlerinin teşkili sırasında 1244 tarihinde Enderundaki Tütüncülük rütbesini terk ederek Yüzbaşılık ile orduya intisapetti. 1248 de Serasker Namık Paşa maiyetinde Londra'ya giderek dönüş esnasında iki sene kadar da Paris'te kalmış ve bu suretle şahsi vukuf ve bilgisini arttırmıştı. 1250 de İstanbul'a gelince rütbesi Kol ağalığına çıkarıldı ve Revandiz harekâtına Binbaşı olarak iştiraki kararlaştırıldı. Fakat Sultan Mahmud II. un arzusu üzerine Mekteb-i harbiye'de bir muallimliğe tâyin edildi. Bir sene sonra Paris'teki Türk talebelerini teftiş maksadıyla tekrar Fransa'ya gönderildi. 1255 de Abdülmecid'in cülûsunu müteakip İstanbul'a döndüğü zaman Miralaylık rütbesi ile Tophane'ye tâyin edildi. Az bir zaman sonra Livalığa terfi' ettirilerek Tophane meclisi azalığına getirildi. 1256 da Dâr-ı şurây-i askeri'ye nakl edilen Mehmed Paşa Redif kuvvetlerinin teşkili işinde Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Bolu mıntıkasında Redif taburlarını teşkil ve tertip işini muvaffakiyetle başardı. 1259 da yapılan askerî tensikatta rütbesinin Miralaylığa indirilmesi üzerine askerlikten istifa ederek mülki teşkilâta geçti ve Zi'l-hicce 1260 da Akkâ kaymakamlığı ile İstanbul'dan ayrıldı. Zi'l-ka'de 1260 da rütbe-i Miri miranî Kudûs mutasarrıflığına ve Receb 1263 de Tırnova kaymakamlığına getirildi. Bu tarihte Ahmed Fethi Paşa'nın himayesini temin ederek sırası ile Şa'ban 1263 de Belgrad muhafızlığına, Şevval 1264 de Tırhala mutasarrıflığına ve nihayet 2 Zi'l-ka'de 1267 de vezaret payesi ile Londra sefirliğine

getirilmişti. Mezunen 1266 da İstanbul'a geldiği vakit Halep valisi Z arıf Pa ş a'nın idaresizliği yüzünden Halep vilâyetinde vuku' bulan iğtişası bastırmak üzere Halep valiliğine tâyin edildi Muharrem 1267. Hale b'de asayiş ve devlet nizamını temin etmesi üzerine yine böyle karışık bir vilayet olan Girid valiliğine getirilmişse de kabul etmediğinden Zi'l-ka'de 1207 de Arabistan ordusu müşirliğine tâyin edildi. Bu vazifede Dürzi'lere karşı harekete geçerek âsi merkezlerinden olan Lica üzerine bir ta'arruz hareketinde bulunmuşsa da hazimete uğrayarak Şam'a çekilmek zorunda kaldı ve bu hadise üzerine Cemazi'l-ahir'de Edirne valiliğine nakl edildi. Bir sene kadar bir zaman sonra 1 Cemazi'l-evvel 1269 da Kapudan-ı deryalık ile İstanbul'a döndü ve kısa bir zaman içinde 3 Ramazan 1270 sadarete getirildi. Fakat malî vaziyet ile Saray'ın israfı karşısında ne yapacağını şaşır an Sadrazam bir taraftan hâlin den şikâyet ederken diğ er taraftan tedavülde olan evrak-ı nakdiyeyi mevcut altın miktarı ile ayarlamağa çalışıyordu. Bu suretle hazine de saraylıların masrafını karşılayacak para ve borçlarını ödeyecek karşılık kalmadığından ve bu fa'aliyeti Abdülmecid tarafından hoş görülmediğinden 3 Rebi'l-evvel 1271 de sadareten azl edildi. Bir müddet açıkta kaldıktan sonra 12 Zi'l-ka'de 1271 de Tanzimat meclisi reisliğine getirildi ve Âli Pa ş a'nın Fransa'da bulunduğu zamanlar sadaret kaymakamlığı vazifesi de o'nun üzerine verildi. Rus çarı Alexandre II. in cülusu merasimine iştirak etmek üzere Petersburg'a fevkalâde ilçi olarak gönderildi. İstanbul'a avdetinde Zi'l-hicce 1273 de Tanzimat riyasetinden Mecâlis-i âliye nakl ve Cemazi'l-evvel 1274 de tekrar Tanzimat meclisi reisliğine getirildi 9 Muharrem 1275 de ikinci def'a Kapudan-ı derya oldu. Bu vazifede iken yapılan fuzûlî masrafları mütemadiyen tenkid ve Padişahın hoşuna gitmiyecek sözler sarf ettiğinden 13 Rebi'l-evvel 1275 de Kapudanlıktan Mecâlis-i âliye nakl edilmişse de bu işten dahi az sonra uzaklaştırılmıştır. Bir müddet bir vazifeye tâyin edilmedi, bu vaziyette gerek şahsî durumu gerek siyasi vaziyeti epeyce sarsılmışsa da az sonra Âli Pa ş a'nın malî buhran üzerine azlını müteakip ikinci def'a 21 Rebi'l-evvel 1276 da Sadrazam oldu lâkin tabi'ati aslısı olan balâ-pervâz sözleri ve bi'l-hassa Abdülmecid'in Valdesi aleyhindeki isnâdâtı sebebi ile 28 Cemazi'l evvel 1276 da azl edildi ise de çok geçmeden aynı senenin 8 Zi'l-ka'de günü üçüncü def'a sadarete getirildi. Sadarete geçtiğinin ertesi günü Avrupa devletlerinin

ve bi'l-hassa Rusya'nın ısrarı üzerine Rum ili vilâyetlerinden Bulgaristan ve Niş muntikalarını teftiş etmek üzere Rumiliye gitti. Bu hususta bk. Cevdet Paşa, *Tezakir*, Belediye kütüphanesi, Nu: 16, Defter, 5.

29 Muharrem 1278 de sadarettten ayrılan Mehmed Paşa Rebi'l-evvelde Edirne valiliğine ve Muharrem 1282 de tekrar Mecâlis-i âliye tâyin edildi. Rebi'l-ahir 1288 de hastalanarak Cemazi'l-ahirde vefât etti. Cenazesi Sultan Mahmud türbesi haziresine defn edilmiştir. Öldüğü vakit mülk olarak yalnız bir tek yalısının bulunması dürüstlüğüne bir misal olarak gösterilebilir.

İngiliz Mustafa Paşa: Tersane ocağından yetişmiştir. Türk donanması mensupları arasında İngilizceye vâkıf ilk şahsın kendisi olması sebebiyle İngiliz lâkabi ile tanınmıştır. Zamanla terakki ederek Mirliva ve Ferik olduktan sonra Bahriye meclisi reisliğine getirilmiş ve bu vazifede uzun müddet kalmıştır. Receb 1279 tarihinde ilk def'a Umur-ı bahriye nazırı ünvanını İngiliz Mustafa Paşa almıştır. Fakat 20 günlük bir nezaretten sonra Ateş Mehmed Paşa'nın Londra'dan Kapudan-ı derya ismi ile Kapudanlığa getirilmesi üzerine ayrılmak zaruretinde kaldı. 1284 de Türk donanmasının Amiral forsuna süvari tâyin edilmişse de bu vazifede de pek fazla kalamamıştır. 5 Şa'ban 1278 tarihinde vefât ederek Aşık Paşa kabristanına defn edilmiştir.

Ateş Mehmed Salih Paşa: Aslen Trabzon'ludur. İstanbul'a geldikten sonra Tersaneye girmiş ve bu ocakta yetişerek süvari derecesine çıkmıştır. Kırım muharebesi esnasında Mahmudiye süvarisi olarak müttefik filo hizmetine girmiş ve 7 Teşrin I. 1854 de Sivastapol kal'asının birinci bombardımanında bu gemi ile bulunmuştur. Kırım muharebesindeki fa'aliyeti takdir olunarak Riyale ve daha sonra Patrone olmuştur. Paris konferansını müteakip Kapudaneliğe getirildi. Bundan sonra donanmanın modern vasıtalarla techizi işi ile meşgul olmak üzere Londra'ya gönderildi. Sultan Aziz'in deniz işlerini ehillerine verme fikrine bir misal olmak üzere rütbe-i vezaret ve Kapudan-ı derya ünvanı ile İstanbul'a dâvet olunarak 29 Receb 1279 da Kapudanlığa getirildi. Fakat ne yazık ki Osmanlı donanmasına kendisinden beklenen hizmeti görmeye ömrü vefâ etmiyerek 1 Şa'ban 1281 de ölmüştür. Cenazesi Kılıç Ali Paşa mezarlığına defn edilmiştir.

Hacı Vesim Paşa: Kereste mahzeni emini Mehmed Seyyid Reşid Paşa'nın oğludur. 1252 de Mühendishâne'ye

girerek bu mektepten Mülâzim rütbesi ile mezun olmuştu. Girid harekâtında Çengel oğlu ma'iyelinde ve Halil Rif'at Paşa'nın Akdeniz seferlerinde bulunmuş ve bu seferler esnasında cesaretinden dolayı takdir edilmişti. 13 Receb 1263 de Yüzbaşı rütbesi ile Karadeniz limanları muhafazası hizmetine memur edilmişti. 1267 de tahsilini tamamlamak üzere İngiltere'ye gönderilmiş, avdetinde Mekteb-i bahriye'ye Topçu muallimi olmuştu. Kırım muharebesinde karakol ve nakliye gemilerinde süvari olarak hizmet etmiş ve Şevval 1271 de Sol kol ağası ve Zil-hicce 1273 de Binbaşı olarak saltanat gemisi olan Peyk-i Şevket süvarisi olmuştu. 1276 da Miralaylık rütbesi ile Edirne korveti süvariliğine tâyin edilerek Rus amirali Podukov ile birlikte Karadeniz sahillerinin haritasını almaya memur oldu. 1278 de Ferik olarak Bahriye meclisi reisliğine ve Şa'ban 1281 de rütbe-i vezaretle Kapudan-ı deyalığa getirildi. Muharrem 1282 de bu vazifeden azl ve Muharrem 1284 de Meclis-i valâ azası olmuşsa da az sonra Amiral olarak Safer 1284 de Girid adasının ablukasına memur oldu. 1294 Rus muharebesinde evvelâ Tuna'daki İnce donanma kumandanlığına ve pek az sonra bütün Osmanlı filosu ile Karadeniz boğazı ve İstanbul limanı muhafızlığına getirildi. 19 Cemazi'l-ahir 1295 de Bahriye nazırı oldu ise de dokuz ay kadar sonra Abdülhamid II. in, deniz kuvvetlerinden vehimlenmesi sebebi ile donanmanın fa'aliyetini ta'til etmesi, arzusuna yanaşmadığından azl ve Yâver-i ekremlik ile iktifa etmesi kararlaştı. Salim fikirli, mü'min ve müttaki ve vatanperver bir zat olduğundan Abdülhamid II. devrindeki entrikalara karışmıyarak bir kenara çekilen Vesim Paşa hayatının son zamanlarında, en yaşlı vezir olduğundan Şeyhü'l-vüzera ünvanını almıştı. 8 Ramazan 1327 tarihinde vefât ederek Üsküdar mevlevihânesi kabristanına defn edilmiştir.

Halil İbrahim Paşa: Taşköprülü Zeynel Ağa'nın oğludur. 1244 tarihinde Mühendishâne'ye girmiş ve bu mektebi ikmal ettikten sonra 1249 da İngiltere'ye gönderilerek esliha ve mühimmat üzerinde ihtisas yapmıştı. Türkiye'ye döndükten sonra 1250 de Alay emniyeti rütbesi ile Tophane'ye tâyin edilmiş ve buradaki fa'aliyeti nazarı dikkati celb ederek bir müddet sonra İmalât nazırlığına getirilmişti. Bu vazifedeki gayreti ile kısa zaman içinde Mirliha ve Ferik oldu ve uhdesine Fabrikalar nezareti dahi verildi. 1276 da Tophane meclisi riyasetine ve az

sonra 11 Receb tarihinde rütbe-i vezaretle Tophane müşirliğine getirildi aynı senenin Zi'l-hiccesinde Serasker kaymakamlığı dahi vazifelerine ilâve edildi.

Safer 1280 de Tophane müşirliğinden ma'da diğer vazifeleri üzerinden alındı. Muharrem 1282 de bu sefer İmalât nezareti ilâvesi ile Kapudan-ı deryalığa getirildi. Zi'l-hicce 1282 de Kapudanlıktan azlini müteakip diğer vazifelerinden de kendisi istifa etti. Safer 1283 de evvelâ Nafi'a ve bir hafta geçmeden Ticaret nezaretine tâyin edilen Halil Paşa Muharrem 1284 de tekrar İmalât-ı harbiye nazırı olmuştu. 19 Receb 1289 da Trabzon valiliğine gönderilmişse de daha vazifesine başladığı bir hafta kadar olmandan Cemazi'l-evvel 1289 da Mekteb-i sanayi' nezaretine tâyin edildi. 8 Ramazan 1289 da üçüncü def'a Tophane müşirliğine tâyin edilen Halil Paşa 26 Rebi'l-evvel 1290 da Maçka'daki konağını tamir ettirirken bir divarın üzerine yıkılması neticesinde vefât etmiştir.

* *

Zeyl ismini verdiğimiz ve *Sefinetü'l-vüzera*'ya yaptığımız yukarıdaki ilâve ile 1206 tarihinde kaldığını kabul ettiğimiz *Sefinetü'l-vüzera* 1283 tarihine kadar getirilmiştir. Bu tarihten sonra Kapudanlık mevki'inin Bahriye nezareti teşkilâtı ile tâdil edildiği malûmdur. Esasen Sultan Aziz daha şehzadelikten itibaren Osmanlı kara ve deniz kuvvetlerini zindeleştirmek ve zamanın ihtiyaçlarına göre hazırlamak fikrini taşıyor ve bu gayesini de saltanat makamına geçer geçmez tatbik emelinde bulunuyordu. Nitekim Hükümdar olur olmaz Serasker Rıza Paşa'ya «ben birader gibi karı ve oğlan ile eğlenemem beni işe alıştırın ben mühimmat ile ve gemi techizi ve asker tertibi ile meşgul olmak isterim» bk. Cevdet Paşa, *Ayn, esr.* Defter, 6, sözleri o'nun daha veliahdlığından beri bazı şeyler tasavvur ettiğini bize göstermektedir. Nitekim 1279 tarihinde İngiliz Mustafa Paşa'yı Umur-ı bahriye nazırı ünvanı ile Kapudanlığa getirmesi bu ileri hamlenin ilk işareti olmuştu. Nihayet 6 Zi'l-ka'de 1283 tarihinde Kapudan-ı deryalık teşkilâtı tamamen değiştirilerek Bahriye kuvvetlerinin askerî ve idarî işleri birbirinden tefrik olunmuş ve yeni teşkil edilen Bahriye nezareti bazı kayıt ve şartlar

dahilinde deniz kuvvetlerinin idarî ve mülkî işleri ile meşgul olma-ya memur edilerek donanmanın askerî kumandanlığı bu günkü manada yalnız asker olan şahıslara tahsis edilmişti. Bu suretle teşkil edilen yeni nezaretin merkez teşkilâtına, Bahriye nazırı olarak Hazine-i Hassa nazırı Hakkı Paşa, nezaret muavinliğine Meclis-i valâ azâsından Emin Efendi ve muhasebeciliğine ise Edirne vilayeti muhasebecisi Hafız Sa'id Efendi tayin edilmişlerdi. Bahriye nezaretinin teşkilindeki fikir ve ilk teşkil anındaki durumu hakkında bk. *Takvim-i vekayi'*, Nu: 875, gün: 10 Zil-ka'de 1283.

İtiraz: Başlangıç kısmında Hafid Efendi'nin hayatı tedkik olunurken o'nun menşe'i hakkında vekayi'namelerimize istinaden malûmat vermiştik. Halbuki eserimizin tab'ından sonra Hafid Efendi'nin menşe'i hususunda pek mühim bir vesika olan âile şeceresine rastladık ki burada bu şecereye nazaran Hafid Efendi'nin menşe'i mes'elesini tekrar mevzu-u bahs etmemize sebep oldu. Hafid Efendi âilesi şeceresinin ihtiva ettiği malûmata nazaran Aşırzade sülâlesi Kastamonu vilâyetine tâbi (Kül-Göl-Gül-کُلْ) köyünden neş'et etmişti ve âilenin ilk fertleri mezkûr köyün imametî vazifesiyle muvazzaftılar. Âilenin en eski ferdi Mehmed Efendi isminde bir zat olup bu zatın oğlu Abdurrahman Efendi ile torunu Ahmed Efendi de mezkûr köyün imamı idiler, ancak Amarzade Mehmed Ağa dinî bir vazife yerine ayânlık ile iştihar etmiş idiki Hafid Efendi'nin büyük dedesi, âilenin ise dördüncü nesli olmaktadır.

Yine bu şecereye göre Hafid Efendi'nin dört kız ve dört te erkek olmak üzere sekiz evlâdı olmuştur ki isimleri ve doğum tarihleri mezkûr şecerede ayrı ayrı kayd olunmuştur.

İşte Hafid Efendi'nin menşe'i hususunda bizi epeyce tenvir eden bu şecere bu gün Aşır Efendi Kütüphanesinde tomar halinde muhafaza edilmektedir. Bana bu mühim vesikayı haber vererek beni bu hususta tenvir eden Bayezid Kütüphanesi müdürü Muzaffer Gökman'a teşekkür ederim.

Kapudan-ı Deryaların alfabetik isim listesi

Abdi Paşa, 47, 48
 Abdullah Paşa, *Hamdullah, Deli*, 66
 Abdülfettah Paşa, 43
 Abdülkadir Paşa, 37
 » » » 58
 Abdülkerim Paşa, 52
 Abdurrahman Paşa, *Frenk*, 44
 Ahmed Paşa, *Gedik*, 18
 » » *Hersek zade*, 19
 » » *Beğ, Kemankeş*, 19
 » » *Paşa, Voynuk*, 34
 » » *Hacı*, 45
 » » *Kalaylı koz*, 41
 » » *Ratib, Damad*, 50
 » » *İç illi*, 65
 » » *Pabuucu*, 68
 » » *Fevzi Paşa, Firari*, 72
 Ali Paşa, *Müezzinzade*, 22
 » » *Kılıç*, 22
 » » *Çelebi*, 26, 27
 » » *Hüsam Beğ zade*, 34
 » » 37
 » » *Köse*, 39
 » » *Lâz*, 49
 » » *Damad, Kel Mehmed Pa-*
 şa zade, 51
 » » *Seyyid*, 60
 » » *Çarhacı*, 62
 » » *Hafız*, 65
 » » *Nasuh zade*, 67
 Bekir Paşa, 48
 Ca'fer Beğ, 19
 » » *Paşa*, 25
 » » 29
 » » *Mir*, 54
 Davud Paşa, *Küçük, Sani*, 19
 » » *Karu*, 27
 Derviş Paşa, 25
 Ebu Bekir Paşa, 32
 » » » 51

Hafız Ahmed Paşa, 25
 Halil Paşa, *Bosnevi*, 24
 » » *Ermeni*, 26, 27, 28
 » » *Rif'at Paşa, Gürci, Damad*, 69
 » » *İbrahim Paşa*, 81
 Has Yunus Beğ, 17
 Hasan Paşa, *Uluç*, 23
 » » *Çatalcalı*, 28
 » » *Ağa*, 52
 » » *Cezâyirli*, 55
 » » *Pomak*, 66
 » » *Rıza Paşa, Serasker*, 77
 Hayrüddin Paşa, *Barbaros*, 20
 Hüsamüddin Paşa, *Kethüda*, 54
 Hüseyin Paşa, *Delt*, 30, 31, 37
 » » *Amuca zade* 30, 31,
 37
 » » *Mezomorto*, 42
 » » *Hüsni Paşa*, 53
 » » *Paşa, Giridi*, 55
 » » *Küçük*, 56
 Hüsrev Paşa, *Mehmed, Koca, Gürci*
 63
 İbrahim Paşa, *Damad*, 23
 » » *Kara*, 39
 » » *Mısırlı zade*, 40, 42
 » » *Kethüda, Hacı*, 44, 46
 » » *Hoca*, 45
 » » *Paşa, Başarda*, 54
 İsmail Paşa, *Hafız*, 58
 Ken'an Paşa, *Sarı, Rus*, 36
 Mahmud Paşa, *Veli*, 18
 » » *Soğan yemez*, 50
 » » *Topcu başı zade*, 76
 Mehmed Paşa, *Tavil, Sokullu*, 20
 » » *Öküz*, 26
 » » *Ammar zade*, 34
 » » *Haydar Ağa zade* 34
 » » *Derviş*, 35
 » » *Topal*, 37

Mehmed Paşa, *Çavuş zade*, 37
 » » *Seydi zade*, 39
 » » *Baltacı*, 43
 » » *Aşçı*, 43, 45
 » » *Eğribozlu. Köse Ali Paşa zade*, 45
 » » *Canım hoca*, 46, 47, 49
 » » *Şahin*, 48
 » » *Durak*, 51
 » » *Melek*, 51, 54
 » » *Kethüda*, 52
 » » *Kaymakam*, 53
 » » *Tosun*, 54
 » » *Eğribozlu*, 55
 » » *Hacı*, 59
 » » *Kara*, 63
 » » *Topçu başı, Kara*, 67
 » » *İzzet, Darendeli*, 67
 » » *Ali, Damad*, 74
 » » *Kıbrıslı*, 78

Mesih Ahmed Paşa, 18

Murad Paşa, *Kara*, 35

Musa Paşa, *Defterdar*, 33

Musa Paşa, 33

Mustafa Paşa, *Çıplak, Pilak, Yılak*, 19

» » *Kaya Paşa zade*, 25
 » » *Niğdeli*, 27
 » » *Canbulat zade*, 29
 » » *Silahdar*, 31
 » » *Bıyıklı*, 34
 » » *Sarnazen*, 35
 » » *Halici zade damadı*, 39
 » » *Merzifonlu, Kara*, 38

Mustafa Paşa *Bozoklu*, 39

» » *Müşahip*, 40

» » *Atlamacı, Kaymak*, 47

» » *İlçi*, 49, 50

» » *Şeksüvar zade*, 50

» » *Mir-i ahur*, 52

» » *Sinek, Damad*, 53

Mustafa Paşa, *İngiliz*, 80

Osman » *Küçük*, 43

Piyâle » 21

Piyâle » *Uzun*, 32

Ramiz » *Abdullah*, 61

Receb » 28

Re'fet » *Süleyman*, 75

Sa'id » *Mehmed, Damad*, 73

Salih » *Hacı*, 59

Salih » *Mehmed, Ateş*, 80

Seydi Ahmed Paşa, 36

Sinân Paşa, *Cüvvegü*, 18

Sinân » 21

Sinân » *Ciğala zade*, 23, 24

Şiyâvuş » 31

Süleyman Beğ, *Balta oğlu*, 17

» Paşa, 45

» Hoca, 46

» » *Murabıt*, 48

» Paşa, 49

» Paşa, *Karabağlı*, 51, 52, 53

Tahir Paşa, *Çengel oğlu*, 70

Veli » 44

Vesim » *Ahmed, Hacı*, 80

Yusuf » *Silahdar*, 32

Yusuf » 42

Düzeltilme

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
5	15	başladı	başlamıştı
7	29	Çi-i	Çi-i
8	25	Pek kerre	Pek çok kerre
10	11	جاءت	جاءت
10	32	Gird	Gird
15	2	mürselü'	mürstü'
15	8	tahiyya	tehiyya
19	6	Bay	Beğ
19	11	Bay	Beğ
19	36	igfalat azl	igfalâtı ile azl
36	12	Sıvavuş	Sıyavuş
40	6	Tersade	Tersane
51	16	Memed	Mehmed
56	40	faýdalanarak	faýdalanılarak